

**T.C.
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
YENİ TÜRK DİLİ BİLİM DALI**

19. YÜZYIL KARS ÂŞIKLARINDA DEYİM VE ATASÖZLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
Muhammed ÇİTGEZ**

**TEZ DANIŞMANI
Yrd. Doç. Dr. Mustafa ŞENEL**

Kars-2010

T.C.
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Muhammed ÇİTGEZ'e ait "19. Yüzyıl Kars Âşıklarında Deyim ve Atasözleri" konulu çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak oy çokluğu / oy birliği ile kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesinin Ünvanı, Adı ve Soyadı

İmza

Yrd. Doç. Dr. Mustafa ŞENEL (Danışman)

.....

Yrd. Doç. Dr. Cengiz GÖKŞEN

.....

Yrd. Doç. Dr. Akın BİNGÖL

.....

Bu tezin kabulü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun/..../ 2010 tarih ve/..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

UYGUNDUR

...../...../.....

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖN SÖZ	III
KISALTMALAR	IV
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.) Genel Hatlarıyla Anadolu'da Âşıklık Geleneği.....	2
1.1.) 19. Yüzyılda Anadolu Sahasında Âşıklık Geleneği'ne Kısa Bir Bakış.....	5
1.2.) 19. Yüzyıl'da Kars ve Çevresinde Âşıklık Geleneği.....	9
2.) Atasözleri ve Deyimler.....	12
2.1.) Atasözleri.....	12
2.2.) Deyimler	17
2.3.) Atasözleri ve Deyimlerin Benzer ve Farklı Yönleri.....	21
2.3.1.) Atasözleri ve Deyimlerin Benzer Yönleri	21
2.3.2.) Atasözleri ve Deyimlerin Farklı Yönleri	21

İKİNCİ BÖLÜM

3.) Çıldırli Âşık Şenlik.....	23
3.1.) Âşık Şenlik'in Eserlerindeki Atasözleri ve Deyimler	24

4.) Kağızmanlı Hıfzı	39
4.1.) Kağızmanlı Hıfzı'nın Eserlerindeki Atasözleri ve Deyimler	41
5.) Kağızmanlı Cemal Hoca.....	43
5.1.) Kağızmanlı Cemal Hoca'nın Eserlerindeki Atasözleri ve Deyimler.....	44
6.) Posoflu Âşık Zülâlî.....	52
6.1.) Posoflu Âşık Zülâlî'nin Eserlerindeki Atasözleri ve Deyimler.....	54
7.) Posoflu Âşık Sabit Müdâmî.....	58
7.1.) Posoflu Âşık Sabit Müdâmî'nin Eserlerindeki Atasözleri ve Deyimler.....	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

8.) Anlamlarına Göre Atasözleri ve Deyimler	68
8.1.) Cesaret, Yiğitlik, Mertlik, Cömertlik Anlamı Taşıyan Atasözleri ve Deyimler	68
8.2.) Üzüntü, Elem, Keder Anlamı Taşıyan Atasözleri ve Deyimler	69
8.3.) Hatırlama, Özlem, Hasret Kalma, Unutamama Anlamları Taşıyan Atasözleri ve Deyimler.....	75
8.4.) Aşk, Muhabbet, Sevgi Anlamı Taşıyan Atasözleri ve Deyimler	76
8.5.) Mutluluk, Sevinç, Neşe Anlatan Atasözleri ve Deyimler	80
8.6.) Beddua, Kötü Söz, Kötü Düşünce Anlamları Taşıyan Atasözleri ve Deyimler	81
8.7.) Dinleme, Kabullenme, Söylenenleri Dikkate Alma Anlamları Taşıyan Atasözleri ve Deyimler	81
8.8.) Bir Başkasına İnanma, Kandırılma, Kandırma Anlamı Taşıyan Atasözleri ve Deyimler.....	82

8.9.) Bekleme, Yol Gözleme, Hasret Kalma Gibi Anlamlar Taşıyan Atasözleri ve Deyimler.....	83
8.10.) Boş Yere Çabalama, Boş Yere Uğraşma Anlamları Taşıyan Atasözleri ve Deyimler.....	85
8.11.) Beklenmedik Bir Durumu Anlatan Atasözleri ve Deyimler	85
8.12.) Hareket, Birisini Takip Etme Anlamları Taşıyan Atasözleri ve Deyimler...	86
8.13.) Kendine Gelme, Gerçekleri Görme Anlamları Taşıyan Atasözleri ve Deyimler.....	87
8.14.) Kişinin Kendini Kaybetmesini Anlatan Atasözleri ve Deyimler	88
8.15.) İnsanların Kötü Huylarını Anlatan Atasözleri ve Deyimler	90
8.16.) Bir Kişi İçin Kötü Şeyler Planlama, Kötü Şey Düşünme Anlamları Taşıyan Atasözleri ve Deyimler	92
8.17.) Kişinin Umudunu Yitirmesi Durumunu Anlatan Atasözleri ve Deyimler ...	93
8.18.) Bir Olayın Son Bulması, Ölme Gibi Anlamlar Taşıyan Atasözleri ve Deyimler.....	95
8.19.) Yüz Çevirme, Beğenmeme Anlamları Taşıyan Atasözleri ve Deyimler.....	96
8.20.) Kişinin Dünyadan Kendisini Soyutlamasını Anlatan Atasözleri ve Deyimler	96
8.21.) Diğer Durumları Anlatan Atasözleri ve Deyimler	98
9.) Sıralı Şekliyle Tespit Ettiğimiz Atasözleri	107
10.) Sıralı Şekliyle Tespit Ettiğimiz Deyimler	110
11.) SONUÇ VE ÖNERİLER.....	139
12.) RESİMLER	141
12.1.) Âşık Şenlik	141
12.2.) Kağızmanlı Cemal Hoca.....	142

12.3.) Kağızmanlı Recep Hıfzı	143
12.4.) Posoflu Âşık Zülâlî.....	144
12.5.) Âşık Sabit Müdâmî.....	145
13.) GRAFİKLER	146
KAYNAKLAR	148
ÖZ GEÇMİŞ	156

ÖZET

Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan doğal bir araçtır. Türk dili, yıllar boyu tazeliğini, sürekliliğini ve canlılığını korumuştur. Türk dili, bu sürekliliğini devamlı işlerliğine borçludur. Türk dilinin en zengin mahsullerinin verildiği sahalardan birisi şüphesiz “Âşıklık Geleneği”dir. Halkın anlayacağı dilden, saf ve arı bir Türkçe ile kaleme alınmış eserlerde, halkın sorunları, duygu ve düşünceleri dile getirilmiştir. Âşık Edebiyatı, Türk Dili ve Edebiyatı’nın temel taşlarından birisi sayılır. Bu geleneğin Anadolu sahasında en yaygın olduğu bölgelerden birisi Kars-Ardahan bölgesidir.

Bu çalışmamızda, “Âşıklık Geleneği”nin en verimli sayılabileceği yüzyıllardan birisi olan 19. Yüzyıl Âşık Edebiyatı dönemi içinde yetişen Kars âşıklarının kullandığı atasözü, ve deyimleri tespit etmeye çalıştık. 19. Yüzyıl’da Ardahan ve Iğdır illerinin Kars iline bağlı olması nedeniyle bu dönemde eser vermiş âşıklar da Kars ili âşıklarına dahil edilmiştir.

Anlam zenginliğine ve anlatım inceliğine sahip ifadeler olan atasözleri ve deyimler, bir dil için önemli söz varlıklarıdır

Atasözü ve deyimler, az sözle çok şey anlatmayı amaçlayan dil öğeleridir. Âşıkları da söz ustaları olarak kabul ediyorsak, âşıkların bu dil öğelerini sıkça ve ustaca kullanmış olmaları gerekir. Bölge ağzında kullanılan, Türkiye Türkçesi’nde yer almayan atasözleri ve deyimlere çalışmamızda yer verilmiştir. Bu çalışma ile ayrıca, bölge ağzlarında kullanılan atasözleri ve deyimlerin çoğaltılmasına katkıda bulunacağımızı umut ediyoruz.

Bu problemin tespiti amacı ile yapılan bu çalışmanın “Âşıklık Geleneği”ne ve Türk dili ile Türk milletine hizmet edeceğini temenni ediyoruz.

Anahtar Kelimeler: Kars, Âşıklık Geleneği, 19. Yüzyıl, Atasözü ve Deyimler

ABSTRACT

Language is a natural implement which provides agreement among people. Turkish language, has been preserved its youth, continuity and liveliness for years. Turkish language is owe this continuity to its process. By all means, traditional national poetry is one of the largest and richest fraction in Turkish. In this tradition, all artists used the basic Turkish which doesn't contain foreign words. The language was completely pure, and the artists was interested in folk's problems. The Tradition Of National Poetry is the basic of Turkish Language and Literature. Kars-Ardahan district is one of the important district of this tradition.

In this study, we tried to fasten down the proverb and idioms that used by artists in the 19. century. Ardahan and İğdir was bound up with Kars in the 19. century. So that, artists who worked in this tradition has included in Kars artists.

Proverbs and phrase that have rich meaning and elegance expression are very crucial entities for any language.

Proverbs and idioms are the language items which aim that to explain a lots of things with a little thing. If we accept the traditional artists (Ashık) whom are they the expert, they must use proverb and idioms constantly. In this study also we added the proverb and idioms which doesn't use in Turkish Language but still live in Kars region. We hope with this study, to redound the proverb and idioms in Turkish.

We long for, this study will duty to the The Tradition Of National Poetry and Turkish people.

Key Words: Kars, The Tradition Of National Poetry, 19. Century, Proverb and Idioms

ÖN SÖZ

Anadolu'nun köklü tarihi içerisinde önemli bir yer tutan sözlü ve yazılı Türk Edebiyatı'nın en önemli yapı taşlarından birisi “Âşıklık Geleneği”dir. Anadolu'nun hemen hemen her karışında yüzyıllar boyu âşıkların kopuzlarından, bağlamalarından, sazlarından etrafa yayılan nâmeler, Türk halkının millî bilinci ile yoğrulmuştur. Halkın anlayacağı dilde, gönülden sızan, saf ve arı bir Türkçe ile yazılıp söylenmiş eserler, günümüze kadar tazeliğini ve sürekliliğini korumuştur.

Âşıklık geleneğinin sağlam temeller üzerinde yükseldiği Anadolu coğrafyasında Kars yöresi âşıklarının önemi büyüktür. Bilinen ilk Anadolu saz şairi Baykan ile başlayıp nice âşıkların yetişmesine öncülük eden Kars âşıklarının anlatım gücünü göstermek, eskimeye yüz tutmadan “Âşıklık Geleneği”ni bir sisteme oturtmak amacıyla hazırlamış olduğumuz bu çalışmada yalnızca belli bir dönem Kars yöresi âşıklarının eserlerindeki deyim ve atasözlerini çıkarmaya çalıştık. 19. Yüzyıl dönemi âşıklarını seçmemizdeki neden, bu dönemin en olgun dönemlerden birisi sayılıyor olmasıdır. Atasözleri ve deyimlerin Türk Dili'nin zengin bir parçası olduğunu düşündüğümüzde, yöre âşıklarının söz söylemedeki becerilerini ve hayal dünyalarının genişliğini de göstermiş olacağız.

Çalışmamız boyunca her türlü zorluğa karşın benden desteklerini esirgemeyen, çalışılması böyle önemli bir konuda tez hazırlamamı sağlayarak maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen Saygıdeğer Hocam Yrd. Doç. Dr. Mustafa ŞENEL'e sevgi ve saygılarımı sunar, teşekkürlerimi bir borç bilirim. Her türlü bilimsel materyale ulaşmamda, kaynak taramalarımnda bana kılavuzluk eden Sayın Yrd. Doç. Dr. Cengiz GÖKŞEN'e şükranlarımı sunar, canım aileme, dostlarım Eren ULUMAN, Ezgi YILDIRIM ve Hasan Oktay AKKOÇ'a da teşekkür ederim.

Kars 2010

Muhammed ÇİTGEZ

KISALTMALAR

A-...	: Atışma
age.	: Adı Geçen Eser
Al.	: Almanca
ASPAZ	: Âşıklar Serdarı Posoflu Âşık Zülâlî
bk.	: Bakınız
C.	: Cilt
ÇAŞD	: Çıldırli Âşık Şenlik Divanı
D-A	: Deyim-Atasözü
Fr.	: Fransızca
GSBAKCH	: Geçiş Sürecinde Bir Âşık Kağızmanlı Cemal Hoca
İng.	: İngilizce
KHŞVA	: Kağızmanlı Halk Şairleri ve Âşıkları
LŞİTMH	: Letif Şah ile Telli Mihriban Hikâyesi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
PASM	: Posoflu Âşık Sâbit Müdâmî
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
SBİTHH	: Salman Bey ile Turnatel Hanım Hikâyesi
SŞİGSH	: Sevdakâr Şah ile Gülenaz Sultan Hikâyesi
TDAV	: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
TDK	: Türk Dil Kurumu

TFA : Türk Folklor Araştırmaları
TKAE : Türk Kùltürünü Araştırma Enstitüsü
TTK : Türk Tarih Kurumu
vb. : Ve benzeri
yy. : Yüzyıl

GİRİŞ

Anadolu, yüzyıllardır içinde bulunduğu tarihi, sosyal ve ekonomik şartların getirdiği gelişmeler doğrultusunda değişik kimliklere bürünmüştür. Bu değişik kimlikler, Anadolu mozağının renklenmesine, gelişmesine ve uygarlaşmasına vesile olmuştur. Anadolu, dönemler arası geçişlerde en küçük bir değişikliğe, asimilasyona uğramadan kendisini geliştirmiş; yüzyıllarca akıp coşmuştur.

Bilinen Türk tarihi içerisinde, M.Ö. 432'ye kadar uzanan âşıklık geleneğinin temsilcileri, yaklaşık 2500 yıllık bir geçmişe sahiptir. Âşıklar, farklı dönemlerde farklı kimliklere bürünmüşlerdir. Efsunculuk, hekimlik, bilginlik, rakkaslık, din adamlığı bunlardan birkaçıdır. Bu görevleriyle âşıklara günlük hayatta ne derece önemli görevler yüklendiği de görülebilmektedir.

İslamiyet'in kabulünden sonra âşıklara yüklenen görevler basitleşmişse de âşıklar, âşıklık geleneklerini sürdürmeye devam etmişlerdir. Edebiyat ürünlerinin ilk örneklerini verenlerin âşıkların olduğunu varsayarsak, ilk dönem sözlü eserlerin tam anlamıyla yazıya geçirilmediğini söyleyebiliriz.

Toplumsal bilinç, içinde bulunulan şartlarla orantılı olarak siyaset, ekonomi, dil ve edebiyat alanlarında etkilenmiştir. Nitekim canlı bir varlık olarak adlandırılan dil, bu gelişmeler, çalkantılar, göçler, savaşlar karşısında hareketliliğini devam ettirmiş, canlılığını taze tutmuştur. Anadolu halkının dili her zaman saflığını ve özgünlüğünü korumuştur. ¹

Bu çalışmamızda, Türk Edebiyatının ve Ortak Türk Tarihi'nin en önemli yapı taşlarından birisini oluşturan sözlü ve yazılı halk kültürümüzün bugün de yaşayan yapı taşlarından birisi olan "Âşıklık Geleneği"ni, dil malzemelerimiz arasında eşsiz bir yeri olan deyim ve atasözleri açısından ele almaya çalıştık. Anadolu insanı beste, makam,

¹ Bk. Fuat KÖPRÜLÜ, *Saz Şairleri I-V*, Akçağ Yayınevi, Ankara 2004, s. 21-23

nota bilmeksizin eline geçen bir telli yahut vurmali algıyla duygularını, düşüncelerini, nefretlerini, öfkelerini, özlemlerini, aşklarını kısaca içinden geçenleri, aklında olanları dile getirmeye çalışmıştır.

Bu çalışmamızda tespit edebildiğimiz atasözleri ve deyimlerin kullanım sıklığına göre âşıklar genelde dertli, içten, samimi söyleyişlere yer vermiştir. İleriki bölümlerde de bahsedeceğimiz üzere, atasözleri ve deyimlerin Türk dili açısından önemi çok büyüktür. Az sözle çok şey anlatan atasözleri ve deyimler, âşıkların dilinde, elinde, sazında, sözünde bambaşka bir şekilde vücut bulur.

Âşıklık Geleneği ve Kars çevresinde geleneğin icrasına kısaca değindikten sonra, atasözleri ve deyimlerimizin önemine ve kısa açıklamalarına geçeceğiz. Âşıkların hayatı ve sanatlarına az bir yer vererek tespit ettiğimiz atasözleri ve deyimleri göstereceğiz. Sıralı şekilde ve anlamlarına göre de ayrıca bir tasnif denemesinde bulunacağız.²

² Bk. Fuat KÖPRÜLÜ, **age.**, s.23-53

1.) Genel Hatlarıyla Anadolu'da Âşıklık Geleneği

Âşık sözcüğü için, “*Halk içinde yetişen, deyişlerini sazla söyleyen, sözlü şiir geleneğine bağlı halk şairi*”³, “*Kendisinin veya başkalarının şiirlerini saz eşliğinde çalıp söyleyen ve halk hikayeleri anlatan saz şairi*”⁴, “*Bir hazırlığı olmaksızın (irticalen) şiir söyleyen, ekserisi saz eşliğinde şiirlerini okuyan veya halk hikayeleri anlatan şahıslar*”⁵ gibi farklı tanımlamalar yapılabilir.

Âşık Edebiyatı'nın kendine özgü şiir geleneğinin ilk temelleri İslamiyet öncesi Türk toplumlarında atılmıştır. “Ozan” adı verilen kişilerin eserleri ile başlayan bu gelenek, sistemli olarak ancak 16. yüzyıldan itibaren takip edilebilmiştir. Bu dönemden önceki eserler ve sahipleri hakkında yeterli bilgiye sahip bulunulmamaktadır. Bu nedenle Âşık Edebiyatı çalışmaları, genellikle Orta Asya Türk Edebiyatı ile başlatılmıştır.⁶

Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı, bağımsız bir sosyo-kültürel kurum kimliğiyle ortaya çıktığı 16. yüzyıldan günümüze kadar, Türk kültürü yaşamı içinde yer alan bütün öğeleri içine alan Türk kültürünün bütün katmanlarınca özümlenen ve çağlar süren toplumun ortak kültür kodlarını oluşturan önemli bir kurum olmuştur.⁷

Türkler, dünya coğrafyası üzerinde sık sık yurt değiştirerek oldukça geniş bir alana yayılmıştır. Yerleştikleri coğrafyalardaki kültür ve dinlerden etkilenmişler, kimi zaman da üzerinde buldukları coğrafyayı etkilemişlerdir. Farklı uygarlıklardan, kültürlerden aldıkları öğelerle kendini geliştirmiş, kıtalar arasında gidip gelmişlerdir. Bunun sonucunda Orta Asya'dan günümüze değişen ve gelişen, geleneklerine bağlı aynı zamanda yenilikçi bir edebiyat sahibi olmuştur.⁸ Âşık Edebiyatı, ozan-baksı edebiyatı

³ **Türkçe Sözlük**, TDK Yayınları, Ankara 1988, s.96

⁴ **İslam Ansiklopedisi**, C.3, İstanbul 1991, s. 547

⁵ **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, C.1, Dergah Yayınları, İstanbul 1977-1990, s. 184

⁶ Saim SAKAOĞLU, **Türk Saz Şiiri**, Türk Dünyası El Kitabı, 3. Baskı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1998, s.369

⁷ Özkul ÇOBANOĞLU, **Osmanlı Devletinde Türk Halk Kültürünün Değişim ve Dönüşüm Hareketleri**, Osmanlı, Kültür ve Sanat C.9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s.54

⁸ Umay GÜNAY, **Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi**, Akçağ Yayınları, Ankara 1992, s.3-4

geleneğinin İslamiyet'ten sonra tasavvufî düşünce ve Osmanlı yaşama biçimi ve kabulleriyle birleşmesinden doğmuştur. Önceleri Dinî-Tasavvufî Halk Edebiyatı olarak gelişen Millî Türk Edebiyatı 15. yüzyılın sonlarından sonra sosyal ve politik nedenlerden dolayı yeni bir oluşum içine girerek Âşık Edebiyatı olarak şekillenmeye başlamıştır. Bunda üç süreç etken olmuştur. Bunlar:

- a.) Kutsallıktan arınma
- b.) Kültürel farklılaşma
- c.) Halkın yeni coğrafyada yerleşik düzenle bireyselleşmesi⁹ dir.

Âşık Edebiyatı'nın millî ve köklü bir geleneği vardır. 16. yüzyıldan başlayarak yakın zamana kadar Osmanlı topraklarında yaşayan Ermenileri de etkilemiştir. Üne ulaşmış birçok Ermeni “aşuğ”, Âşık edebiyatı geleneklerini benimseyerek âşık şiiri söylemiştir. Bunlardan Aşuğ Mecnuni'yi, Aşuğ Vartan'ı, Aşuğ Civan'ı gösterebiliriz.¹⁰ Bu durum, Âşıklık Geleneği'nin şanlı Türk topraklarında ne derece geniş bir sahaya yayıldığı ve tüm ırkların yüzyıllarca bu topraklarda kardeşçe yaşadığının bir göstergesidir.

Âşık Edebiyatı'nın temel özelliklerinden birisi sözlü olmasıdır. Bu yönüyle Âşık Edebiyatı, Anonim Türk Edebiyatı geleneğinin özelliklerini taşımaktadır. Âşık, sözlü gelenek içerisinde yer alan kurallara bağlıdır. Âşıklık Geleneği'nde söz heceyle tartılır, dörtlük içinde anlamsal bir bütünlüğe kavuşur. Dize başı ve sonu kafiyelerle ritm kazanır. Âşık Edebiyatı ürünleri, şiirler ve anlatı türleri olarak ikiye ayrılır. Anadolu'da âşıklar, toplumsal, tarihsel olgular karşısında *epik* diye nitelendirebileceğimiz, bireysel olgu ve durumlar karşısında lirik bir söyleyiş geliştirmişlerdir. Âşık, bir aktarmacıdır, önce gelenekte usta malı olarak adlandırılan usta âşıkların ürünlerini söyler, sonra dili çözüldüğünde Âşıklık Geleneği çerçevesinde kendi şiirlerini söyler. Genellikle doğaçlamayla yaratılan, sözle ve sazla yayılan âşık şiiri, özgün biçimiyle yazıya

⁹ Erman ARTUN, **Türk Halk Edebiyatına Giriş**, Kitabevi, İstanbul 2004, s. 54

¹⁰ Erman ARTUN, *age.*, s.55

geçirilemediği, yeni eklemeler ve çıkarmalarla değiştirildiği için yazılı edebiyat ürünleri gibi tam bir kesinlik taşımaz.¹¹

Âşık Edebiyatı, bugün bile önemini korumaktadır. Âşıklık geleneğinin özünde yer alan saf ve arı bir Türkçe kullanma, az sözle çok şey anlatma, halkın bağrından koptuğu için halkın sorun ve sorumluluklarını iyi bilme, Âşıklık geleneğinin asırlardır neden süregeldiğinin birkaç göstergesidir.

Âşıklar, eski Türklerin ozan dedikleri saz ve söz sanatçılarının günümüze kadar gelmiş olan temsilcileridir. Eski dil ve edebiyat kaynakları, ozanların kopuz denilen bir çalgı aleti eşliğinde söyledikleri manzumeler yüzyıllarca süregelmiştir.

Geçmiş yüzyılların karanlıkları arasında yürüyüp giden bu geleneğin, çağını aşarak gelecek yüzyıllara aktarılmasını sağlayan başlıca yol, halkın belleğidir. Çünkü halk arasından çıkan ve çoğu okuma yazma bilmeyen bu sanatkarların sözlerini, deyişlerini yazıya aktarma olanakları yok gibidir. Ancak, halktan meraklı bazı okuryazarların saz şairlerine ait duyup işittikleri bilgileri, şiirleri, yazmış oldukları defterler de bizim için önemli yazılı kaynaklardandır.¹²

¹¹ Erman ARTUN, *age.*, s.56

¹² Ensar ASLAN, *Doğu Anadolu Saz Şairleri II.Kitap*, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1978, s. 1-2

1.1.) 19. Yüzyılda Anadolu Sahasında Âşıklık Geleneği'ne Kısa Bir Bakış

Âşık Edebiyatı'nın en önemli devirlerinden birini teşkil eden bu yüzyıl, kendisinden önceki yüzyılların karışıklığı ile kendisinden sonraki yüzyılların yenilikleri arasında bir geçiş dönemi olarak kabul edilebilir. Bir taraftan Klasik Edebiyat çerçevesi içinde gittikçe güçlölleşen “Mahallileřme” cereyanının da etkisiyle yüksek sınıf arasında daha önemli bir yer tutmaya başladığı gibi; diğer taraftan da Klasik Edebiyat'ın cazibesine her gečen gün daha fazla kapılarak halk zevkenden gittikçe uzaklaşma eğilimi göstermiştir.¹³

İstanbul başta olmak üzere imparatorluğun büyük yerleşim merkezlerinde doğan, büyüyen ve eser veren âşıklar, 18. Yüzyıl âşıkları gibi hatta onlardan daha fazla olmak üzere şehir ve şehir yaşantısı ile şehir kültürünün etkisinde kalmışlardır. Eski ile yeni arasında kalan yüzyıl âşıkları, bu bocalamayı eserlerine de yansıtmıştır. Örneğin, Gevheri, Âşık Ömer gibi 18. yüzyılda da ünleri ve şiirde başarıları artmış âşıkların etkisi altında, şehir hayatının ve Klasik Edebiyat'ın etkisiyle saz şairleri, Klasik Edebiyat öğelerini taklide başlamışlardır.¹⁴

Divan Edebiyatı'nın söz söyleme ustalıklarını kendilerine has bir şekilde yorumlayan âşıklar, şairlerle atışmaya başlamıştır. Halkın anlayacağı dilden uzak, aruzla söz söyleme kendini göstermiştir. 17. yüzyıldan başlayıp kendini güçlendiren bu durum 19. yüzyılda tamamen hissedilmeye başlamıştır. Halk, bu durum karşısında anlamadığı bir dil ve üslupla eser veren Âşıklık Geleneği'nden uzaklaşmaya başlamıştır. Bu yüzyılda yine âşıkların sayısında önemli bir artış göze çarpmaktadır. Saz şairlerinin sayısında kendisinden önceki yüzyıla göre neredeyse iki kat fazla âşık bu yüzyılda ortaya çıkmıştır. Büyük şehirlerde özellikle İstanbul'da zuhur eden âşıkların içerisinde âşıklığı kendine meslek edinen kişiler de mevcuttur.¹⁵ Bu kişiler, başka başka işlerle meşgul olup; kahvehanelerde toplantılar tertip edildiğinde onlar da katılır, eserlerini icra ederlerdi.

¹³ M. Fuat KÖPRÜLÜ, **Saz şairleri**, Akçağ Yayınları, Ankara 2004, s.469

¹⁴ M. Fuat KÖPRÜLÜ, **age.** s. 469

¹⁵ M. Fuat KÖPRÜLÜ, **age.** s. 470

19. yüzyılda İstanbul, Âşık Edebiyatı'nın gelişmesi bakımından çok uygun bir çevre olmuştur. Bunda II. Mahmud'un âşıkları korumasının payı büyüktür. Bu yüzyılın sonlarında kuvvetlenen Âşıklık Geleneği, yerini başka bir geleneğe, “*semaî kahvehaneleri*”ne bırakmıştır. Bu kahvehanelerde söz sahibi olan âşıklar, artık gezginci âşık değildir. “*Meydan Şairleri*” olarak da adlandırılan bu tarzın temsilcileri, semaî kahvehanelerinde mani, destan, koşma, divan, semaî, kalenderî tarzlarında şiirler söylerlerdi.¹⁶

“Âşık Edebiyatı'nın temsilcileri zaman zaman saz şairi, çöğür şairi, meydan şairi, son yıllarda da bazı çevrelerce halk ozanı terimi ile anılan âşıklardır. Âşıklar, umumiyetle gerçek hayat hikayelerinden farklı olan bir tek şair tipinin hayat hikayesini brnimsemekte ve bu tiple tanınmaktadırlar. Folklore dahil bütün ürünlerin sabit ve değişken olmak üzere iki tür unsuru vardır. Belli kalıplar içinde değişebilen unsurlarla yapılan yenilikler folklor ürünlerinde zenginliği ve yeniliği sağlar. Âşık Edebiyatı temsilcilerinin de folklor ürünlerinde görülen bu duruma benzer nitelikte müşterek tipe sahip oluşları ilgi çekicidir. Diğer edebiyat tarzlarının temsilcilerinin gerek hayat hikayelerinde gerekse sanatlarını ortaya koyuş ve sürdürüş şekillerinde böyle bir benzerlik söz konusu değildir.”¹⁷

Yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanması, siyasal, sosyal ve ekonomik değişimler, âşık zümrelerinin oluşması, âşık tarzı şiir söyleme geleneğini ve âşıkları da etkilemiştir.

19. yüzyılda dikkati çeken en önemli gelişmelerden birisi de “*âşık kolu*” adını verdiğimiz usta-çırak ilişkilerinin bir sisteme oturmasıdır. Âşıklık Geleneği'nin gelişmesinde, kendilerinden sonrakilere aktarılmasında önemli bir rol oynayan bu sistemi Doğan KAYA, şu şekilde tasnif etmiştir:

¹⁶ Erman ARTUN, *age.*, s.57

¹⁷ Erman ARTUN, *Türkiye’de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005, s.55

- 1.) Emrah Kolu
- 2.) Dertli Kolu
- 3.) Ruhsatî Kolu
- 4.) Sümmanî Kolu
- 5.) Derviş Muhammed Kolu
- 6.) Huzurî Kolu
- 7.) Şenlik Kolu

Genel olarak bu çalışmamızda, Şenlik Kolu'na yakın âşıklar incelenmeye çalışılmıştır. Tekkelerin kurulduğu ve geliştiği ortamların çoğu okuryazar âşıkları bu yüzyıl kültürüyle yoğrulmuş, klasik kalıplara aykırı olanlar var olsa da hep beraber Âşıklık Geleneği'ni sürdürmeye devam etmişlerdir.

Kimi saz şairleri ve tasavvufçu halk şairleri, divan şiirine özenerek halk diline ve zevkine aykırı düşen şiirler de söylemişlerdir. Bu gibi şiirlere, Halk Edebiyatı alanı dışında kaldıkları için bahsi geçen şiirlere bu yüzyılda fazla yer yerilmemiştir.

Türk Edebiyatı üzerine yazılan birçok kitap, olayları, şairleri yüzyıllara ayırır. Olaylar için doğru olan bu saymaca (itibarî) bölümlenme, sanatçılar için her zaman uygun düşmemektedir. Söz gelimi, bir yüzyılın iki yarısında olgunluk çağına erip ondan sonraki yüzyılın başlarında eser vermeyi sürdüren bir şairi bu yüzyıllardan hiçbirine mal edemeyiz.¹⁸

Âşık Edebiyatı ve Divan Edebiyatı 19. yüzyılın ikinci yarısında toplumdaki değişim ve gelişime paralel olarak gerileyip gelenekten uzaklaşmaya başlamıştır. Sultan Abdülaziz döneminde Bektaşî tekkelerinin tekrar açılmasıyla geçici bir gelişme göstermiş, fakat bu, eski sanat şekillerine dönmeye yetmemiştir. Büyük şehir merkezlerindeki âşık kahvehanelerinin yerini tutmaya çalışan semaî kahvehaneleri

¹⁸ Cemil YENER, **Türk Halk Edebiyatı Antolojisi**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1989, s.5

gelenekten kopmuş eski ortak özelliğini kaybederek dar bir çevreye seslenen bir zümre edebiyatı karakteri almaya başlayan Âşık Edebiyatı'nın eski canlılığını kazanmaya yetmemiştir.¹⁹

Toplumun her kesiminde ve kurumlarında görülen köklü değişimlerden biri de 19. yüzyılda Tanzimat'la ortaya çıkmıştır. Batı'da 18. yüzyılda ortaya çıkan Fransız İhtilali, bütün dünyayı sarsmıştır. Milliyetçilik, özgürlük, eşitlik, hak, adalet gibi yeni kavramlar simgeleşti. Fransız İhtilali'nin etkileri, 19. yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nda kendini göstermeye başlamıştır. Bireyi ve toplumu derinden etkileyen ve yeni bir sanat, edebiyat anlayışı getiren bu dönem yine yüzü Batı'ya dönük, ama öncekilerden ayrı bir yolda oluştu. Batı uygarlığı etkisinde gelişen Türk Edebiyatı, insana ve yaşama bakış açılarını değiştirerek dışa dönük konulara yöneldi.²⁰

¹⁹ M. Fuad KÖPRÜLÜ, **Türk Saz Şairleri**, Güven Basımevi, Ankara, s.43

²⁰ Erman ARTUN, **Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı**, Akçağ Yayınları, Ankara 2001, s.42

1.2.) 19. Yüzyıl'da Kars ve Çevresinde Âşıklık Geleneği

Çalışmamızın başında da belirttiğimiz gibi, Ardahan ve Iğdır illerinin 19. yüzyılda Kars sınırları içerisinde yer almış olmasından dolayı bu çalışmamızda Ardahan yöresi âşıklarını da Kars Âşıkları olarak incelemeye çalıştık. Nitekim Ardahan ve Iğdır illeri, Kars'tan ayrılmasına rağmen, bu üç şehrin yüzyıllardır süregelen tarihî, ekonomik, sosyal ve kültürel birlikteliği vardır. Bu üç ilde verilen edebî eserlerin ve bu eserlerin dilbilimsel incelenmesi birbirinden ayrı düşünülemez. Anadolunun hemen hemen her bölgesinde görebildiğimiz Âşıklık Geleneği, Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nde, Ardahan, Erzurum, Kars illerinde daha sık görülmektedir. Bu bölgeden yetişen âşıklar içerisinde 19. yüzyıl âşıkları büyük bir öneme sahiptir. Bu fikirden hareketle tespit edebildiğimiz 19. yüzyıl âşıklarını şu şekilde sıralayabiliriz.

- 1.) Âşık Şenlik (1848,1850-1912, 1913,1914)
- 2.) Âşık Posoflu Zülâlî (1873-1959)
- 3.) Âşık Cemal Hoca (1882-1957)
- 4.) Âşık Kağızmanlı Hıfzî (1893-1918)
- 5.) Âşık Sabit Müdamî (1918-1968)

Bu yüzyıl âşıklarında dikkat çeken nokta, bu dönem âşıklarının ait oldukları yüzyıldaki karışıklıktır. Örneğin M. Fuad KÖPRÜLÜ, 19. yüzyıl âşıklarını sıralarken, Âşık Şenlik'i herhangi bir yüzyıl içerisinde göstermez.²¹ Buna karşılık Erman ARTUN, Âşık Şenlik'i 19. yüzyıl âşıkları arasında göstermektedir.²² Burada âşıkların doğum ve ölüm tarihlerini belirtmekte yarar vardır. Çünkü Âşık Şenlik dışındaki incelediğimiz âşıkların genelde 20. yüzyıl âşıkları olarak verildiğini görmekteyiz. Söz konusu âşıkların genç yaşta hatta çocukluklarında şiirle ve sazla tanıştığını düşündüğümüzde bu âşıkların 19. yüzyıl âşıkları arasında gösterilebileceği kanısındayız.

²¹ bk. M. Fuat KÖPRÜLÜ, **Saz Şairleri**, Akçağ Yayınları, Ankara 2004, (İçindekiler, s. 5-9)

²² Erman ARTUN, **age.**, s.8

Bu yüzyıl için M. Fuad KÖPRÜLÜ, Anadolu sahasında yetişen âşıkları sıralarken Kars ve çevresi âşıklarına, bu yüzyılın önemli simalarına yer vermemiştir.²³

Âşık Sabit Müdamî (1918-1968)'nin 20. yüzyıl âşıklarından birisi olmasına rağmen, eserlerindeki dil ve söyleyişinin 19. yüzyıl âşıklık geleneğinin özelliklerini taşıyor olması, aynı zamanda çıraklığını 18-19. yüzyılın önemli şahsiyetlerinin yanında yapması âşıkın 19. yüzyıl âşıkları arasında gösterilmesine salık verdik.

M. Fahrettin KIRZIOĞLU'nun 1962 yılında Türk Dili Dergisi'ne gönderdiği 8 tefrikalık "*Halk Edebiyatı Deyimlerimiz Üzerine Bir Deneme*" adlı eserinde âşıkların da sıkça kullanmış oldukları Halk Edebiyatı deyimlerini "*Yapı ve Biçimlerine Göre*" ve "*Söyleniş ve Anlamlarına Göre*" şu şekilde sıralayabiliriz:

a.) Yapı ve Biçimlerine Göre:

"Saya, ayaklı saya, deyiş, -deme, türkü, söz söyleme, soylama-, yaprak, khana, ayak, ayak söyleme-ayak uydurma, ayak açmak, darayak, kapanıkayak, dönerayak, ölçü-tartı, durak, cığa, cığalı, koşa cığalı, tapşırma, bağlama, düzme, düzüm-takım, dönderme, baş-başlama, döseme, karavelli, karşı-beri-karşılama, karşılık, akışta-hakışta, demeli, dedim-dedi, karmutlama, dudakdeğmez, koşma, yedekli koşma, destan-destana, zencirleme, şeki-sicilleme, kesik-gereyli, kesik-gereyli, uzun, türkü, yedekli türkü, bayatı-meni"

b.) Söyleniş ve Anlamlarına Göre:

"Benzetme, şoşartma, katma, aşırma, dokuma-yakıştırma, dokundurma, ilişme, sezdirme, çaktırma-anlaştırma, okşama-okşayış, bilmezlenme, şaşırma, tersine, söyletme-dindirme, yanğıltmaç-yanıltmaca, bilmece-bulmaca-tapmaca, bağlama, açma-açmaca, askı, saçı, dolu, puta, uyanma-vergi, doğuş, anlatma, boy, kol, sormaca, gözelleme-güzelleme, alkış, kargış, koçaklama, öğütme-öğüt, ağıt-ağlama-ağı, gülmece-gülme, öğme, öğünme, taşlama, batırma, boyama, yerme, düğün-toy, düğün-toy"

²³ bk. M. Fuat KÖPRÜLÜ, *age.*, s.7-8

döşemesi, dileme-dilek, atışma-tutuşma, yelteme, yormaca, yalan, saçma-saçmalama-saçma sapan, soylama-tarifleme, ulusözü-atasözü-atalarsözü, tekerleme-çocuk tekerlemesi-düzgü, oyun tekerlemesi-çocuk oyunu sözü, oranlama, horavel, martaba-martaval-maval-vasf-i hal, nenni-laylay-şütük, danndan-dandini, sayacı sözleri, karagöz sözleri”²⁴

Sayısı 50’yi geçen Kars yöresinde kullanılan bu Halk Edebiyatı deyimlerinin çokluğu ve kullanım sahasının genişliği, bölgede âşıklık geleneğinin ne denli gelişmiş olduğunun bir göstergesi kabul edilebilir.

Bu yüzyılda Kars, Ardahan ve Iğdır illeri ayrı düşünülemez bir kültürel birliktelikle âşıklık geleneğine sınıksı sarılmıştır. Iğdır’da yaşayan Azeri âşıklar Azerbaycan, Nahçıvan, Ermenistan; Ardahan âşıkları Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan, Kars âşıkları ise Azerbaycan, İran, Gürcistan, Ermenistan, Nahçıvan gibi geniş bir sahaya yayılmış, bahsi geçen ülke âşıkları ile münasebette bulunmuşlardır. Osmanlı-Rus Savaşı’nın etkileri âşıkların eserlerinde de işlenmiştir.

Uzun süren kış gecelerinde yöre halkını vazgeçilmezlerinden olan fasıl dinleme, hikaye dinleme, atışma dinleme gibi gelenekler son dönemlerde kaybolmaya yüz tutmuş olsa da, 19. yüzyılda bu geleneğe yöre halkı sınıksı sarılmıştır. Bu çalışmamızla, gelecek nesillerin âşıklık geleneğine olan bakış açılarının değişeceğini, bu vazgeçilmez kültür hazinemizin layık olduğu değeri ile itibar göreceğini ümit ediyoruz.

²⁴ M. Fahrettin KIRZIOĞLU, “*Halk Edebiyatı Deyimlerimiz Üzerine Bir Deneme*”, **Türk Dili Dergisi**, S.124-133, Ankara Ocak-Ekim 1962

2.) Atasözleri ve Deyimler

2.1.) Atasözleri

İnsan, var olmasından bu yana başkalarıyla iletişim hâlinde yaşayan sosyal bir varlıktır. İnsanın temel iletişim ihtiyaçlarını karşılama yönünde gösterdiği çabaların bir sonucu olarak ortaya çıkan “dil” kavramının geçmişi, doğal olarak yazıdan çok daha eskilere dayanır. Önceleri kültürün sözlü boyutunu oluşturan dil, yazının bulunup yaygın bir biçimde kullanılmaya başlamasıyla; sözlü boyutunun yanında, kültürün yazılı boyutunu da oluşturmuştur.

Bütün diller gibi Türkçe de yazı dili olarak kullanılmadan önce çok uzun süren bir oluşum ve gelişim evresi geçirmiştir. Bu evre içerisinde dil, toplumun yaşama biçimindeki değişikliklere koşut olarak ortaya çıkan tüm gereksinimleri yansıtabilecek duruma ulaşmıştır.²⁵

“Her ulusun kendi yaratılışına ve içtimaî bünyesine uygun bir kanunu olduğu gibi yine kendisine has duygusu, zevki, edebiyatı ve halk edebiyatının en zengin kısmını teşkil eden atasözleri ve sairesi vardır. [...] Herhangi bir ulusun içtimaî ve kültürel sahalarda ne gibi merhalelerden geçtiği, nasıl bir istihale devresi yaşadığı ve bugün ne durumda bulunduğu öğrenilmek istenirse o milletin, millî tarihi ve diğer hususî varlıkları yanında atasözlerini de [...] incelemek icap eder.”²⁶

Atasözlerinin, her ulusun dilinde bulunması; insanların, kendilerinden çok önce yaşamış kuşakların, yaşamın çeşitli yönlerine dair gözlemlerine, deneyimlerine ve düşüncelerine hep ihtiyaç duymalarının bir sonucudur. Önceki kuşakların yaşamlarından

²⁵ Semih TEZCAN, “*En Eski Türk Dili ve Yazını*”, **Bilim Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe**, TTK Yayını, Ankara 1978, s. 271.

²⁶ Dehri DİLÇİN, **Edebiyatımızda Atasözleri**, TDK Yayını, Ankara 2000, s.15

kesitler sunan atasözleri, yeni kuşaklar için önemli öğütler veren, yol gösteren, akıl öğreten birer “akıl hocası” durumundadır.²⁷

Atasözleri, üretildiği topluma dair derin felsefeler, güzel buluşlar, parlak nükteler, ince alaylar ve sert taşlamalarla doludur. Bu nedenle her atasözü, kendi ulusunun damgasını taşır.²⁸ Ancak, atasözlerinin tam anlamıyla ulusal bir kimlik taşıdığı görüşüne karşı çıkan görüşler de vardır.

Dar bir çevrede yaşayan insanlarca, kendi ulusal değerleri çerçevesinde oluşturulan, bu nedenle de o çevrenin kültürel kimliğini yansıttığı varsayılan bir atasözünün, bu insanların çok uzaklarında yaşayan başka kültürlerde de kullanıldığını fark eden bazı araştırmacılar; atasözlerinin ulusal kültürü yansıttığı yönündeki düşünceleri eleştirmişlerdir. Bu araştırmacılardan Luth Röhrich ve Wolfgang Mieder, belli bir alandan derlenen atasözünden hareketle genel yargılara varılmasının yanlışlığı üzerinde dururlarken, bu konuda, atasözünün kaynağına inmek gerektiğinin altını çizerler.²⁹

Bugün Türkiye Türkçesinde kullanılan “atasözü” kavramının Azerbaycan Türkçesinde karşılığı “*atalar sözü*”; Başkurt Türkçesinde “*mäkäl, äytim, atalar hüzi*”; Kazak Türkçesinde “*makal, mätel, nakıl*”; Kırgız Türkçesinde “*makal, lakap*”; Özbek Türkçesinde “*makal*”; Tatar Türkçesinde “*atalar süzi, mäkäl, äytim*”; Türkmen Türkçesinde “*atalar sözi, nakıl*”; Uygur Türkçesinde “*makal*”dır. Irak Türkleri ise atasözüne “*eskiler sözü*”³⁰ demektedir.

Kavram olarak Türkçenin ilk yazılı belgeleri olan Orhon Yazıtları’na kadar uzanan atasözü; Göktürkler, Uygurlar ve Karahanlılar dönemlerinde *sab/sav* sözcüğüyle adlandırılmıştır. XI. asırda Yusuf Has Hacib, Kutadgu Bilig’de *sav* yanında *mesel*

²⁷ Vecihe HATİPOĞLU, **Türkçenin Sözdizimi**, TDK Yayını, Ankara 1972, s. 182

²⁸ Ömer Asım AKSOY, **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**, İnkılap Kitabevi, 1990, s. 27.

²⁹ Gülin Öğüt EKER, M. EKİCİ, M. Ö. OĞUZ, N. ÖZDEMİR, **Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar**, Millî Folklor Yayınları, Ankara 2003, s. 347-349 ; Mehmet AÇA, A. Müge ERCAN, “*Anonim Halk Edebiyatı*”. **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yayınları, Ankara 2005, s. 148.

³⁰ Şükrü ELÇİN, “*Atalar Sözü*”, **Türk Dünyası El Kitabı**, TKAE Yayını, Ankara 1998, s. 455

ifadesini de kullanır. Habeşçe “*mesl, mesâle*”; Ârâmice “*meslâ, mâsâl*” sözcükleri Arapçada “*masal, mesel*” ve çoğul şekliyle “*emsal*” biçimini almış ve bu sözcük “*mukayese, karşılaştırma*” anlamından atasözü kavramına doğru genişlemiştir. Arapçadan Farsça ve Türkçeye geçen bu sözcüğün *mesel, durûb-ı emsâl, darb-ı mesel* şekilleri XX. asır başlarına kadar kullanılmıştır. Anadolu sahasında XV. yüzyıldan itibaren, *atalar sözü* ifadesiyle de adlandırılan bu kavram bugün Türkiye Türkçesinde yaygın olarak *atasözü, atasözleri* şekilleriyle kullanılmaktadır.³¹

Dilbilimsel açıdan atasözlerinin farklı şekillerde tanımlamaları mevcuttur:

Mehmet HENGİRMEN, *Dilbilgisi ve Dilbilimsel Terimleri Sözlüğü*'nde atasözünü şu şekilde tanımlamıştır:

“*Atasözü* (İng. *Proverb maxim*, Alm. *sprichwort*, Fr. *Proverbe*); Atalarımızın uzun deneyimlerinden yararlanarak oluşturduğu, kısa ve özlü öğütler veren, toplum tarafından benimsenerek ortak olarak kullanılan kalıplaşmış söz.

Gülme komşuna, gelir başına.

Ayağını yorganına göre uzat.

Mum dibine ışık vermez.

Diken battığı yerden çıkar.

El elden üstündür.

Atasözleri bir toplumun duygu, düşünce, inanç ve kültür dünyasını yansıtır. Atasözlerinin kim tarafından söylendiği bilinmez. Bu sözler topluma mal olmuş, toplum tarafından benimsenmiş ve yüzyılların düşünce ve mantık sisteminden geçerek günümüze dek gelmiş kısa ve özlü sözleridir.

Atasözleri genellikle en çok bir ya da iki cümleden oluşur. Bu cümleler kişiden kişiye değişmez. Halkın ortak malıdır ve halk tarafından aynı biçimde söylenir.

³¹ Şükrü ELÇİN, *age*. s. 453-454

Atasözleri halkın yalnızca ortak duygu ve düşüncelerini değil, ortak dil zevkini de yansıtır.

Atasözünde bulunan sözcükleri değiştiremeyiz. Çünkü atasözleri bir kişinin değil, bütün toplumun ortak malıdır ve toplumun dil ve düşünce zevkini yansıtır. Ancak, bazı atasözleri tarihsel süreç içinde değişikliğe uğramıştır:

Ayağını yorganına göre köskil. (Güvâhî- XVI. yy.)

Ayağını yorganına göre uzat.

Verilmez oğlan uğlanmazca emcek. (Güvâhî- XVI. yy.)

Ağlamayan çocuğa meme vermezler.

Bir atasözünün ayrı bölgelerde değişik biçimlerde söylendiği de görülür:

Mum dibine ışık vermez.

Çıra dibine ışık vermez.

Çıra dibi karanlık olur.

Atasözleri, uzun tarihi bir süreçte oluştuğu ve çağlar boyu geçerli olduğu için genellikle, geniş zaman kipiyle kurulmuştur. Doğrudan öğüt veren atasözlerinde emir kipinin kullanıldığı görülmektedir. Öyküleme ya da rivayet biçiminde söylenen atasözlerinde belirsiz geçmiş zaman kipinin kullanıldığı görülür. Belirli geçmiş zaman ve şimdiki zaman kipleriyle kurulmuş atasözü sayısı oldukça azdır.

Ağır kazan geç kaynar.

Ağaca balta vurmuşlar, sapı bedenimden demiş.

Akıl olmayınca ne yapsın sakal?

Sabah ola hayır ola.

Bin bilsen de bir bilene danış.

Eşeği düğüne çağırılmışlar, ya odun eksik ya su, demiş.

Atasözleri bir toplumun ve bütün insanlığın yaşam felsefesidir. Bu nedenle içgüdüleri yansıtan atasözleri de evrenseldir. Dünyada pek çok ulusun kullandığı atasözleri karşılaştırıldığında, bu atasözlerinin bir çoğunun aynı ya da benzer olduğu görülmüştür:

Gözden irak olan, gönülden de irak olur.

Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur.

Vakit nakittir.

Bazı atasözleri de ulusun kültürünü yansıtır, yani ulusaldır:

Osmanlının ayağı üzengide gerek.

Osmanlının ekmeği dizi üstündedir.

Osmanlı, tavşanı araba ile avlar.

Türk karır, kılıcı karımaz.

Türkün akli sonradan gelir.

Türkün akli aldadır.

Atasözleri doğruları zamana ve yere göre anlattığından birbiriyle çelişen atasözleri de bulunur. “*Biri yer biri bakar, kıyamet ondan kopar.*” atasözü bizi yoksul kimselere yardıma çağırırken “*Aç yanından kaç*” atasözü bunun tersini yapmamızı öğütlemektedir.”³²

Dilbilgisi açısından bütün cümle çeşitlerini kapsar.

Aslan yatağından belli olur. (Basit Cümle)

Tavşan dağa küsmüş, dağın haberi olmamış. (Sıralı Cümleler)

Aman diyene kılıç kalkmaz. (Bileşik Cümle)

Mal, adama hem dost hem düşmandır. (Bağlı Cümle)

³² Mehmet HENGİRMEN, **Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, Engin Yayınevi, Ankara 1999, s.39-42

Al malın iyisini, çekme kaygısını. (Devrik Cümle)

Buğday ekmeğin yoksa, buğday dilinde mi yok? (Soru Cümlesi) vb...³³

2.2.) Deyimler

“Sözcüklerin alışılmış anlamları dışına çıkılarak dikkati çekmek, anlatım güçlüğüne kolaylaştırmak pek çok sanatın aradığı yoldur.”³⁴ Türk dili için, bu yolların belki de en önemlisi durumunda olan “*deyim*”in birçok tanımı yapılmıştır:

“Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış anlatım, tabir.”³⁵

“İki ya da daha fazla kelimedenden meydana gelen, çoğunlukla kendi öz anlamının dışında yeni bir anlam veren ve yazıyı ya da konuşmayı daha da güzelleştiren söz bölümüne ‘deyim’ denir.”³⁶

“Bir kavramı, bir durumu, ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce.”³⁷

“Deyim (eski adı: Tabir), birden çok sözcüğün, çoğu kez kendi anlamlarından ayrı bir anlam belirtmek üzere bir araya gelip kalıplaşan biçimidir.”³⁸

³³ Ahmet KÖKLÜGİLLER, **Açıklamalı Atasözleri ve Özdeyişler**, Bahçeşehir Yayınları, İstanbul 2008, s.7

³⁴ Vecihe HATİPOĞLU, **age.**, s. 194

³⁵ **Türkçe Sözlük**, s. 576.

³⁶ Yusuf Ziya BAHADINLI, **Türkçe Deyimler Sözlüğü**, Hür Yayınları, İstanbul 1971, s. 5.

³⁷ Ömer Asım AKSOY, **age.**, s. 52.

³⁸ Emin ÖZDEMİR, **Açıklamalı-Örneklî Deyimler Sözlüğü**, Bilgi Yayınevi, İstanbul 2000, s. 5.

“Deyim gerçek mânâsı dışında kullanılarak yeni bir mânâ ifade eden ve bir düşünceyi dile getiren, iki veya daha çok kelimedenden meydana gelen kalıplaşmış söz dizisi olarak tarif edilir.”³⁹

“Deyim (tâbir), kelimelerin ifade ettiği sözlük anlamları dışında bir anlam taşıyan klişeleşmiş kelime grupları (bazen kelime).”⁴⁰

Bu tanımlarda da görülmektedir ki; deyimlerin kalıplaşmış olma, en az iki sözcükten oluşma ve gerçek anlamının dışında kullanılan mecazlı sözler olma gibi birtakım biçimsel ve anlamsal özellikleri vardır.

“*Deyim*, (İng. *locution, idiom, formula*; Alm. *ausdruck, redensart*; Fr. *locution, expression*); genellikle gerçek anlamının dışında kullanılan anlatımı daha güzel ve etkili yapan, toplum tarafından ortak olarak benimsenen kalıplaşmış sözdür.

Göze girmek, süt dökmüş kedi gibi, delik büyük yama küçük, tepesi atmak, sütü bozuk, akıllı uslu, çıban baş... örneklerinde görüldüğü gibi deyimler anlamca ve biçimce çeşitlilik gösterir. Deyimler, bir toplumun kültürünü, tarihini, ortak dil zevkini, yansıtması bakımından son derece önemlidir. Türkçe, deyimler yönünden oldukça zengindir. Deyimlerin çokluğu, Türkçeye ayrı bir güzellik ve anlatım gücü kazandırır.”⁴¹

Deyimlerin biçim bakımından ya tümce olduklarını ya da tümce olmayan sözcük öbeği durumunda bulunmaktadır. Sözcük öbeği durumunda olan deyimler, sınıflandırılmayacak kadar çok değişik biçimlerde oluşmuşlardır.

“Deyim en az iki kelimedenden oluşan, bu kelimelerin genel olarak mecaz anlamda kullanıldığı ve bir kavramı ifade etmek için kurulmuş özel bir anlatım biçimidir. Deyimlerin en önemli özellikleri; en az iki kelimedenden oluşmaları, deyim oluşturulan kelimelerin genellikle kendi anlamları dışında kullanılması, bir kavramı anlatmak için

³⁹ Hüseyin ADIGÜZEL, **Açıklamalı-Örnekli Türkçe Deyim Hazine**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul 1990, s. 6.

⁴⁰ **Yeni Türk Ansiklopedisi**, Ötüken Yayınları, İstanbul 1985, C. II, s. 661.

⁴¹ Mehmet HENGİRMEN, *age.*, s.116

kullanılmış özel anlatım kalıpları olmaları ve atasözleri gibi kalıplaşmış sözlerden meydana gelmeleridir.”⁴²

Deyimler belli bir durumu ifade etmek için kullanılırlar; atasözleri ise her zaman kullanılmak üzere ortaya konulmuş genel bir kuralı ifade eder. Yani deyimlerin amacı bir kavramı özel bir kalıp içinde çekici ya da güzel bir anlatımla ifade etmek olduğu halde, atasözleri yol göstermek, ders ve öğüt vermek, ibret almak amacıyla söylenmiştir.

Türkçe’de insanın kızdığı, yadırgadığı, eleştirmek istediği çeşitli nesne ve durumları, deyimlere aktarmak suretiyle ifade etmesi çok yaygındır. Deyimlerin bir kısmında ise ses ögesinden, ölçü ve kafiyeden yararlanarak anlatım daha da güçlendirilmiştir.⁴³

Deyimler, ikileme adı verilen ve ayrı ayrı yazılan sözcüklerden anlamları birbirine yakın, karşıt olanlarla sesleri birbirini andıranları ya da sözcüklerden biri anlamsız bulunanları, deyimlerin bir dalı olarak sayabiliriz: *ev bark, çoluk çocuk, kap kacak, allak bullak, eski püskü, apar topar, süklüm püklüm, ters pers, ufak tefek, takım taklavat, aşağı yukarı, ileri geri, karma karışık, oldum olası, oldu olacak....*⁴⁴

Deyimlerle birleşik sözcükler arasında bazı benzerlikler bulunmaktadır. Bunları ayırt etmek için bir yol vardır:

a.) Birleşik sözcüğü meydana getiren sözcüklerin arasına çekim ve yapım eki girmeyecek kadar kaynaşırlar.

b.) Deyimi meydana getiren sözcükler aralarına çekim eki almayacak kadar kaynaşmış değildir. Bu sözcüklerin kimisi isim ve fiil çekimlerine girmiştir.⁴⁵

⁴² Osman SEVİM, **Açıklamalı Deyimler Sözlüğü**, Timaş Yayınları, İstanbul 2005, s. 5

⁴³ Osman SEVİM, **age.**, s.6

⁴⁴ Ömer Asım AKSOY, **age.**, s. 48-49

⁴⁵ Ömer Asım AKSOY, **age.**, s. 49-50

Deyimlerin dilimizde sıkça kullanılıyor olmasının bir nedeni de, millî bilinç altımızın zenginliğindedir. Türk halkı yaşadığı zulümleri, eziyetleri, mutlulukları, sevinçleri, üzüntüleri, yasları, gamları, kederleri, hayret ve şaşkınlıkları farklı şekillerde, farklı üsluplarda dışa vurmuşlardır.

Deyim, az sözle çok şey anlatma yeteneğidir. Atasözlerinde az şeyle nükteli mesajlar verme amacı güdülürken, deyimlerde az şeyle içinde bulunulan duygu ve düşüncenin çok geniş manada verilmesi amaçlanır.

“Uzun konuşmayı sevmeyen, birkaç sözle bütün gayesini belirtmeyi hüner sayan bir milletin, şüphesiz ki, dilde en büyük hazinesi, iki-üç kelime ile dünyalar anlatan deyimleridir. Tarihi binlerce yıla uzanan bir milletin, duygu, düşünce ve hayal imbiğinden süzüle süzüle, derin ve gizli manalar kazanıp bugünlere ulaşan dil hazinelerimizin incileri sadece birkaç kişi değil, bu milletin bütün fertlerinin öğrenip kullanması, millî kültüre yapılacak önemli bir hizmettir.”⁴⁶

⁴⁶ Hüseyin ADIGÜZEL, **Deyim Hazinemiz**, TDAV, İstanbul 1990, s. 6

2.3.) Atasözleri ve Deyimlerin Benzer ve Farklı Yönleri

2.3.1.) Atasözleri ve Deyimlerin Benzer Yönleri

1. Atasözleri de deyimler de kısa ve öz sözlerdir.
2. Atasözleri de deyimler de kalıplaşmış sözlerdir; ancak kalıplaşmalar, sınırlı düzeyde olmak koşuluyla, şartlara göre esnetilebilir.
3. Atasözlerinin de deyimlerin de büyük çoğunluğu mecaz anlam ifade eder; ancak tamamen gerçek anlamla oluşturulmuş atasözleri de deyimler de vardır.
4. Hem atasözlerinin hem de deyimlerin büyük çoğunluğu bir hikâyeden, bir halk anlatısından kaynaklanmaktadır.
5. Atasözleri de deyimler de, oluşumlarında birbirlerinden farklı zamanlara ve mekânlara ait kişilerin katkıları olduğu için, anonim ürünlerdir.
6. Atasözlerinin de deyimlerin de büyük çoğunluğunda kafiyeli bir söyleyişi andıran ritim öğesi bulunur.

2.3.2.) Atasözleri ve Deyimlerin Farklı Yönleri

1. Atasözleri, genel kural niteliğinde olup öğüt veren sözlerdir. Deyimler ise, hem genel kural niteliğinde değildirler hem de öğüt verme gibi bir kaygı taşımazlar. Deyimler, bir kavramı çekici ve etkili ifade etmek için kullanılan özel anlatım kalıplarıdır.
2. Atasözleri, eksilteli örnekleri olmakla birlikte, yargı bildiren birer cümle niteliğindedirler. Cümle biçiminde olanları bulunmakla birlikte, deyimlerin büyük çoğunluğu cümle değildir.

3. Atasözleri daha net ifadelerdir. Bu nedenle bir ortamda kullanıldıklarında hemen herkes bir atasözü kullanıldığının farkındadır. Oysa deyimler, çoğu zaman cümle içerisinde çekimlenerek eritildikleri için, vermek istedikleri anlamı verdikleri hâlde, genellikle bağımsız bir söz birliği olarak fark edilmezler.

4. Deyimlerin, atasözlerine oranla daha çok kullanıldıklarını söyleyebiliriz. Gün içinde hiç atasözü kullanmasak bile, çoğu zaman farkında olmadan sık sık deyim kullanırız.⁴⁷

Çocukların dil gelişimi açısından da atasözleri de deyimler önemli bir yere sahiptir. Şarkılarda, türkülerde, televizyon programlarında, kısacası günlük hayatta kullanılan atasözleri ve deyimlerin çocukların dil gelişimine ve edinimine katkı sağladığı bir gerçektir.⁴⁸

Son olarak, atasözlerimizi ve deyimlerimizi, kullanıldıkları çevre ve zaman bakımından dört kümeye ayırabiliriz:

- a.) Bugün yurdumuzun her yerinde kullanılanlar
- b.) Kullanılışları yurdumuzun kimi bölgelerine özgü olanlar
- c.) Türkiye dışındaki Türk lehçelerinde yaşayanlar
- d.) Eski zamanlarda kullanılmış, bugün unutulmuş olanlar⁴⁹

⁴⁷ Mehmet ÇEVİK, **Basın Dilinde Atasözleri ve Deyimler**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s.57-58

⁴⁸ Mustafa ŞENEL, “*Şarkı ve Türkülerdeki Atasözü ve Deyimlerin Çocukların Dil Gelişimine Katkısı*”, **Türk Xalqları Edebiyatı II, Beynelxalq Uşaq Edebiyyatı Konqresi, Materiallar**, Qafkaz Universiteti, Bakı 2008, s. 352-364

⁴⁹ **Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler**, TDK Yayınları, Ankara 2004, s.7 (Ömer Asım AKSOY’un başkanlığında hazırlanan bu kitabın ön sözünde Ömer Asım AKSOY’un yapmış olduğu tasniftir.)

II. BÖLÜM

3.) Çıldırlı Âşık Şenlik

Âşık Şenlik'in doğum tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur. Kimi araştırmacılar 1848, kimileri de 1850 olarak kabul etmektedir. O zamanki Kars'ın, şimdiki Ardahan ilinin Çıldır ilçesine bağlı Suhara kasabasında dünyaya gelmiştir. Âşık Şenlik'in asıl adı Hasan'dır. Daha 14-15 yaşlarındayken bade içen Âşık Şenlik, uyanır uyanmaz *Şenlik* mahlasını tapşırır.⁵⁰

Bade içmesinden çok kısa süre sonra yörede adı duyulup tanınmaya başladı. Sevdığı kızın evlenip başka köye gitmesi üzerine daha duygulu eserler vermeye başladı. Bağlama çalamamasına karşın söyledikleri ve güzel sesiyle ünü giderek yayılan Âşık Şenlik'e bağlama dersleri yörenin tanınmış saz şairi Âşık Nuri tarafından verildi.⁵¹

Bunların dışında Suharalı Molla Methi ve bazı kaynaklarda aktarılan Yusufelili Eşrefi de, süreç içinde Âşık Şenlik'in gelişmesine katkıda bulundu. Ancak eldeki verilere göre Yusufeli çevresinde Eşrefi adından bir âşık yaşamadı.⁵²

Âşık Şenlik, Âşık Edebiyatı'na *bayatı, koşma, destan, divani, sicilleme* gibi türleri kazandırmıştır. İyi bir hikaye anlatıcısı olan Âşık Şenlik, birçok hikayeyi de tasnif etmiştir. Âşık Şenlik, şiirlerini Terekeme/Karapapak ağzıyla söylemiştir. Âşık Şenlik'in seyahatlerini dile getirdiği destanlarında bölgenin coğrafi özelliklerini ve insanların dinî, siyasî ve kültürel yapılarından da bahseder.

Ölüm tarihi hakkında da farklı görüşler mevcuttur. 1912-1914 yılları arasında vefat ettiği düşünülmektedir.

⁵⁰ Erman ARTUN, *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2001, s. 300

⁵¹ Bekir KARADENİZ, *1900'den 2000'e Halk Şiiri*, Atılım Üniversitesi Yayınları, Ankara 2007, s. 536

⁵² Bekir KARADENİZ, *age.*, s. 536

3.1.) Âşık Şenlik'in Eserlerindeki Atasözleri ve Deyimler

ŞİİRİN ADI	CÜMLE	DEYİM- ATASÖZÜ	KİTAP KODU	SAYFA	D-A
4	"Merdi gözden cüda salıf gönülden yad eyleme"	Gözden düşürmek.	ÇAŞD	104	D
4	"Her gedenin gazabınnan zar çekif dad eyleme"	Ah çekmek.	ÇAŞD	104	D
4	"El çekmişem bu dünyadan görün meylim hardadı?"	El çekmek.	ÇAŞD	104	D
4	"Dünyada saltanat verif gamdan azad eyleme"	Azat etmek.	ÇAŞD	104	D
5	"Beyhude galdırırif daşa çalmanın faydası ne?"	Taşa çalmak.	ÇAŞD	105	D
5	"Âb-ı umman gırağında baş eğif ibadete"	Baş eğmek.	ÇAŞD	105	D
5	"İsde seni isdiyeni tanı gadir bileni"	İste seni isteyeniyi, bil kıymet bileni.	ÇAŞD	105	D
5	"İllaca ne lüzum olur başa gelen gaderin"	Başa gelmek.	ÇAŞD	105	D
5	"Sefil Şenlik aşk ucunndan düşüf gaflet hâbına"	Gaflet uykusuna dalmak.	ÇAŞD	105	D
7	"Gözlüyereh yol erkanı açah gardaş cevabı"	Yol gözlemek.	ÇAŞD	107	D
7	"Ol Allah'a da hoş geler yamanı ey eylesen"	Allah'a hoş gitmek.	ÇAŞD	107	D

7	“Araram derdime ilaç bulunmaz ne çaradı”	Derdine deva bulamamak.	ÇAŞD	108	D
9	“Doğru yoldan eğri yola düşmem Allah kerimdi”	Doğru yoldan şaşmak.	ÇAŞD	109	D
10	“El uzadıb gapısını açmam Allah kerimdi”	El uzatmak.	ÇAŞD	110	D
10	“Şenlik diyer bir zamannar çoh sürdüm zevk ü sefa”	Sefa sürmek.	ÇAŞD	110	D
10	“Ol Huda’mın emri budur goy çekem cevri ü cefa”	Cefa çekmek.	ÇAŞD	110	D
11	“Âlem ona rağbet eder bilmez gönül hatırı”	Hatır gönül bilmek.	ÇAŞD	111	D
11	“Yetmiş iki buçuk millet cümle ona baş eğer”	Baş eğmek.	ÇAŞD	111	D
11	“Şenlik diyer bu muamma çehmerem cevri cefa”	Cefa çekmek.	ÇAŞD	111	D
12	“Bir gün olur nevrin döner yandırar oda felek”	Nevri dönmek.	ÇAŞD	112	D
13	“Bazı da abdal eyleyif saman tpdin posduma”	Postuna saman doldurmak.	ÇAŞD	113	D
13	“Bazan yer mısır şekeri meyil vermezdin bala”	Meyil vermek.	ÇAŞD	113	D
20	“Dikkatınan gulah assan ohunan selaya sen”	Kulak asmak.	ÇAŞD	120	D
20	“Şenlik diyer meyil verme bu dünyanın malına”	Meyil vermek.	ÇAŞD	120	D
20	“Çihma Hakk’ın dergahından uyma şeytan feline”	Şeytana uymak.	ÇAŞD	120	D

22	“Düşmüşem gurbet ellere çekmem cevrü cefayı”	Gurbet ellere düşmek.	ÇAŞD	123	D
22	“Düşmüşem gurbet ellere çekmem cevrü cefayı”	Cefa çekmek.	ÇAŞD	123	D
22	“Men Şenlik’em harf içinde meyl verdim Yasin’e”	Meyil vermek.	ÇAŞD	123	D
29	“Diyerler ki bu dünyada her derdin devası var”	Her derde deva olmak.	ÇAŞD	130	D
31	“O borç da boynunda galıfdı baba”	Boynunda kalmak.	ÇAŞD	133	D
31	“Sefil Şenlik diyer kim çeker nazın”	Nazını çekmek.	ÇAŞD	134	D
33	“Bir umulmaz derde düştüm bu gece”	Derde düşmek.	ÇAŞD	136	D
34	“Gözüm yolda galdı can intizarda”	Gözleri yolda kalmak.	ÇAŞD	137	D
34	“Kerem tek aşk odu kâr etti cana”	Canına kâr etmek.	ÇAŞD	137	D
37	“Bizden üz çevirdi girah köylüdü”	Yüz çevirmek.	ÇAŞD	140	D
40	“Aşk ohunun melhem bulmaz yarası”	Merhem olmak.	ÇAŞD	143	D
41	“Gözden irah oluf gönülden cüda”	Gözden irak olan gönülden de irak olur.	ÇAŞD	144	A
41	“Yorgansız döşehsiz yatar giderih”	Yorgan döşek yatmak.	ÇAŞD	144	D
47	“Şeytana uyup da kimseye	Şeytana uymak.	ÇAŞD	151	D

	söğme”				
48	“Mal iserse feda eyle canını”	Canını feda etmek.	ÇAŞD	153	D
51	“Sana bel bağılayan çehmez zararı”	Bel bağlamak.	ÇAŞD	155	D
52	“Gün gelir ki defterlerin dürülür”	Defteri dürülmek.	ÇAŞD	156	D
54	“Bu dünyanın sefasını sürmedim”	Sefa sürmek.	ÇAŞD	158	D
57	“Yar gezen yerlere sürsem yüzümü”	Yüz sürmek.	ÇAŞD	162	D
61	“Derd-i gam yüzünden göz açamadım”	Göz açamamak.	ÇAŞD	166	D
65	“Gözlerin yoldadı gönlüm hay hayda”	Gözleri yolda kalmak.	ÇAŞD	170	D
65	“Dürüldü defderin ne hayaldasan”	Defteri dürülmek.	ÇAŞD	170	D
65	“Ecel şerbetini işdi Nuşi Revan”	Ecel şerbetini içmek.	ÇAŞD	170	D
69	“Sevdiğinnen bir yasdıhda gocalasın”	Bir yastıkta kocamak.	ÇAŞD	174	D
71	“Mennen üz çeviren hercai dilber”	Yüz çevirmek.	ÇAŞD	177	D
81	“Ahlımı başımdan edif tarumar”	Aklını başından almak.	ÇAŞD	187	D
84	“Kiminin genç yaşda büküler belı”	Beli bükülmek	ÇAŞD	190	D
87	“Şeytana uyana içirer zehri”	Şeytana uymak.	ÇAŞD	193	D

93	“Bel bağlama devir dönen gedaya”	Bel bağlamak.	ÇAŞD	199	D
97	“Er olan göğsünü düşmana gerer”	Göğüs germek.	ÇAŞD	203	D
104	“Fikrime düşdün yine İsmayıl”	Aklına düşmek.	ÇAŞD	219	D
105	“Hiç aklımdan çıkmaz Al Osman adı”	Aklından çıkmamak.	ÇAŞD	223	D
107	“Boyun eğmediler yeddi kıralla”	Boyun eğmemek.	ÇAŞD	225	D
107	“Boyun eğmez heç bir kese efendim”	Boyun eğmemek.	ÇAŞD	226	D
107	“Tutan olmaz bu beylerin yerini”	Yerini tutmak.	ÇAŞD	226	D
112	“Namert ayah atıf meydana çıhdı”	Meydana çıkmak.	ÇAŞD	236	D
112	“Düşkün anam mennen umudun kessin”	Umudunu kesmek.	ÇAŞD	236	D
112	“Ganlı paltarımı bağına bassın”	Bağına basmak.	ÇAŞD	236	D
112	“Osman der dünyadan çekdim elimi”	El çekmek.	ÇAŞD	238	D
114	“Böyüh küçük sayar gözler yolunu”	Yolunu gözlemek.	ÇAŞD	243	D
117	“Baş goyuf bu yola ne ki var gelir”	Yoluna baş koymak.	ÇAŞD	248	D
118	“Altmış beşde eyvah büküler beli”	Beli bükülmek.	ÇAŞD	252	D
119	“Geri gelmez geçen	Geçen gün geri	ÇAŞD	254	A

	günner düş oldu”	gelmez.			
119	“Ehl-i İslamlar’ın gönlü hoş oldu”	Gönlünü hoş etmek.	ÇAŞD	256	D
120	“Gız der elçilerim düşüf dalıma”	Arkasına düşmek.	ÇAŞD	258	D
121	“Ehl-i İslamlar’ın yüzü gülmedi”	Yüzü gülmek.	ÇAŞD	262	D
121	“Çoh kimseler muradına ermedi”	Muradına ermek.	ÇAŞD	262	D
121	“Bahıp da sılama murada erem”	Muradına ermek.	ÇAŞD	262	D
121	“Terkedif sılasın beli büküldü”	Beli bükülmek.	ÇAŞD	263	D
129	“Çoh çekmişem cevr ü cefa bu canda”	Cefa çekmek.	ÇAŞD	276	D
130	“Hicran şahı gan ağlar”	Kan ağlamak.	ÇAŞD	277	D
133	“Hayıf oldu bel bağladım yada men”	Bel bağlamak.	ÇAŞD	280	D
133	“Yazık oldu bel bağladım yada men”	Bel bağlamak.	ÇAŞD	280	D
137	“Kemend atsan ele gelmez her tarafa uynadır at”	Ele gelmemek	ÇAŞD	285	D
137	“Bilmem kime şekva edem baş eğmez sultana hana”	Baş eğmemek.	ÇAŞD	286	D
141	“Puşd dünyanın bir tutarı galmadı”	Bir tutarı olmamak.	ÇAŞD	295	D
141	“Çoh kimsenin elde varı galmadı”	Elindeki varı yok olmak.	ÇAŞD	296	D
143	“Ahıska şehrinden	Yola düşmek.	ÇAŞD	300	D

	düşende yola”				
146	“Bu alemde oldum dillere destan”	Dillere destan olmak.	ÇAŞD	309	D
147	“Biri yiyer biri bakar utanmaz”	Biri yer biri bakar, kıyamet bundan kopar.	ÇAŞD	313	A
147	“Galada gan ağlar ganlı gustahlar”	Kan ağlamak.	ÇAŞD	314	D
148	“Bizi görer görmez pehahlı şaşdı”	Aklı şaşmak.	ÇAŞD	316	D
150	“Ne için eğledin üzügaralılıh”	Yüz karalığı etmek.	ÇAŞD	319	D
151	“Ramazanda baş eğmedi kimseye”	Baş eğmek.	ÇAŞD	325	D
158	“Garadı üzümüz eğlerem rehi”	Yüzü kara olmak.	ÇAŞD	350	D
170	“Hoş söyleyif yüze gülen”	Yüze gülmek.	ÇAŞD	381	D
173	“Feleh meni saldı dermansız derde”	Dermansız derde düşmek.	ÇAŞD	386	D
173	“Tüşmüşem deryaya el at elime”	El atmak.	ÇAŞD	387	D
175	“Ah çekip aleme eyledim feryat”	Ah çekmek.	ÇAŞD	390	D
175	“Eflatun sağ değil Loğman gan ağlar”	Kan ağlamak.	ÇAŞD	390	D
175	“Usanıp canımdan olmuşam peşman”	Canından usanmak.	ÇAŞD	390	D
177	“Darda kalanlara sen imdat eden”	Darda kalmak.	ÇAŞD	392	D

178	“Kesildi umudum sabrı gararım”	Umudunu kesmek.	ÇAŞD	393	D
179	“Ne alır canımı ne de el çeker”	Canını almak.	ÇAŞD	394	D
179	“Ne alır canımı ne de el çeker”	El çekmek.	ÇAŞD	394	D
180	“Panzehar kar etmez aşgın zehrine”	Kar etmemek.	ÇAŞD	395	D
A-2	“Dediler ki Sefil Şenlik aç gözünü bah râha”	Gözünü açmak.	ÇAŞD	402	D
A-3	“Belaya musahhar olan sürmez zevkü sefayı”	Sefa sürmek.	ÇAŞD	415	D
A-3	“Düşmüşem gurbet ele çekim cevr-i cefayı”	Gurbete düşmek.	ÇAŞD	415	D
A-3	“Düşmüşem gurbet ele çekim cevr-i cefayı”	Cefa çekmek.	ÇAŞD	415	D
A-3	“Şenlik diyer halk içinde meyil verdim Yasin’e”	Meyil vermek.	ÇAŞD	415	D
A-3	“Aşk ucunnan derde düştüm cümle cismim yaradı”	Derde düşmek.	ÇAŞD	416	D
A-3	“Araram derdime illaç bulunmaz ne çaradı”	Derdine derman olmak.	ÇAŞD	416	D
A-3	“Diyar-ı gurbet ellerde gadir bilen görmedim”	Kadrini bilmek.	ÇAŞD	417	D
A-3	“Şenlik der garadır namerdin yüzü”	Yüzü kara olmak.	ÇAŞD	423	D
A-3	“Çeker âh u zâr üstünde eğlendi”	Âh çekmek.	ÇAŞD	423	D

A-3	“Boynunda borç olundu harfi mim üçü”	Boynuna borç olmak.	ÇAŞD	425	D
A-4	“Eyyub’u derde sen saldın Yusuf’u zulumâta”	Derde salmak.	ÇAŞD	432	D
A-4	“Südü bozuh kimselerle gonuşması zor imiş”	Sütü bozuk olmak.	ÇAŞD	446	D
A-7	“Yüz bin sene bakmasalar yüzüme”	Yüzüne bakmamak.	ÇAŞD	461	D
A-7	“Cismi de ne derde hayat buluftu?”	Hayat bulmak.	ÇAŞD	473	D
A-8	“Bu biçare fağır Şenlik hüsnüne verdi meyil”	Meyil vermek.	ÇAŞD	478	D
A-8	“Garip aslan gurbet ele düşende”	Gurbet ellere düşmek.	ÇAŞD	479	D
A-11	“Gözlerime geldi ışık”	Gözlerine ışık gelmek.	ÇAŞD	490	D
A-12	“Eri ölmüş avrat kimi döğdürerem dizlerini”	Dizlerini dövmek.	ÇAŞD	496	D
A-14	“Üy-be-üy canıma düştü bir ataş”	Yüreğine ateş düşmek.	ÇAŞD	528	D
A-14	“Yedi derya kâfi gelmez bahr ummana dalmışam”	Kâfi gelmemek.	ÇAŞD	531	D
A-16	“Ecel-i mağallah alır canını”	Canını almak.	ÇAŞD	557	D
SŞİGSH	“... cariyeye gönlünü gaptırmış ise de...”	Gönlünü kaptırmak.	ÇAŞD	580	D
SŞİGSH	“... helallaşif yola düşereh...”	Yola düşmek.	ÇAŞD	582	D
SŞİGSH	“... benim elim ...	Eli gitmemek.	ÇAŞD	584	D

	getmez...”				
SŞİGSH	“... galbi insafa gelif...”	İnsafa gelmek.	ÇAŞD	584	D
SŞİGSH	“... nenenin galbi... yumuşadı ki...”	Kalbi yumuşamak.	ÇAŞD	584	D
SŞİGSH	“... ahlından çıhmadı...”	Aklından çıkılmamak.	ÇAŞD	589	D
SŞİGSH	“... onu bağına basıf...”	Bağına basmak.	ÇAŞD	589	D
SŞİGSH	“... sinesine... bastırıf...”	Bağına basmak.	ÇAŞD	589	D
SŞİGSH	“... gulah verek...”	Kulak vermek.	ÇAŞD	589	D
SŞİGSH	“... el çekerem dünyadan...”	El çekmek.	ÇAŞD	590	D
SŞİGSH	“... o ahlınnan geçirer ki...”	Aklından geçirmek.	ÇAŞD	591	D
SŞİGSH	“... öz sinesine basıf...”	Bağına basmak.	ÇAŞD	591	D
SŞİGSH	“... gönlünü... gaptırıfıdı...”	Gönlünü kaptırmak.	ÇAŞD	591	D
SŞİGSH	“... gözüm yollarda galmıştı...”	Gözü yolda kalmak.	ÇAŞD	591	D
SŞİGSH	“... ordan yola düşüf...”	Yola düşmek.	ÇAŞD	594	D
SŞİGSH	“... bel bağlama...”	Bel bağlamak.	ÇAŞD	596	D
SŞİGSH	“... el çekeceh dünyadan...”	El çekmek.	ÇAŞD	599	D
SŞİGSH	“... ahlı şaşar...”	Aklı şaşmak.	ÇAŞD	603	D
SŞİGSH	“... başına dönerem daha...”	Başına dönmek.	ÇAŞD	603	D
SŞİGSH	“... boyun eğif...”	Boyun eğmek.	ÇAŞD	603	D
SŞİGSH	“... ahılları başlarına geldi...”	Aklı başına gelmek.	ÇAŞD	606	D
SŞİGSH	“... bağına basıf...”	Bağına basmak.	ÇAŞD	619	D

SŞİGSH	“Âşih dili yüyrüğ, at ayağı külüng olar deyifler.”	Âşık dili yürük, at ayağı külüng olur.	ÇAŞD	622	A
SŞİGSH	“...ahlı başınnan gidif...”	Aklı başından gitmek.	ÇAŞD	641	D
SŞİGSH	“... gulah gabarttı ki...”	Kulak kabartmak.	ÇAŞD	641	D
SŞİGSH	“... her şeye yetih oldu.”	Yetik olmak.	ÇAŞD	643	D
SŞİGSH	“...boynumuzun borcu olsun.”	Boynunun borcu olmak.	ÇAŞD	644	D
SŞİGSH	“... mürvetini görmeh...”	Mürvetini görmek.	ÇAŞD	647	D
SŞİGSH	“... tehlikeyi göze alıf...”	Göze almak.	ÇAŞD	649	D
SŞİGSH	“... ahlı başına gelerdi...”	Aklı başına gelmek.	ÇAŞD	651	D
SŞİGSH	“... ahlı başınnan gedif...”	Aklı başından gitmek.	ÇAŞD	655	D
SŞİGSH	“...yola düşdüler...”	Yola düşmek.	ÇAŞD	655	D
SŞİGSH	“...yolunu gözlüyerti...”	Yolunu gözlemek.	ÇAŞD	655	D
SŞİGSH	“... ahlı başına gelif...”	Aklı başına gelmek.	ÇAŞD	658	D
SŞİGSH	“... ahlı ermiyen...”	Aklı ermemek.	ÇAŞD	659	D
SŞİGSH	“...bel bağlıyan...”	Bel bağlamak.	ÇAŞD	667	D
SŞİGSH	“... sora ahlım geldi sere...”	Aklı başına gelmek.	ÇAŞD	668	D
SŞİGSH	“... usandım şirin canımdan...”	Canından usanmak.	ÇAŞD	668	D
LŞİTMH	“... derdime ... derman...”	Derdine derman olmak.	ÇAŞD	671	D
LŞİTMH	“... üzünnen bir parça tüşe bin parça olar.”	Yüzünden düşen bin parça.	ÇAŞD	671	D
LŞİTMH	“... geç bulduk amma tez	Geç bulup tez	ÇAŞD	673	D

	yitirdik...”	yitirmek.			
LŞİTMH	“... sırra gadem basıfdı...”	Sırra kadem basmak.	ÇAŞD	673	D
LŞİTMH	“... goparmıyah gıyemeti...”	Kıyameti koparmak.	ÇAŞD	674	D
LŞİTMH	“Aşih dili yürüğ olar, at ayağı külüng olar.”	Âşık dili yürük olur, at ayağı külüng olur.	ÇAŞD	675	A
LŞİTMH	“... gözden itti.”	Gözden kaybolmak.	ÇAŞD	676	D
LŞİTMH	“... sırra kadem basıf...”	Sırra kadem basmak.	ÇAŞD	676	D
LŞİTMH	“... ahlı başından getti.”	Aklı başından gitmek.	ÇAŞD	679	D
LŞİTMH	“... bir gulah verdi ki...”	Kulak vermek.	ÇAŞD	683	D
LŞİTMH	“...ahlı başınnan getdiği...”	Aklı başından gitmek.	ÇAŞD	684	D
LŞİTMH	“... ahlı başınnan getdi.”	Aklı başından gitmek.	ÇAŞD	686	D
LŞİTMH	“... gözünü gohutmak istediysede...”	Gözünü korkutmak.	ÇAŞD	694	D
LŞİTMH	“Bilirsiniz ki korlar, topallar, birez şernaz olarlar.”	Körler, topallar, birbirini ağırlar.	ÇAŞD	701	A
LŞİTMH	“...ağzının suyu ahmağa...”	Ağzının suyu akmak.	ÇAŞD	702	D
LŞİTMH	“... yükü alıf yola düşende...”	Yola düşmek.	ÇAŞD	703	D
LŞİTMH	“... deyif yola düştüler..”	Yola düşmek.	ÇAŞD	703	D

LŞİTMH	“Gözlerdim yolunu...”	Yolunu gözlemek.	ÇAŞD	705	D
LŞİTMH	“... gözü yollarda galan...”	Gözü yolda kalmak.	ÇAŞD	713	D
LŞİTMH	“... yan gözünen bahsın...”	Yan gözle bakmak.	ÇAŞD	713	D
LŞİTMH	“... ahli başınnan getdi.”	Aklı başından gitmek.	ÇAŞD	717	D
LŞİTMH	“...bunun gözünü gorhudar...”	Gözünü korkutmak.	ÇAŞD	724	D
LŞİTMH	“... yola düştüler.”	Yola düşmek.	ÇAŞD	727	D
LŞİTMH	“...ahli başına gelif...”	Aklı başına gelmek.	ÇAŞD	729	D
LŞİTMH	“...ahli başınnan gedif...”	Aklı başından gitmek.	ÇAŞD	736	D
LŞİTMH	“...ahli birez başına gelmişdi ki...”	Aklı başına gelmek.	ÇAŞD	737	D
LŞİTMH	“...at sürüf yol aldih..”	Yol almak.	ÇAŞD	760	D
LŞİTMH	“...gönlünü yapıf...”	Gönlünü yapmak.	ÇAŞD	760-761	D
LŞİTMH	“...yola düşüp...”	Yola düşmek.	ÇAŞD	763	D
LŞİTMH	“... bizlerde gulah vereh.”	Kulak vermek.	ÇAŞD	766	D
LŞİTMH	“... umudunu kesende...”	Umudunu kesmek.	ÇAŞD	766	D
LŞİTMH	“... sora yola düşdüler.”	Yola düşmek.	ÇAŞD	778	D
SBİTHH	“... ahli başında değildi...”	Aklı başında olmamak.	ÇAŞD	786	D
SBİTHH	“... benim boynuma borç olsun.”	Boynuna borç olmak.	ÇAŞD	786	D
SBİTHH	“... ahli başınnan gedif...”	Aklı başından gitmek.	ÇAŞD	787	D
SBİTHH	“... onu bağına bastı...”	Bağına basmak.	ÇAŞD	787	D

SBİTHH	“... yanıp kül olmadadı...”	Yanıp kül olmak.	ÇAŞD	787	D
SBİTHH	“... çoh yazığı geldi.”	Yazığı gelmek.	ÇAŞD	787	D
SBİTHH	“... bu hala yetih oldum...”	Yetik olmak.	ÇAŞD	787	D
SBİTHH	“... bizler de gulah vereg...”	Kulak vermek.	ÇAŞD	788	D
SBİTHH	“... üzüne tih tih bahmağa...”	Dik dik bakmak.	ÇAŞD	789	D
SBİTHH	“... yetih olsun...”	Yetik olmak.	ÇAŞD	790	D
SBİTHH	“... içinnen geçirdi ki...”	İçinden geçirmek.	ÇAŞD	791	D
SBİTHH	“... gızım elden çihmasın...”	Elden çıkmak.	ÇAŞD	795	D
SBİTHH	“... her işden eli ayağı çekildi.”	Eli ayağı çekilmek.	ÇAŞD	797	D
SBİTHH	“... diyif yollara düşdü.”	Yola düşmek.	ÇAŞD	802	D
SBİTHH	“Umudun kesmesin men bey-navadan”	Umudunu kesmek.	ÇAŞD	805	D
SBİTHH	“... özü de başını alıf...”	Başını alıp gitmek.	ÇAŞD	805	D
SBİTHH	“... başdadı sevgilisinin yolunu gözdemeye.”	Yolunu gözlemek.	ÇAŞD	805	D
SBİTHH	“Ahlımı başımnan alıf gelmişem”	Aklını başından almak.	ÇAŞD	806	D
SBİTHH	“... ahlı başınnan getti.”	Aklı başından gitmek.	ÇAŞD	810	D
SBİTHH	“... birden keyfi gaçdı.”	Keyfi kaçmak.	ÇAŞD	811	D
SBİTHH	“... sormahdan özünü alamadı.”	Kendini alamamak.	ÇAŞD	813	D

SBİTHH	“Ayağı biraz ter tutan Çamhır Çölpe: ...”	Ayağı ter tutmak.	ÇAŞD	814	D
SBİTHH	“... ayağı eyice yer tutan Çamhır,”	Ayağı yer tutmak.	ÇAŞD	815	D
SBİTHH	“... diye ayah direddi.”	Ayak diremek.	ÇAŞD	815	D
SBİTHH	“...Gaçanın anası ağlamaz.”	Kaçanın anası ağlamaz.	ÇAŞD	818	A
SBİTHH	“...ölüme mertlih olmaz...”	Ölüme mertlik olmaz.	ÇAŞD	818	A
SBİTHH	“Baş goyuf kannan keçmemiş”	Baş koymak.	ÇAŞD	819	D
SBİTHH	“... umudunu kesenden sonra...”	Umudunu kesmek.	ÇAŞD	822	D
SBİTHH	“... başı tih durdu.”	Başı dik olmak.	ÇAŞD	826	D
SBİTHH	“...ölmeği göze aldığinnan...”	Göze almak.	ÇAŞD	826	D
SBİTHH	“... her şeyden umudunu kesdiğinnen...”	Umudunu kesmek.	ÇAŞD	826	D
SBİTHH	“Baş eğmezdim ne sultanan ne hana”	Baş eğmek.	ÇAŞD	828	D
SBİTHH	“Gözü yolda...galdı”	Gözü yolda kalmak.	ÇAŞD	835	D
SBİTHH	“At ayağı külünk, Âşık dili yüyrüh olar.”	Âşık dili yürük, at ayağı külüng olur.	ÇAŞD	845	A
SBİTHH	“... galhif yola düşdüler.”	Yola düşmek.	ÇAŞD	846	D
SBİTHH	“...eyice ahlına goydu...”	Aklına koymak.	ÇAŞD	847	D
SBİTHH	“Kestin umudunu...”	Umudunu kesmek.	ÇAŞD	856	D

4.) Kağızmanlı Hıfzı

1893 yılında Kars'ın Kağızman ilçesinde dünyaya gelmiştir. Asıl adı Recep'tir. 4 yaşındayken medrese eğitimi görmeye başladı ve sonraki 5 yıl içinde Kuran'ı ezberleyerek hafız oldu. 15 yaşından itibaren de çevresindeki çocuklara Kuran dersleri verdi.

Küçük yaşlarda şiire ilgi duyan Hıfzı, kendi adından çok Hafız adıyla bilinir. Kendisi de zamanla bunu *Hıfzı* biçimine dönüştürerek mahlas olarak kullanmaya başlamıştır.⁵³

Döneminin bilinen âşıklarından Kağızmanlı Yusuf Sezai'den bağlama çalmayı öğrenden Hıfzı, ayrıca alışagelmış bu geleneğin dışında def ve kaval çalmasıyla da bilinir. Önceleri ezberleyip söylediği eski usta malı şiirlerin yanında kendi şiirlerini de yazmaya başlamıştır.

“Kağızmanlı Hıfzı, şiirlerinde genellikle halk şiirindeki temel hece ölçülerini kullanmıştır. Kendisiyle özdeşleşmiş olan “Sefil Baykuş” adlı şiirinin Yusufelili Mahirî'ye ait olduğu da söylenmektedir.”⁵⁴

Aşk ve tabiat konularını tasavvuf çeşnisinden uzak, halk diliyle ve halk zevkine göre en güzel şekilde söylemesini bilen bir şairdir. Tabiattaki canlı ve cansız varlık tasvirleri Kağızmanlı Hıfzı'da oldukça canlı ve renklidir. Deyişleri, halk türkülerinin çok samimi ve derin ahengini taşıyan sade parçalardır. Aşk temalı şiirlerinde derin bir ıstırap vardır. Somut konularda söylediği şiirlerde bile okuyucuyu, dinleyiciyi büyüleyen, yumuşatan, kaygan bir ifade vardır. Savaş destanlarında da bu durum aynıdır. Son derece ince ve hassas bir yapıya sahiptir.⁵⁵

⁵³ Bekir KARADENİZ, *age.*, s.290

⁵⁴ Bekir KARADENİZ, *age.*, s.290

⁵⁵ Ensar ASLAN, *Doğu Anadolu Saz Şairleri, II. Kitap*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 1978, s.4

Hıfzı'nın din ve mensubu bulunduğu Nakşibendî tarikatı ile ilgili şiirleri de çoktur. Bunlar da konu ve işleyiş bakımından oldukça güzel şiirlerdir. Birkaç destan ile şeki-sicilleme haricinden şiirlerinin hemen hepsini klasik koşma şekli ile söylemiştir. Yani dörtlüklerden kurulu ve mısralardaki hece sayısı 7,8 ve 11'dir.⁵⁶

⁵⁶ Ensar ASLAN, **age.**, s.4

4.1.) Kağızmanlı Hıfzı'nın Eserlerindeki Atasözleri ve Deyimler

ŞİİRİN ADI	CÜMLE	DEYİM- ATASÖZÜ	KİTAP KODU	SAYFA	D-A
Kuşlara	“Gönülden hatırıma düştü hayalı,”	Hatırına düşmek.	KHŞVA	62	D
Kuşlara	“Derunum ah çeker, gözlerim ağlar.”	Âh çekmek.	KHŞVA	62	D
Mevla Bilir	“Neler geldi başımıza”	Başına gelmek.	KHŞVA	64	D
Çiçekler	“Gözün dikmiş ol asmane çiçekler”	Gözünü dikmek.	KHŞVA	66	D
Avcıya	“Ah ettikçe kara kanlar kusayım”	Ah etmek.	KHŞVA	68	D
İsak Kuşları	“Ol dem yâr düşer yâdıma”	Yadına düşmek.	KHŞVA	70	D
İsak Kuşları	“Bir ah çeksem feryadıma”	Ah çekmek.	KHŞVA	70	D
İsak Kuşları	“Sevda kâr etti canıma”	Canına kâr etmek.	KHŞVA	71	D
İsak Kuşları	“Uyku girmez gözlerine”	Gözlerine uyku girmemek.	KHŞVA	72	D
1914'te Gelen Orduya	“Melekler müzeyyen bekler yolumuz,”	Yolunu beklemek.	KHŞVA	72	D
1914'te Gelen Orduya	“Vurdu tamam ona kırıldı beli”	Beli kırılmak.	KHŞVA	73	D
Söyleniş	“Gitmez kulağımdan şirin sözleri”	Kulağından gitmemek.	KHŞVA	74	D
Söyleniş	“Düştükçe hatırıma ala	Hatırına düşmek.	KHŞVA	74	D

	gözleri”				
Yakarış	“Yedi yıldır hasretini çekerim”	Hasret çekmek.	KHŞVA	75	D
Yakarış	“Menevşe misali boynum bükerim”	Boynunu bükme.	KHŞVA	75	D
Yakarış	“Ne kadar nûş etse bağı yanıktır.”	Bağı yanık olmak.	KHŞVA	75	D
Fakir	“Bulamaz derdine dermanı fakir”	Derdine derman bulamamak.	KHŞVA	77	D
Yalvarış	“Ah yardan ümidimi kestim de geldim”	Ümidini kesmek.	KHŞVA	78	D
Gönül	“Bu derd-i fenadan murada yetmez”	Muradına yetmek.	KHŞVA	79	D
Düşer mi?	“Ben çekeyim cevri ü cefa”	Cevri ü cefa çekmek.	KHŞVA	86	D
Bahara	“Eski sözdür: ‘arsız güleğin olur’”	Arsız güleğin olur.	KHŞVA	87	A
Ramazân	“Çark-ı felek bir kararda kalır mı?”	Bir kararda kalmak.	KHŞVA	89	D
1914’te Gelen Orduya II	“Umudum kesmezem gümandır gelen”	Umudunu kesmemek.	KHŞVA	91	D
Şeki Sicilleme	“Yüzüm kara bahtım kem”	Yüzü kara olmak.	KHŞVA	92	D
Şeki Sicilleme	“Ne tez büküldü belim”	Beli bükülmek.	KHŞVA	93	D
Şeki Sicilleme	“Canıma yetdi zulüm”	Canına yetmek.	KHŞVA	93	D
Şeki	“Çekticeğim ah u zar”	Ah u zar çekmek.	KHŞVA	95	D

Sicilleme					
1915 Ağdı	“Kimiler yas tutmuş, karalar bağlar,”	Karalar bağlamak.	KHŞVA	98	D

5.) Kağızmanlı Cemal Hoca

Kağızmanlı Cemal Hoca, 1882 yılında Kars’ın Kağızman ilçesine bağlı Camuşlu köyünde dünyaya gelmiştir. Babasının adı Abdullah, annesinin adı Şerife’dir. Asıl adı İsmail Turan’dır. Daha küçük yaşlardayken medreseye gönderilen Cemal Hoca, medresede Arapça’yı ve Kuran okumayı öğrenmiştir. *Cemal* adını sonradan hocası Rıza Efendi tarafından verilmiştir.⁵⁷

Medrese tahsilinden sonra köyünde imamlık yaptığı rivayet edilmektedir. Nakşibendi tarikatine giren Cemal Hoca, Muhammed Küfrevî, Tahir Efendi gibi şeyhlerden etkilenmiştir. Nakşibendi tarikatına mensup olduğunu şu dizelerinden de anlıyoruz:

“Andelib-i zâr içinde bu gülşende Nakşiyiz

Gönlümüze doldu aşkı dil-i canda Nakşiyiz”⁵⁸

Camuşlu köyünde Nisbet adlı bir kıza aşık olur ve şiirlerinde sık sık onun ismini de kullanır. “*Hoca*” önadını yapmış olduğu meslekten alan Cemal Hoca, şiirlerinde farklı bir mahlas kullanmamıştır. Cemal Hoca, 1957 yılında vefat etmiştir.

İlk başlarda ilahî aşk ile şiirlerine can veren Cemal Hoca, sonraki dönemler beşeri aşkı işlemeye başlamıştır. İnsan güzelliği, maddî sevgili tasvirleri şiirlerinde öne çıkan öğelerdir. Kuvvetli bir lirizm görülür. Uyumlu mazmunlar, kelimelerin yerinde kullanılışı Cemal Hoca’nın eserlerinin başlıca özellikleridir. Tarikatı terk etmesiyle saz

⁵⁷ Bekir KARADENİZ, *age.*, s.107

⁵⁸ Ensar ASLAN, *age.*, s.111

çalmaya başlaması, onun azim, irade ve gerçekçilik ilkelerine bağlılığını da göstermektedir. Almış olduğu dinî eğitim, şiirlerinde Arapça ve Farsça dil öğelerinin bulunmasına sebep olmuştur. Kuvvetli bir irticali, etkili bir hiciv yeteneği vardır.

Aşk, tabiat, insan, köy yaşantısı gibi konuları işleyen Cemal Hoca, döneminin sosyal, ekonomik, toplumsal, siyasi konularını da ele almaktan kaçınmamıştır. Âşık Edebiyatı türlerinin hemen hemen hepsini kullanan Cemal Hoca'nın *koşma* ve *destanlarının* yeri farklıdır.

Bu çalışmamızda Cemal Hoca'nın *destan*, *koşma*, *taşlama*, *divan*, *gazel*, *müstezat*, *müseddes*, *sicilleme* tarzında ele aldığı eserleri incelenmiştir.

5.1.) Kağızmanlı Cemal Hoca'nın Eserlerindeki Atasözleri ve Deyimler

ŞİİRİN ADI	CÜMLE	DEYİM-ATASÖZÜ	KİTAP KODU	SAYFA	D-A
1	“Ömrün olur, heyyen heba”	Ömrü heyyen heba olmak.	GSBAKCH	217	D
1	“Dilin uzatma yalana”	Dil uzatmak.	GSBAKCH	217	D
1	“Havalarda uçma sakın”	Havalarda uçmak.	GSBAKCH	217	D
1	“El aybını açma sakın”	El aybını açmak.	GSBAKCH	217	D
1	“Cemâl'in sözüne ver gûş”	Kulak vermek.	GSBAKCH	218	D
1	“Rızkın gelir caba caba”	Rızkı gelmek.	GSBAKCH	218	D
2	“Tûtîlerin feryad eder zârında”	Feryat etmek.	GSBAKCH	218	D
3	“Taze baş göstermiş,	Baş göstermek.	GSBAKCH	219	D

	bitmededir ha”				
3	“Yurda yazı yazar bağrı yanıklar”	Bağrı yanık olmak.	GSBAKCH	219	D
3	“Şimdi muradına yetmektedir ha”	Muradına yetmek.	GSBAKCH	219	D
3	“Cumhuriyet devrinde var itibarı”	İtibarı olmak.	GSBAKCH	219	D
3	“Kıymet bilmez olan, istibdat devri”	Kıymet bilmemek.	GSBAKCH	219	D
4	“Temel kurar helal kâra sadaka”	Temel kurmak.	GSBAKCH	219	D
4	“Gelecek belayı getirmez başa”	Başına bela gelmek.	GSBAKCH	219	D
4	“Salmaz seni ahuzara sadaka”	Ah u zara salmak.	GSBAKCH	219	D
4	“Eyler belli olmaz halkı hoş gör sen”	Belli olmamak.	GSBAKCH	220	D
4	“Eyler belli olmaz halkı hoş gör sen”	Hoş görmek.	GSBAKCH	220	D
4	“Sadaka söndürmez evin ocağın”	Evini ocağını söndürmek.	GSBAKCH	220	D
4	“Verdiğin fakirler şad olur gider”	Şad olmak.	GSBAKCH	220	D
4	“Allah’a hoş gelir sana rahm eder.	Allah’a hoş gelmek (gitmek).	GSBAKCH	220	D
5	“Düşmeden derde arama”	Derde düşmek.	GSBAKCH	220	D
6	“Göz dağları verin hain düşmana”	Göz dağı vermek.	GSBAKCH	221	D

6	“Pek dikkat eyleyin gelen fermana”	Dikkat etmek (eylemek).	GSBAKCH	221	D
6	“Biz Türk evladınız kaynar kanımız”	Kanı kaynamak.	GSBAKCH	221	D
6	“Hükmü geçer berre, bahr-i ummana”	Hükmü geçmek.	GSBAKCH	221	D
6	“Hıyanet düşmanın gözü kör ola”	Gözü kör olmak.	GSBAKCH	222	D
6	“Yan bakarsa bu mukaddes vatana”	Yan bakmak.	GSBAKCH	222	D
6	“Dar günde erenler gele imdada”	İmdada gelmek (yetişmek).	GSBAKCH	222	D
7	“Diyenin de kül başına”	Kül başına.	GSBAKCH	222	D
8	“İblise düştü velvele”	Velvele düşmek.	GSBAKCH	223	D
8	“Temenni eyler Mikail”	Temenni etmek (eylemek).	GSBAKCH	223	D
8	“Cemal Hoca sana kurban”	Kurban olmak.	GSBAKCH	224	D
8	“Sensin her dertlere derman”	Derde derman olmak.	GSBAKCH	224	D
8	“Dine geldi nice ruhban”	Dine gelmek.	GSBAKCH	224	D
9	“Konak olur isem Leyla’ya eğer”	Konak (konuk) olmak.	GSBAKCH	225	D
9	“Gönül arz ettiği olmadı, heyvah”	Arzu etmek.	GSBAKCH	225	D
9	“Çok âşık muradın almadı, heyvah”	Murat almamak.	GSBAKCH	225	D

9	“Eksik olmaz âşıkların figanı”	Eksik olmamak.	GSBAKCH	225	D
9	“Göz yaşları boğdu Cemal Turan’ı”	Göz yaşı dökmek.	GSBAKCH	225	D
10	“Senden ayrı düştüm atracak âhım”	Ayrı düşmek.	GSBAKCH	226	D
10	“Benden sonra yaslar bağla da gülme”	Yaslar bağlamak.	GSBAKCH	226	D
10	“Ağla ağla bağrın dağla da gülme”	Bağrı dağlanmak.	GSBAKCH	226	D
10	“Eğer gelir ise kara haberim”	Kara haberi gelmek.	GSBAKCH	226	D
10	“Akıtıp göz yaşın çağla da gülme”	Göz yaşı akıtmak.	GSBAKCH	226	D
11	“Hiçbir şeyden ibret almaz”	İbret almak.	GSBAKCH	226	D
11	“Aladağ’dan fındık atar”	Aladağ’dan fındık atmak.	GSBAKCH	226	D
11	“Kuru yerde balık tutar”	Kuru yerde balık tutmak.	GSBAKCH	226	D
11	“Dembedem şeytana uyar”	Şeytana uymak.	GSBAKCH	227	D
11	“İflah olmaz böyle itler”	İflah olmamak.	GSBAKCH	227	D
11	“Yakasını yiyer bitler”	Yakasını bit yemek.	GSBAKCH	227	D
11	“Aladağ’dan saman atar”	Aladağ’dan saman atmak.	GSBAKCH	227	D
11	“Sıfatı nursuz yalancı”	Yüzünde nur olmamak.	GSBAKCH	228	D

12	“Boş mu gördün bu meydanı”	Meydanı boş bulmak.	GSBAKCH	228	D
12	“Yad eyle dilden bırakma”	Dilden düşürmemek.	GSBAKCH	229	D
12	“Gönüller derdine derman”	Derde derman olmak.	GSBAKCH	229	D
13	“Feryat etmede bülbüller”	Feryat etmek.	GSBAKCH	230	D
13	“Bağrını aşkın narına, yakar ağlayı ağlayı”	Bağrı yanmak.	GSBAKCH	230	D
14	“Bu hınzır şeytana uyar”	Şeytana uymak.	GSBAKCH	230	D
14-4	“Ettiklerin yetti cana”	Canına yetmek.	GSBAKCH	230	D
14-10	“Ettiklerin bulacaksın”	Ettiğini bulmak.	GSBAKCH	231	D
14-16	“Rüsvay ederem ben seni”	Rezil etmek.	GSBAKCH	232	D
14-23	“Minneti yok, yaz rüşvetçi”	Minneti olmamak.	GSBAKCH	233	D
20	“On birinde el uzattım mürşide”	El uzatmak.	GSBAKCH	239	D
20	“Başa her ne gelse hoşlanmadaydım”	Başa gelmek.	GSBAKCH	239	D
20	“Günahkârım yüzü karayım kara”	Yüzü kara olmak.	GSBAKCH	239	D
22	“Ondan beri neler geçti başıma”	Başından geçmek.	GSBAKCH	240	D
22	“Hâlâ çekmedeyim çile-i aşkı”	Çile çekmek.	GSBAKCH	240	D
25	“Bu yollarda ne çok	Zahmet çekmek.	GSBAKCH	244	D

	çektiler zahmet”				
25	“Toz kondurmaz yurda, hanı Türklerin”	Toz kondurmamak.	GSBAKCH	244	D
26	“Sabreyle vaden az kaldı”	Vadesi gelmek.	GSBAKCH	244	D
26	“Gel gözüm şeytana uyma”	Şeytana uymak.	GSBAKCH	244	D
26	“Hesabını vereceksin”	Hesap vermek.	GSBAKCH	244	D
27	“Ziyaret et, ayağına yüzün sür”	Yüz sürmek.	GSBAKCH	245	D
28	“Âh çekseler, gökler ağlar, yer ağlar”	Ah çekmek.	GSBAKCH	246	D
29	“Utanır elleri eser”	Elleri esmek.	GSBAKCH	246	D
32	“Bu aşkın nârına yandım”	Nârına yanmak.	GSBAKCH	248	D
33	“Kalpten kalbe yol var göstirdim sizi”	Kalpten kalbe yol vardır.	GSBAKCH	248	A
33	“Bu dertle divane oldum aşikâr”	Divane olmak.	GSBAKCH	248	D
35-8	“Yiyen bilmez ki ne yemiş, Onu bir doğruyan bilir.”	Yiyen bilmez, doğruyan bilir.	GSBAKCH	250	A
38-2	“Aklın ermez bu hikmete”	Aklı ermemek.	GSBAKCH	252	D
38-5	“Parmağıyla yol göstermiş”	Yol göstermek.	GSBAKCH	253	D
38-9	“Hep bir araya geliriz”	Bir araya gelmek.	GSBAKCH	254	D
41	“Ey hallaç sen gözünü aç”	Gözünü açmak.	GSBAKCH	255	D

41	“Uzak üren köpeğin, Dişi batmaz durana”	Uzaktan havlayan köpek ısırılmaz.	GSBAKCH	256	A
42	“Nice canları yandırır”	Can yakmak.	GSBAKCH	257	D
42	“Güldürür düşmanı rüşvet”	Düşman güldürmek.	GSBAKCH	257	D
42	“Mazlumlara kan kusturur”	Kan kusturmak.	GSBAKCH	258	D
42	“Kuvveti var gelse sora”	Zora gelmek.	GSBAKCH	258	D
43	“Bu cana minnetim sensin”	Cana minnet bilmek.	GSBAKCH	259	D
44-26	“Yandı ciğer köşem şivan göründü”	Ciğeri yanmak.	GSBAKCH	264	D
46	“Boğazına düşkün pişmiş yaradır”	Boğazına düşkün olmak.	GSBAKCH	269	D
49-2	“Senin güzelliğın gönül veren var”	Gönül vermek.	GSBAKCH	271	D
60	Gece gündüz çekerdim ah yanık bağırim kebâb ettim”	Bağırı yanmak.	GSBAKCH	287	D
66	“Değerse felek fiskesi sen de lâ malın da lâ“	Feleğin sillesini yemek.	GSBAKCH	293	D
68	“Tevhîde çalış gece gündüz kalbi uyandır”	Gece gündüz dememek.	GSBAKCH	295	D
69	“Secdede Cibril ağlar, melekler kan ağlar”	Kan ağlamak.	GSBAKCH	295	D
69	“Hasan’ın ağı içti, leb- i sükkâr ah çeker”	Ah çekmek.	GSBAKCH	296	D
69	“Hüseyin atından	Ah çekmek.	GSBAKCH	296	D

	düştü, kime şikâr ah çeker”				
69	“Fatıma ana ciğeri sızlar sızlar ah çeker”	Ciğeri sızlamak.	GSBAKCH	296	D
69	“Kerbelâ’ya kulak ver, sahra ağlar, çöl ağlar.”	Kulak vermek.	GSBAKCH	296	D
69	“Biten otlar baş eğmiş, çiçek, çimen, gül ağlar”	Baş eğmek.	GSBAKCH	296	D
70	“Sen seni gel çalma daşa”	Taşa çalmak.	GSBAKCH	299	D
70	“Niyaz eyle gitmez boşa”	Boşa gitmek.	GSBAKCH	299	D
71	“O kimdir ki zuhûr etdi ‘Arabdan”	Zuhur etmek.	GSBAKCH	302	D
71	“Efendimiz zuhûr etdi ‘Arabdan”	Zuhur etmek.	GSBAKCH	302	D
71	“Sevdanın elinden çekerik aman”	Aman çekmek.	GSBAKCH	303	D
72	“Niyetin pek hoştur, rast getir Allah”	Rast gelmek.	GSBAKCH	304	D
73	“Bakan göze gayet hor görünen kim”	Hor görmek.	GSBAKCH	307	D
75	“Gel bak Cemal Hocan çekmede aman”	Aman çekmek.	GSBAKCH	311	D

6.) Posoflu Âşık Zülâlî

1873 yılında Ardahan ilinin Posof ilçesinin Ulgar Dağı eteğinde bulunan Suskap (Aşık Zülali) köyünde doğmuştur. Lakapları Şekeroğulları'dır. Asıl adı Yusuf Kökten'dir.

12 yaşındayken bade içen Âşık Zülâlî, kısa sürede kendisini geliştirmiştir. Saz, söz ve şiire son derece hevesli ve yetenekli olan âşık, yalnız kaldığı zamanlarda, dizmiş olduğu türkülerini, destanlarını yaşlıları arasında söylemeye, gizli tutkularını büyük bir coşku ile dile getirmeye başlar. Çevresindeki halk ile arkadaşları ona söz ve saz ustası olarak komşu köyleri Varhana'dan Âşık Abbas'ı salık verirler. Zülâlî, Âşık Abbas ile birlikte köy ve kasabaları dolaşarak düğün ve derneklerde saz çalıp türkü söylerler.⁵⁹

Yaşadığı yöre, 1894 yılında Ruslar tarafından işgal edilince Livaneli –şimdiki Artvin bölgesi- göçmenleriyle birlikte Sinop'a gitti. Oradan da İstanbul'daki ağabeyinin yanına geçti. Bir süre Arapça dersleri aldıktan sonra Bursa'da Ziraat Mektebi'ne kayıt yaptırdı. 2 yıl okula devam etti. Ancak hastalığı nedeniyle bitiremeden Kars'a dönerek Posof'taki bir Rus okulunda, bir süre de Batum'da bir Türk okulunda öğretmenlik yaptı.⁶⁰

Klasik Osmanlı şairlerini tanıma fırsatını bulan âşık, onlara özenerek aruzla yazmaya çalışmıştır; fakat diğer halk şairlerinde olduğu gibi Zülâlî'nin bu tür şiirlerinde de nazım tekniği ve anlam bozuktur. Belli bir aruz kalıbı çıkmaz. Bunun yanında heceli şiirleri ötekilerle kıyaslanamayacak ölçüde düzgün, güzel ve anlamlı, üslup ve ifade yönünden daha içten ve canlı, dili oldukça temiz, halk diline yakındır.⁶¹

Zülâlî'nin heceli şiirlerinin çoğu koşma tarzındadır. Dörtlüklerden kurulu düzgün, kafiyeli şiirlerdir. Aruzlu veya 15 ve 16 heceli diyebileceğimiz şiirlerin mısra

⁵⁹ Ensar ASLAN, *age.*, s. 47

⁶⁰ Bekir KARADENİZ, *age.*, s.639

⁶¹ Ensar ASLAN, *age.*, s.51

sayıları değişkendir. Beyit ve dörtlüklerin dışında, üç, beş ve altı mısradan kurulu bentlere de rastlanır.⁶²

18 Aralık 1959 yılında Afyon Emirdağ' da ölmüştür. Mezarı ifteler'dedir.

Ona ait olduğu söylenen bir cnk Hikmet Dizdaroğlu'ndadır. Araştırmacılar Zülâlî'nin Doğu Anadolu'da şenlik ve Smmani'den sonra en ünlü şıklardan biri olduğunu söyler.⁶³

⁶² Ensar ASLAN, **age.**, s.51

⁶³ Ensar ASLAN, **ıldırılı şık şenlik Hayatı, şiirleri ve Hikayeleri**, Ankara 1975, s.46

6.1.) Posoflu Âşık Zülâfî'nin Eserlerindeki Atasözleri ve Deyimler

ŞİİRİN ADI	CÜMLE	DEYİM-ATASÖZÜ	KİTAP KODU	SAYFA	D-A
A-	"Âh çeker Zülâfî vurdular dağı"	Âh çekmek.	ASPAZ	34	D
A-	"Herkesin ağzından akmaz şeker bal"	Ağzından bal akmak.	ASPAZ	66	D
A-	"Yağmur yağar damla damla göl olur."	Damlaya damlaya göl olur.	ASPAZ	66	A
A-	"Nerde bir ejderha görsem vurup kan kustururam"	Kan kusturmak.	ASPAZ	69	D
A-	"..., eskiler şöyle demiş, fili yıkar karınca"	Karınca fili yıkarmış.	ASPAZ	70	A
A-	"Karalar geyindim bağrım bişiptir"	Karalar bağlamak.	ASPAZ	74	D
A-	"Karalar geyindim bağrım bişiptir"	Bağrı yanık olmak.	ASPAZ	74	D
A-	"Cevelena başladı aklım şaşıptır"	Aklı şaşmak.	ASPAZ	74	D
A-	"Gözüm kaldı Çin ü Maçin'de öz yarım sılada"	Gözü kalmak.	ASPAZ	80	D
A-	"Derleme daneden olur mu harman"	Toplama taneden harman olmaz.	ASPAZ	82	A
A-	"Taşıma su ile dönmez değirman"	Taşıma su ile değirmen dönmez.	ASPAZ	82	A
A-	"Dünya hali değil hiç çalım satma"	Çalım satmak.	ASPAZ	82	D

A-	“Aklın baştan çıkar çınçınnanırsın”	Aklı başından gitmek.	ASPAZ	104	D
1	“Uzak dolaş arkasına takılma”	Arkasına takılmak.	ASPAZ	109	D
1	“Aklın topla ataşına yakılma”	Aklını başına almak (toplamak,devşirmek).	ASPAZ	109	D
2	“Yığılmış balıklar anlamaz dilden”	Dilinden anlamamak.	ASPAZ	109	D
3	“Bir mesel vardır eskilerden kalmadır, Bulgurdan olursun gitme pirince”	Dimyat’a pirince giderken, evdeki bulgurdan olmak.	ASPAZ	110	A
4	“Her nere gidersen karadır yüzün”	Yüzü kara olmak.	ASPAZ	110	D
14	“Çok kimseyi muradına yetirdin”	Muradına ermek.	ASPAZ	117	D
14	“Beni yarı yolda koydun ey felek”	Yarı yolda bırakmak (koymak).	ASPAZ	117	D
14	“Ne gönlüm aldın ne hatırım sordun”	Gönlünü almak.	ASPAZ	117	D
14	“Kolum kanadımı kırdın ey felek”	Kolu kanadı kırılmak.	ASPAZ	117	D
15	“Koymadın bir murat alayım bari”	Murat almak.	ASPAZ	118	D
18	“Birgün bir kadına düşsün mü gözüm”	Gözü düşmek.	ASPAZ	121	D
21	“Bazı sevda çeker yanar bu gönül”	Sevda çekmek.	ASPAZ	123	D
22	“Zülâlî’nin başını vurdun	Başını taşlara vurmak.	ASPAZ	123	D

	taşlara”				
23	“Güvendiğin dağlara karlar yağıyor”	Güvendiği dağlara karlar yağmak.	ASPAZ	124	D
24	“Niçin ağlarsın beller bükersin”	Beli bükülmek.	ASPAZ	124	D
35	“Her işten el çektim ihtiyar oldum.”	El çekmek.	ASPAZ	133	D
36	“Yüzü kara geldim hacaletim var”	Yüzü kara olmak.	ASPAZ	133	D
50	“Yağmur yağar damla damla göl olur, kimi böyle yığar mal ağır ağır”	Damlaya damlaya göl olur.	ASPAZ	144	D
67	“Yaman oldu akli gitti başından”	Aklı başından gitmek	ASPAZ	157	D
67	“Vardı Süleyman’a, usandım candan”	Canından usanmak.	ASPAZ	157	D
67	“Senin yolun o divana düşüptür”	Yolu düşmek.	ASPAZ	157	D
68	“Yâra anlatmağa dilim dönmüyor.”	Dili dönmemek.	ASPAZ	158	D
68	“Hayâl talan eder aklım yitirir”	Aklını yitirmek.	ASPAZ	158	D
70	“Hunemis’i muradına yetirdi.”	Muradına yetmek.	ASPAZ	159	D
72	“Elim boş yüzüm kara”	Yüzü kara olmak.	ASPAZ	161	D
75	“Aşk ehli söylemez tutulmuş dili”	Dili tutulmak.	ASPAZ	164	D
77	“Çıkmağa başladı ümidi kestik”	Ümidini kesmek.	ASPAZ	165	D

79	“Yetime yoksula yürek dağlatır.	Yüreği dağlanmak.	ASPAZ	166	D
79	“Fakir kadınlara kara bağlatır.”	Karalar bağlamak.	ASPAZ	166	D
80	“Gurbette düştüm dile”	Dile düşmek.	ASPAZ	167	D
80	“Vatanda gözüm kaldı”	Gözü kalmak.	ASPAZ	168	D
84	“Beni candan usandırır”	Canından usandırmak.	ASPAZ	171	D
87	“Pek doğrudur eskilerden bir söz var, Muhannetin huzunda durulmaz”	Muhannetin huzunda durulmaz.	ASPAZ	176	A
4	“Düşmanın elinden kara bağladık”	Karalar bağlamak.	ASPAZ	184	D

7.) Posoflu Âşık Sabit Müdâmî

20. yüzyılın başlarında eser veren Müdâmî hakkında son dönem âşıklarından olduğu için yeterli bilgilere sahip bulunmaktayız. Âşık Sabit Müdâmî'nin 20. yüzyıl âşıklarından olmasına rağmen bu çalışmamızda kendisine yer vermemizin birkaç nedeni bulunmaktadır. Âşık Sabit Müdâmî'nin eserlerine baktığımızda genel hatlarıyla 20. yüzyıldan ziyade 19. yüzyıl âşık şiiri özellikleri görülmektedir. 18. yüzyılda yaşamış olan Âşık Üzeyir, Ferhad, Feryadî gibi âşıklar Müdâmî'nin dedeleriydi.⁶⁴ Bu nedenle geçmişe bağlı bir gelenek sürdürmüştü. Bu ve buna benzer nedenlerden dolayı Âşık Sabit Müdâmî'yi burada almayı uygun gördük.

Ardahan iline bağlı Posof ilçesinin Demirdöven (Varzına) köyünden Molla Kahraman'ın oğlu olan Sabit Müdâmî, 1918 yılı Nisan ayında doğmuştur. Müdâmî'nin oğlu Hikmet Arif ATAMAN'a göre Müdâmî'nin doğum tarihi 1914'tür. Ataman soyadını sonradan alan Müdâmî'nin asıl adı Sabit Yalçın'dır. 18. yüzyılda yaşamış olan Âşık Üzeyir, Ferhad, Feryadî gibi âşıklar Müdâmî'nin dedeleriydi. Askerî Rüştüye'de öğrenimine başlayan Müdâmî, okulun kapanmasıyla bir süre medrese eğitimi almıştır.⁶⁵

Şiirlerinin konularını aşk, tabiat, kahramanlık meydana getirir. Öğüt, yergi, din konuları da zaman zaman işlenmiştir. Din, Müdâmî'de önemli bir unsurdur. Özellikle bu konuda öğüt verici bir kişiliğe bürünür. Müdâmî'nin şiirleri tür ve şekil yönleriyle de oldukça çeşitlilik gösterir. *Koşma*, *yedekli koşma*, *destan* gibi alışılmış halk şiirleri türlerinin dışında *cıgalı tecnis*, *şeki-sicilleme*, *kalenderi*, *satranç* gibi türlerde de başarılı örnekler vermiştir.

Şiirlerin şekil, kafiye yönünden olduğu kadar anlam yönünden de kuvvetli, düzgün oluşu, şairin şiirde anlam ve şekle aynı derecede önem verdiğini gösterir.

⁶⁴ Bekir KARADENİZ, *age.*, s.423

⁶⁵ Bekir KARADENİZ, *age.*, s.423

Eserleri ve nakilcilik yönleri ile çağında âşıklık geleneğinin tam temsilciliğini yapabilme kudretini göstermiş güçlü bir âşıktır diyebiliriz.⁶⁶

7.1.) Posoflu Âşık Sabit Müdâmî'nin Eserlerindeki Atasözleri ve Deyimler

ŞİİRİN ADI	CÜMLE	DEYİM ATASÖZÜ	KİTAP KODU	SAYFA	D-A
2	"Yiğid ölür, namı kalır meydanda."	At ölür meydan kalır, yiğit ölür namı (şanı) kalır.	PASM	91	A
2	"Bir misal var: 'Koca öküz ölürse, bondurukla samı kalır meydanda.'"	Koca öküz ölürse, boyunduruğu meydanda kalır.	PASM	91	A
2	"Bir şair Müdâmî kalır meydanda."	Meydanda (ortada) kalmak.	PASM	91	D
3	"İçerim kan ağlar dillerim lâl'dir,"	İçi kan ağlamak.	PASM	92	D
4	"Muhtaç etme nâmerd kula dünyada,"	Namerde muhtaç olmak.	PASM	92	D
4	"Müdâmî hasretde alma canımı"	Canını almak.	PASM	92	D
5	"Devranın elinden çağırdım medet,"	Medet ummak.	PASM	92	D
6	"Bilemem bu yoldan, aklım çaldın mı,"	Aklını çalmak.	PASM	93	D
6	"Yediğim, içtiğim sem	Zehir olmak.	PASM	93	D

⁶⁶ Ensar ASLAN, *age.*, s. 180-181

	oldu bana.”				
7	“Vatan seni besler, basmış bağına,”	Bağına basmak.	PASM	94	D
7	“Müdâmî, aç gözün, dalma uykuya; Aç gözünü, gerek kulağın duya,”	Gözünü açmak.	PASM	94	D
8	“Hatırdan çıkarmaz, o sadık dostu,”	Hatırdan çıkılmamak.	PASM	94	D
8	“Yüze güler, halkın ekseriyeti,”	Yüzüne gülmek.	PASM	94	D
8	“Öyle bir zahidi, görsem can feda,”	Canını feda etmek.	PASM	95	D
9	“Hangi asırdayız yahu gözünü aç,”	Gözünü açmak.	PASM	95	D
10	“Ben çekerim gamı el sürer demi,”	Gam çekmek.	PASM	96	D
11	“Hayranlık bırakır, her yana Göle,”	Hayran bırakmak.	PASM	96	D
12	“Atam kurmuş, yürrüyelim izinden,”	İzinden yürümek.	PASM	97	D
13	“Yokdan var eyleyen Halık’I düşün.”	Yoktan var etmek.	PASM	97	D
14	“Taze gül misali saraldım, soldum,”	Sararıp solmak.	PASM	98	D
15	“Yitirdim aklımı, kör sarhoş oldum,”	Aklını yitirmek.	PASM	99	D
15	“İçimden geliyor bu feryat beni.”	İçinden gelmek.	PASM	99	D

15	“Kıldı can evimden tahribat beni.”	Caneviden vurmak.	PASM	99	D
16	“Yedi yaştan bir sevdaya vuruldum,”	Sevdaya vurulmak.	PASM	99	D
16	“Otuz üç senedir yandım yakıldım,”	Yanıp yakılmak.	PASM	99	D
16	“Lokman’dan bu derde çare bulunmaz,”	Derdine derman olmamak.	PASM	99	D
16	“Saldı beni dertten derde Şemsinur,”	Dertten derde salmak.	PASM	100	D
17	“Aklım başdan uçdu bi mecal durdum”	Aklı başından gitmek.	PASM	100	D
17	“Bir kez gören arzu çeker sâl u mâh,”	Arzu etmek.	PASM	100	D
17	“Aşka düşen sana gelir çareye,”	Aşka düşmek.	PASM	100	D
18	“Yüzünde olmalı Muhammed nuru,”	Yüzünde Muhammed nuru olmak.	PASM	101	D
21	“Öz derdine derman bulmaz bu gönül,”	Derdine derman bulamamak.	PASM	102	D
21	“Bir dem ipe sapa gelmez bu gönül,”	İpe sapa gelmemek.	PASM	102	D
21	“Bir dem Müdâm, murat almak istiyor,”	Murat almak.	PASM	103	D
22	“Yüzüm süregeldim, hâk-i pâyına”	Yüz sürmek.	PASM	103	D
22	“Bu menzilde, yarı yolda kalmışam,”	Yarı yolda kalmak.	PASM	103	D

22	“Ayağının tozuna yüzüm salmışam,”	Yüz sürmek.	PASM	103	D
23	“Yetik olsam aşkın macerasına,”	Yetik olmak.	PASM	104	D
23	“Ne müddettir kayıp ettim özümü,”	Kendini kaybetmek.	PASM	104	D
23	“Otuz bir yıl hasret yârin yüzünü,”	Yüzüne hasret kalmak.	PASM	104	D
24	“Kanlı yaş dökerim gözden,”	Yaş dökmek.	PASM	105	D
24	“... minnet mi çekerim,”	Mihnet çekmek.	PASM	105	D
25	“Dağıldı gülşenim târ u mâr oldum,”	Tarumar olmak.	PASM	106	D
26	“Vatan, anamızdır, kurban yolunda,”	Kurban olmak.	PASM	106	D
26	“Can feda olmalı sağ ve solunda,”	Canını feda etmek.	PASM	106	D
27	“Aklımı başımdan edip târ u mâr,”	Aklımı başından almak.	PASM	107	D
27	“Evvel yüze güldün, karşı hilalin,”	Yüzüne gülmek.	PASM	107	D
27	“Sonra yüz çevirdin, hercai zalim,”	Yüz çevirmek.	PASM	107	D
29	“Seni gören âşık alamaz kendin,”	Kendini alamamak.	PASM	108	D
30	“Haddim olmıyarak, şu birkaç sözü,”	Haddi olmamak.	PASM	109	D
31	“Derler ki ziyankar	Ziyankar ömrü	PASM	110	A

	ömrü kısaldır.”	kısaltır.			
31	“Bir dana bir nahır malı lekeler.”	Bir dana bir nahır malı lekeler.	PASM	110	A
36	“Yan bakan var ise, hain düşmanı”	Yan bakmak.	PASM	113	D
37	Anadan doğmana, olursun pişman,”	Anasından doğduğuna pişman etmek.	PASM	113	D
39	“Bende muradıma ereydim demiş,”	Muradına ermek.	PASM	114	D
39	“Yirmi beş yıldır ki yüzüm gülmedi,”	Yüzü gülmemek.	PASM	114	D
40	“Ah ettikçe, kara gözler sulanı,”	Ah etmek.	PASM	115	D
40	“Şair Müdâm, neler geldi serime,”	Başına gelmek.	PASM	115	D
44	“Bir misal var darı elinden düşmez,”	Elinden darı düşmemek.	PASM	117	D
44	“Öldüğünü görse yardıma koşmaz.”	Yardıma koşmak.	PASM	117	D
45	“Kelli felli olmak ile, zat olmaz.”	Kelli felli olmak.	PASM	118	D
45	“Beslesen himârı, arap at olmaz.”	Himar at beslenmekle arap atı olmaz.	PASM	118	A
45	“Her uzun sakalda keramet olmaz.”	Her uzun sakalda keramet olmaz.	PASM	118	A
45	“Mermerin üstüne fidan dikilmez.”	Mermerin üstüne fidan dikilmez.	PASM	118	A

46	“Geldi Lokman merhem çaldı yaraya,”	Yaraya merhem olmak.	PASM	118	D
2	“Akıl ermez, işen dünya.”	Aklı ermemek.	PASM	122	D
2	“Soydun soğana çevirdin,”	Soyup soğana çevirmek.	PASM	122	D
2	“İster bugün, târ ü mâr ol,”	Tarumar olmak.	PASM	122	D
2	“Gözümde yok, bişen dünya”	Gözünde olmamak.	PASM	122	D
2	“Göz oynadır, kaş çatarsın,”	Göz oynatmak.	PASM	123	D
2	“Göz oynadır, kaş çatarsın,”	Kaş çatmak.	PASM	123	D
3	“Kıyardı canıma âyân içinde.”	Canına kıymak.	PASM	124	D
3	“Âyân beyan öz canıma kıyardı,”	Canına kıymak.	PASM	124	D
3	“Elinden gelseydi gönüm soyardı,”	Derisini yüzmek.	PASM	124	D
3	“Yansa da vicdanı fayda etmezdi,”	Fayda etmemek.	PASM	124	D
3	“Olmadı benimle yola gitmezdi,”	Yola gitmemek.	PASM	124	D
3	“Her an figan ile usandım candan,”	Canından usanmak.	PASM	124	D
3	“Dolardı gözlerim, yaş ile kandan,”	Gözleri dolmak.	PASM	124	D
3	“Baktı yola gelmez, Yola gelmemek.	Yola gelmemek.	PASM	124	D

	vatan içinde,”				
3	“Felek dertli bağrın kebab eylemiş,”	Bağrı kebab olmak.	PASM	127	D
5	“Seni her görenin oynar yüreği,”	Yüreği oynamak.	PASM	127	D
5	“Akıllara sığmaz işlerin Anı,”	Akla sığmamak.	PASM	127	D
5	“Hangi şah vaktinde tar u mar oldun,”	Tarumar olmak.	PASM	128	D
5	“Akla sığmaz hayal düşlerin Anı.”	Akla sığmamak.	PASM	128	D
9	“Nankördür bilmeyen kadrü kıymetin,”	Kadrini kıymetini bilmek.	PASM	138	D
15	“Muradı gözünde nice civanlar,”	Muradı gözünde kalmak.	PASM	146	D
15	“Kan ağlıyor gördü kanlı sabahın,”	Kan ağlamak.	PASM	146	D
15	“Ciğerler parçalar işbu firağın,”	Ciğeri parçalanmak.	PASM	146	D
15	“Tüyley ürpertici bir heyecana,”	Tüyleyi ürpermek.	PASM	146	D
15	“Kaldır başın bir versene kulağın,”	Kulak vermek.	PASM	146	D
15	“Muradı gözünde nice civanın,”	Muradı gözünde kalmak.	PASM	146	D
16	“Pek gözü toktur Posof’un,”	Gözü tok olmak.	PASM	147	D
17	“Her derde sokar başını,”	Başını derde sokmak.	PASM	149	D

18	“Sözün yetim gibi boyun burmaktır,”	Boynunu bükmek.	PASM	151	D
19	“Onaltıda herkes diker gözünü,”	Gözünü dikmek.	PASM	152	D
2	“Belki murad alam derdim,”	Murat almak.	PASM	160	D
2	“Sâbit Müdâm kaldım naçar,”	Naçar kalmak.	PASM	162	D
1	“Kalbim çalan aklım alan yar anda,”	Kalbini çalmak.	PASM	169	D
1	“Kalbim çalan aklım alan yar anda,”	Aklımı başından almak.	PASM	169	D
3	“Dosta canın verir imiş o yanan,”	Canını vermek.	PASM	170	D
19	“Kulağında küpolsun başında tac cevabı,”	Kulağına küpe olmak.	PASM	183	D
21	“Arif-i billah olanlar dünyaya bel bağlamaz,	Bel bağlamak.	PASM	184	D
1	“Düşürme derde Hüseyin Kerbela’nın aşkına,”	Derde düşmek.	PASM	203	D
1	“Zamanım geçti hala biz murada ermedik,”	Murada ermek.	PASM	203	D
1	“Benim içim kan ağlıyor,”	İçi kan ağlamak.	PASM	216	D
A	“Burası Konya’dır, ayağın denk at,”	Ayağını denk almak.	PASM	218	D
A	“Müdami’yim merhem sürmem yaraya,”	Yaraya merhem olmak.	PASM	220	D

A	“Başına bir çorap öreyim gitsin,”	Başına çorap örmek.	PASM	220	D
A	“Meydan sana kaldı baba Huzuri,”	(Birisine) Meydan kalmak.	PASM	244	D
A	“Dünyada ektiğin anda biçersin,”	Ne ekersen onu biçersin.	PASM	252	A
H	“... yanıp tutuşur idi.”	Yanıp tutuşmak.	PASM	268	D
H	“... dervişin elini eteğini öptü.”	El etek öpmek.	PASM	269	D
H	“... eve göz kulak olursun.”	Göz kulak olmak.	PASM	270	D
H	“.. bu sineme saracağım.”	Sinesine basmak.	PASM	273	D
H	“... kızın içi yanar...”	İçi yanmak.	PASM	273	D
H	“... ezilip büzülme...”	Ezilip büzülme.	PASM	274	D
H	“... onlarla düşüp kalkıyor.”	Düşüp kalkmak.	PASM	275	D
H	“... sabrın sonu selamettir...”	Sabrın sonu selamettir.	PASM	281	A
H	“... sabreden derviş muradına ermiş derler ya...”	Sabreden derviş muradına ermiş.	PASM	281	A
H	“... görünce, gözleri açıldı.”	Gözleri açılmak.	PASM	281	D
H	“Helal olsun bunun emdiği süttür,”	Emdiği süt helal olmak.	PASM	283	D
H	“... bir kenara çek ağzını ara...”	Ağzını aramak.	PASM	283	D
H	“O ki başına dolanım,”	Başına dönmek.	PASM	290	D

III. BÖLÜM

8.) Anlamlarına Göre Atasözleri ve Deyimler

8.1.) Cesaret, Yiğitlik, Mertlik, Cömertlik Anlamı Taşıyan Atasözleri ve Deyimler

ŞİİRİN ADI	CÜMLE	DEYİM- ATASÖZÜ	KİTAP KODU	SAYFA	D- A
37	“Anadan doğmana, olursun pişman,”	Anasından doğduğuna pişman etmek.	PASM	113	D
137	“Bilmem kime şekva edem baş eğmez sultana hana”	Baş eğmemek.	ÇAŞD	286	D
SBİTHH	“Baş goyuf kannan keçmemiş”	Baş koymak.	ÇAŞD	819	D
SBİTHH	“... başı tih durdu.”	Başı dik olmak.	ÇAŞD	826	D
48	“Mal isderse feda eyle canını”	Canını feda etmek.	ÇAŞD	153	D
8	“Öyle bir zahidi, görsem can feda,”	Canını feda etmek.	PASM	95	D
26	“Can feda olmalı sağ ve solunda,”	Canını feda etmek.	PASM	106	D
3	“Dosta canın verir imiş o yanan,”	Canını vermek.	PASM	170	D
H	“Helal olsun bunun emdiği süttür,”	Emdiği süt helal olmak.	PASM	283	D
97	“Er olan göğsünü düşmana gerer”	Göğüs germek.	ÇAŞD	203	D

8.2.) Üzüntü, Elem, Keder Anlamı Taşıyan Atasözleri ve Deyimler

ŞİİRİN ADI	CÜMLE	DEYİM- ATASÖZÜ	KİTAP KODU	SAYFA	D- A
4	"Her gedenin gazabınnan zar çekif dad eyleme"	Ah çekmek.	ÇAŞD	104	D
28	"Âh çekseler, gökler ağlar, yer ağlar"	Ah çekmek.	GSBAKCH	246	D
69	"Hasan'ın ağı içti, leb-i sükkâr ah çeker"	Ah çekmek.	GSBAKCH	296	D
69	"Hüseyin atından düştü, kime şikâr ah çeker"	Ah çekmek.	GSBAKCH	296	D
175	"Ah çekip aleme eyledim feryat"	Ah çekmek.	ÇAŞD	390	D
İsak Kuşları	"Bir ah çeksem feryadıma"	Ah çekmek.	KHŞVA	70	D
A-3	"Çeker âh u zâr üstünde eğlendi"	Ah çekmek.	ÇAŞD	423	D
Kuşlara	"Derunum ah çeker, gözlerim ağlar."	Ah çekmek.	KHŞVA	62	D
A-	"Âh çeker Zülâlî vurdular dağı"	Ah çekmek.	ASPAZ	34	D
Şeki Sicilleme	"Çekticeğim ah u zar"	Ah u zar çekmek.	KHŞVA	95	D
4	"Salmaz seni ahuzara sadaka"	Ah u zara salmak.	GSBAKCH	219	D
71	"Sevdanın elinden çekerik aman"	Aman çekmek.	GSBAKCH	303	D
75	"Gel bak Cemal Hocan"	Aman çekmek.	GSBAKCH	311	D

	çekmede aman”				
Avcıya	“Ah ettikçe kara kanlar kusayım”	Ah etmek.	KHŞVA	68	D
40	“Ah ettikçe, kara gözler sulanı,”	Ah etmek.	PASM	115	D
10	“Ağla ağla bağrın dağla da gülme”	Bağrı dağlanmak.	GSBAKCH	226	D
3	“Felek dertli bağrın kebab eylemiş,”	Bağrı kebab olmak.	PASM	127	D
3	“Yurda yazı yazar bağı yanıklar”	Bağrı yanık olmak.	GSBAKCH	219	D
Yakarış	“Ne kadar nûş etse bağı yanıktır.”	Bağrı yanık olmak.	KHŞVA	75	D
A-	“Karalar geyindim bağırim bişiptir”	Bağrı yanık olmak.	ASPAZ	74	D
13	“Bağrını aşkın narına, yakar ağlayı ağlayı”	Bağrı yanmak.	GSBAKCH	230	D
60	Gece gündüz çekerdim ah yanık bağırim kebâb ettim”	Bağrı yanmak.	GSBAKCH	287	D
4	“Gelecek belayı getirmez başa”	Başına bela gelmek.	GSBAKCH	219	D
22	“Zülâlî’nin başını vurdun taşlara”	Başını taşlara vurmak.	ASPAZ	123	D
84	“Kiminin genç yaşda büküler beli”	Beli bükülmek	ÇAŞD	190	D
118	“Altmış beşde eyvah büküler beli”	Beli bükülmek.	ÇAŞD	252	D
121	“Terkedif sılasın beli büküldü”	Beli bükülmek.	ÇAŞD	263	D
Şeki	“Ne tez büküldü belim”	Beli bükülmek.	KHŞVA	93	D

Sicilleme					
24	“Niçin ağlarsın beller bükersin”	Beli bükülmek.	ASPAZ	124	D
1914’te Gelen Orduya	“Vurdu tamam ona kırıldı beli”	Beli kırılmak.	KHŞVA	73	D
Yakarış	“Menevşe misali boynum bükerim”	Boynunu bükmek.	KHŞVA	75	D
18	“Sözün yetim gibi boyun burmaktır,”	Boynunu bükmek.	PASM	151	D
84	“Beni candan usandırır”	Canından usandırmak.	ASPAZ	171	D
175	“Usanıp canımdan olmuşam peşman”	Canından usanmak.	ÇAŞD	390	D
SŞİGSH	“... usandım şirin canımdan...”	Canından usanmak.	ÇAŞD	668	D
67	“Vardı Süleyman’a, usandım candan”	Canından usanmak.	ASPAZ	157	D
3	“Her an figan ile usandım candan,”	Canından usanmak.	PASM	124	D
Düşer mi?	“Ben çekeyim cevr ü cefa”	Cevr ü cefa çekmek.	KHŞVA	86	D
10	“Ol Huda’mın emri budur goy çekem cevr ü cefa”	Cefa çekmek.	ÇAŞD	110	D
11	“Şenlik diyer bu muamma çehmerem cevrü cefa”	Cefa çekmek.	ÇAŞD	111	D
22	“Düşmüşem gurbet ellere çekmem cevrü cefayı”	Cefa çekmek.	ÇAŞD	123	D
129	“Çoh çekmişem cevr ü	Cefa çekmek.	ÇAŞD	276	D

	“Lokafar buda buda derde	Derdine derman			
16	“Düşürülüşün gürz” ele	olmamak.	PASM	99	D
A-3	“Çelebemeni cıladı”	Derde düşmekde	ÇAŞD	415	D
173	“Çelebemeni cıladı” bu	düşmek.	ÇAŞD	386	D
15	“Saldı bınarıñten derde	Derde düşmek	PASM	146	D
16	“Fatım Semai iğre” sızlar	salmak.	PASM	100	D
69	“Bu sızda ali çakırıldum	Ciğeri sızlamak.	GSBAKCH	296	D
33	“Yandı ciğeri köşem şivan	Divane olmak.	GSBAKCH	248	D
44-26	“... hegöridüñli ayağı	Ciğeri yanmak.	GSBAKCH	264	D
SBİTHH	“Hâlâ çelebemeni çile-i	Eli ayağı çekilmek.	ÇAŞD	797	D
22	“Değerse fakır” fiskesi sen	Fıçığı çekilmek	GSBAKCH	240	D
66	“Düşürülüşün gürz”	Derde düşmek.	GSBAKCH	220	D
30	“Bin çelebemeni çile-i düşürülüşün gürz”	Derde düşmek.	PASM	196	D
10	“Akı gözü yaşım çagla da düşürülüşün gürz” cismim	Göz yaşı akıtmak.	GSBAKCH	226	D
A-3	“Göz yaşları vardı Cemal	Derde düşmek.	ÇAŞD	416	D
9	“Düşürülüşün gürz” Hüseyin	Göz yaşı dökmek.	GSBAKCH	225	D
1	“DKlemler gözleri yaş” ile	Derde düşmek.	PASM	203	D
3	“Eyyub’ kaleda, sen saldın	Gözleri dolmak.	PASM	124	D
A-4	“İçerisün ağlamaları”	Derde salmak.	ÇAŞD	432	D
3	“Bulamaz âleddin” dermanı	Derde ağlamak	PASM	92	D
Fakir	“Benim içfakırın ağlıyor,”	İç bulamaz ağlamak.	KASWA	276	D
H	““Ökendi içdermanı”	Derde ağlamak	PASM	273	D
21	“Saddede küngöñlâr,	bulamamak.	PASM	102	D
69	“Araletlerdeki ağlâr	Derde ağlamak	GSBAKCH	295	D
A30	“Hudramın ağlâr”	Karolmak.	ÇAŞD	470	D
LŞİTHH	“Galada gan ağlar ganlı “... derdine derman...”	Derdine derman Karolmak.	ÇAŞD	674	D

175	“Eflatun sağ değil Loğman gan ağlar”	Kan ağlamak.	ÇAŞD	390	D
15	“Kan ağlıyor gördü kanlı sabahın,”	Kan ağlamak.	PASM	146	D
10	“Eğer gelir ise kara haberim”	Kara haberi gelmek.	GSBAKCH	226	D
1915 Ağdı	“Kimiler yas tutmuş, karalar bağlar,”	Karalar bağlamak.	KHŞVA	98	D
A-	“Karalar geyindim bağrım bişiptir”	Karalar bağlamak.	ASPAZ	74	D
79	“Fakir kadınlara kara bağlatır.”	Karalar bağlamak.	ASPAZ	166	D
4	“Düşmanın elinden kara bağladık”	Karalar bağlamak.	ASPAZ	184	D
SBİTHH	“... birden keyfi kaçdı.”	Keyfi kaçmak.	ÇAŞD	811	D
14	“Kolum kanadımı kıldın ey felek”	Kolu kanadı kırılmak.	ASPAZ	117	D
15	“Muradı gözünde nice civanlar,”	Muradı gözünde kalmak.	PASM	146	D
15	“Muradı gözünde nice civanın,”	Muradı gözünde kalmak.	PASM	146	D
9	“Çok âşık muradın almadı, heyvah”	Murat almamak.	GSBAKCH	225	D
32	“Bu aşkın nârına yandım”	Nârına yanmak.	GSBAKCH	248	D
1	“Ömrün olur, heyyen heba”	Ömrü heyyen heba olmak.	GSBAKCH	217	D
14	“Taze gül misali saraldım, soldum,”	Sararıp solmak.	PASM	98	D
25	“Dağıldı gülşenim târ u	Tarumar olmak.	PASM	106	D

	mâr oldum,”				
2	“İster bugün, târ ü mâr ol,”	Tarumar olmak.	PASM	122	D
5	“Hangi şah vaktinde tar u mar oldun,”	Tarumar olmak.	PASM	128	D
SBİTHH	“... yanıp kül olmahdadı,...”	Yanıp kül olmak.	ÇAŞD	787	D
H	“... yanıp tutuşur idi.”	Yanıp tutuşmak.	PASM	268	D
16	“Otuz üç senedir yandım yakıldım,”	Yanıp yakılmak.	PASM	99	D
10	“Benden sonra yaslar bağla da gülme”	Yaslar bağlamak.	GSBAKCH	226	D
24	“Kanlı yaş dökerim gözden,”	Yaş dökmek.	PASM	105	D
41	“Yorgansız dōşehsiz yatar giderih”	Yorgan dōşek yatmak.	ÇAŞD	144	D
79	“Yetime yoksula yürek dağlatır.	Yüreği dağlanmak.	ASPAZ	166	D
5	“Seni her görenin oynar yüreği,”	Yüreği oynamak.	PASM	127	D
A-14	“Üy-be-üy canıma düştü bir ataş”	Yüreğine ateş düşmek.	ÇAŞD	528	D
39	“Yirmi beş yıldır ki yüzüm gülmedi,”	Yüzü gülmemek.	PASM	114	D
LŞİTMH	“... üzünnen bir parça tüşe bin parça olar.”	Yüzünden düşen bin parça.	ÇAŞD	671	D
6	“Yediğim, içtiğim sem oldu bana.”	Zehir olmak.	PASM	93	D

8.3.) Hatırlama, Özlem, Hasret Kalma, Unutamama Anlamları Taşıyan Atasözleri ve Deyimler

ŞİİRİN ADI	CÜMLE	DEYİM- ATASÖZÜ	KİTAP KODU	SAYFA	D- A
104	“Fikrime düşdün yine İsmayıl”	Aklına düşmek.	ÇAŞD	219	D
105	“Hiç aklımdan çıkmaz Al Osman adı”	Aklından çıkmamak.	ÇAŞD	223	D
SŞİGSH	“... ahlından çıkmadı...”	Aklından çıkmamak.	ÇAŞD	589	D
SŞİGSH	“... o ahlınnan geçirer ki...”	Aklından geçirmek.	ÇAŞD	591	D
İsak Kuşları	“Ol dem yâr düşer yâdına”	Yadına düşmek.	KHŞVA	70	D

8.4.) Aşk, Muhabbet, Sevgi Anlamı Taşıyan Atasözleri ve Deyimler

ŞİİRİN ADI	CÜMLE	DEYİM- ATASÖZÜ	KİTAP KODU	SAYFA	D-A
17	“Aşka düşen sana gelir çareye,”	Aşka düşmek.	PASM	100	D
9	“Gönül arz ettiği olmadı, heyvah”	Arzu etmek.	GSBAKCH	225	D
17	“Bir kez gören arzu çeker sâl u mâh,”	Arzu etmek.	PASM	100	D
112	“Ganlı paltarımı bağrına bassın”	Bağrına basmak.	ÇAŞD	236	D
SBİTHH	“... onu bağrına bastı...”	Bağrına basmak.	ÇAŞD	787	D
SBİTHH	“... onu bağrına basıf...”	Bağrına basmak.	ÇAŞD	589	D
SBİTHH	“... sinesine... bastırif...”	Bağrına basmak.	ÇAŞD	589	D
SBİTHH	“... öz sinesine basıf...”	Bağrına basmak.	ÇAŞD	591	D
SBİTHH	“... bağrına basıf...”	Bağrına basmak.	ÇAŞD	619	D
7	“Vatan seni besler, basmış bağrına,”	Bağrına basmak.	PASM	94	D
SŞİGSH	“... başına dönerem daha...”	Başına dönmek.	ÇAŞD	603	D
H	“O ki başına dolanım,”	Başına dönmek.	PASM	290	D
69	“Sevdiğinnen bir yasdıhda gocalasın”	Bir yastıkta kocamak.	ÇAŞD	174	D
12	“Yad eyle dilden bırakma”	Dilden düşürmemek.	GSBAKCH	229	D
14	“Ne gönlüm aldın ne hatırım sordun”	Gönlünü almak.	ASPAZ	117	D
119	“Ehl-i İslamlar’ın gönlü	Gönlünü hoş	ÇAŞD	256	D

	hoş oldu”	etmek.			
SŞİGSH	“... cariyeye gönlünü gaptırmış ise de...”	Gönlünü kaptırmak.	ÇAŞD	580	D
SŞİGSH	“...gönlünü...gaptırırdı...”	Gönlünü kaptırmak.	ÇAŞD	591	D
LŞİTMH	“...gönlünü yapıf...”	Gönlünü yapmak.	ÇAŞD	760-761	D
49-2	“Senin güzelliğın gönül veren var”	Gönül vermek.	GSBAKCH	271	D
18	“Birgün bir kadına düşün mü gözüm”	Gözü düşmek.	ASPAZ	121	D
11	“Âlem ona rağbet eder bilmez gönül hatırı”	Hatır gönül bilmek.	ÇAŞD	111	D
Kuşlara	“Gönülden hatırıma düştü hayalı,”	Hatırına düşmek.	KHŞVA	62	D
Söyleniş	“Düştükçe hatırıma ala gözleri”	Hatırına düşmek.	KHŞVA	74	D
8	“Hatırdan çıkarmaz, o sadık dostu,”	Hatırından çıkmamak.	PASM	94	D
A-13	“Diyar-ı gurbet ellerde gadir bilen görmedim”	Kadrini bilmek.	ÇAŞD	417	D
9	“Nankördür bilmeyen kadrü kıymetin,”	Kadrini kıymetini bilmek.	PASM	138	D
SŞİGSH	“... nenenin galbi... yumuşadı ki...”	Kalbi yumuşamak.	ÇAŞD	584	D
1	“Kalbim çalan aklım alan yar anda,”	Kalbini çalmak.	PASM	169	D
3	“Kıymet bilmez olan, istibdat devri”	Kıymet bilmemek.	GSBAKCH	219	D
Söyleniş	“Gitmez kulağımdan şirin	Kulağından	KHŞVA	74	D

	sözleri”	gitmemek.			
13	“Bazan yer mısır şekeri meyil vermezdin bala”	Meyil vermek.	ÇAŞD	113	D
20	“Şenlik diyer meyil verme bu dünyanın malına”	Meyil vermek.	ÇAŞD	120	D
22	“Men Şenlik’em harf içinde meyil verdim Yasin’e”	Meyil vermek.	ÇAŞD	123	D
A-3	“Şenlik diyer halk içinde meyil verdim Yasin’e”	Meyil vermek.	ÇAŞD	415	D
A-8	“Bu biçare fağır Şenlik hüsnüne verdi meyil”	Meyil vermek.	ÇAŞD	478	D
1	“Zamanım geçti hala biz murada ermedik,”	Murada ermek.	PASM	203	D
121	“Çoh kimseler muradına ermedi”	Muradına ermek.	ÇAŞD	262	D
121	“Bahıp da sılama murada erem”	Muradına ermek.	ÇAŞD	262	D
14	“Çok kimseyi muradına yetirdin”	Muradına ermek.	ASPAZ	117	D
39	“Bende muradıma ereydim demiş,”	Muradına ermek.	PASM	114	D
3	“Şimdi muradına yetmektedir ha”	Muradına yetmek.	GSBAKCH	219	D
Gönül	“Bu derd-I fenadan murada yetmez”	Muradına yetmek.	KHŞVA	79	D
70	“Hunemis’I muradına yetirdi.”	Muradına yetmek.	ASPAZ	159	D
15	“Koymadın bir murat	Murat almak.	ASPAZ	118	D

	alayım bari”				
21	“Bir dem Müdâm, murat almak istiyor,”	Murat almak.	PASM	103	D
2	“Belki murad alam derdim,”	Murat almak.	PASM	160	D
SŞİGSH	“... mürvetini görmeh...”	Mürvetini görmek.	ÇAŞD	647	D
31	“Sefil Şenlik diyer kim çeker nazın”	Nazını çekmek.	ÇAŞD	134	D
21	“Bazı sevda çeker yanar bu gönül”	Sevda çekmek.	ASPAZ	123	D
16	“Yedi yaştan bir sevdaya vuruldum,”	Sevdaya vurulmak.	PASM	99	D
H	“.. bu sineme saracağım.”	Sinesine basmak.	PASM	273	D
25	“Toz kondurmaz yurda, hanı Türklerin”	Toz kondurmamak.	GSBAKCH	244	D
117	“Baş goyuf bu yola ne ki var gelir”	Yoluna baş koymak.	ÇAŞD	248	D
27	“Ziyaret et, ayağına yüzün sür”	Yüz sürmek.	GSBAKCH	245	D
57	“Yar gezen yerlere sürsem yüzümü”	Yüz sürmek.	ÇAŞD	162	D
22	“Yüzüm süregeldim, hâk-i pâyına”	Yüz sürmek.	PASM	103	D
22	“Ayağının tozuna yüzüm salmışam,”	Yüz sürmek.	PASM	103	D

8.5.) Mutluluk, Sevinç, Neşe Anlatan Atasözleri ve Deyimler

ŞİİRİN ADI	CÜMLE	DEYİM- ATASÖZÜ	KİTAP KODU	SAYFA	D- A
1	“Havalarda uçma sakın”	Havalarda uçmak.	GSBAKCH	217	D
10	“Şenlik diyer bir zamannar çoh sürdüm zevk ü sefa”	Sefa sürmek.	ÇAŞD	110	D
54	“Bu dünyanın sefasını sürmedim”	Sefa sürmek.	ÇAŞD	158	D
A-3	“Belaya musahhar olan sürmez zevkü sefayı”	Sefa sürmek.	ÇAŞD	415	D
4	“Verdiğin fakirler şad olur gider”	Şad olmak.	GSBAKCH	220	D
121	“Ehl-i İslamlar’ın yüzü gülmedi”	Yüzü gülmek.	ÇAŞD	262	D

8.6.) Beddua, Kötü Söz, Kötü Düşünce Anlamları Taşıyan Atasözleri ve Deyimler

ŞİİRİN ADI	CÜMLE	DEYİM- ATASÖZÜ	KİTAP KODU	SAYFA	D- A
3	“Elinden gelseydi gönüm soyardı,”	Derisini yüzmek.	PASM	124	D
4	“Sadaka söndürmez evin ocağın”	Evini ocağını söndürmek.	GSBAKCH	220	D
42	“Mazlumlara kan kusturur”	Kan kusturmak.	GSBAKCH	258	D
A-	“Nerde bir ejderha görsem vurup kan kustururam”	Kan kusturmak.	ASPAZ	69	D
13	“Bazı da abdal eyleyif saman tepdin posduma”	Postuna saman doldurmak.	ÇAŞD	113	D
7	“Diyenin de kül başına”	Kül başına.	GSBAKCH	222	D
11	“Yakasını yiyer bitler”	Yakasını bit yemek.	GSBAKCH	227	D
11	“Sıfatı nursuz yalancı”	Yüzünde nur olmamak.	GSBAKCH	228	D

8.7.) Dinleme, Kabullenme, Söylenenleri Dikkate Alma Anlamları Taşıyan Atasözleri ve Deyimler

ŞİİRİN ADI	CÜMLE	DEYİM- ATASÖZÜ	KİTAP KODU	SAYFA	D- A
SBİŞHH	“Âfâk baş eğmez diminde baş eğin isadana”	Baş eğmek.	ÇAŞD	808	D
SŞİGSH	“Yemiş boyun eğik millet”	Boyun eğmek.	ÇAŞD	603	D
11	“Boyun eğmediler verdi”	Baş eğmek.	ÇAŞD	111	D
107	“Biten otla baş eğmiş,”	Boyun eğmemek.	ÇAŞD	225	D
107	“Boyun eğmez güçlü”	Boş eğmek.	GSBAKCH	296	D

	kese efendim”				
19	“Kulağında küpolsun başında tac cevabı,”	Kulağına küpe olmak.	PASM	183	D
20	“Dikkatınan gulah assan ohunan selaya sen”	Kulak asmak.	ÇAŞD	120	D
SŞİGSH	“... gulah gabarttı ki...”	Kulak kabartmak.	ÇAŞD	641	D
1	“Cemâl’in sözüne ver gûş”	Kulak vermek.	GSBAKCH	218	D
69	“Kerbelâ’ya kulak ver, sahra ağlar, çöl ağlar.”	Kulak vermek.	GSBAKCH	296	D
LŞİTMH	“... bir gulah verdi ki...”	Kulak vermek.	ÇAŞD	683	D
LŞİTMH	“... bizlerde gulah vereh.”	Kulak vermek.	ÇAŞD	766	D
SBİTHH	“... bizler de gulah vereg...”	Kulak vermek.	ÇAŞD	788	D
SŞİGSH	“... gulah verek...”	Kulak vermek.	ÇAŞD	589	D
15	“Kaldır başın bir versene kulağın,”	Kulak vermek.	PASM	146	D

8.8.) Bir Başkasına İnanma, Kandırılma, Kandırma Anlamı Taşıyan Atasözleri ve Deyimler

ŞİİRİN ADI	CÜMLE	DEYİM- ATASÖZÜ	KİTAP KODU	SAYFA	D- A
6	“Bilemem bu yoldan, aklım çaldın mı,”	Aklını çalmak.	PASM	93	D
51	“Sana bel bağıyan çeemez	Bel bağlamak.	ÇAŞD	155	D

	zararı”				
93	“Bel bağlama devir dönen gedaya”	Bel bağlamak.	ÇAŞD	199	D
133	“Hayıf oldu bel bağladım yada men”	Bel bağlamak.	ÇAŞD	280	D
133	“Yazık oldu bel bağladım yada men”	Bel bağlamak.	ÇAŞD	280	D
SŞİGSH	“... bel bağlama...”	Bel bağlamak.	ÇAŞD	596	D
SŞİGSH	“...bel bağlıyan...”	Bel bağlamak.	ÇAŞD	667	D
21	“Arif-i billah olanlar dünyaya bel bağlamaz,	Bel bağlamak.	PASM	184	D
12	“Atam kurmuş, yürüyelim izinden,”	İzinden yürümek.	PASM	97	D

8.9.) Bekleme, Yol Gözleme, Hasret Kalma Gibi Anlamlar Taşıyan Atasözleri ve Deyimler

ŞİİRİN ADI	CÜMLE	DEYİM- ATASÖZÜ	KİTAP KODU	SAYFA	D- A
34	“Gözüm yolda galdı can intizarda”	Gözleri yolda kalmak.	ÇAŞD	137	D
65	“Gözlerin yoldadı gönlüm hay hayda”	Gözleri yolda kalmak.	ÇAŞD	170	D
LŞİTMH	“... gözü yollarda galan...”	Gözü yolda kalmak.	ÇAŞD	713	D
SBİTHH	“Gözü yolda...galdı”	Gözü yolda kalmak.	ÇAŞD	835	D
SŞİGSH	“... gözüm yollarda	Gözü yolda	ÇAŞD	591	D

	galmıştı...	kalmak.			
22	“Düşmüşem gurbet ellere çekmem cevri cefayı”	Gurbet ellere düşmek.	ÇAŞD	123	D
A-8	“Garip aslan gurbet ele düşende”	Gurbet ellere düşmek.	ÇAŞD	479	D
A-3	“Düşmüşem gurbet ele çekim cevri cefayı”	Gurbete düşmek.	ÇAŞD	415	D
Yakarış	“Yedi yıldır hasretini çekerim”	Hasret çekmek.	KHŞVA	75	D
7	“Gözlüyereh yol erkanı açah gardaş cevabı”	Yol gözlemek.	ÇAŞD	107	D
1914’te Gelen Orduya	“Melekler müzeyyen bekler yolumuz,”	Yolunu beklemek.	KHŞVA	72	D
114	“Böyüh küçük sayar gözler yolunu”	Yolunu gözlemek.	ÇAŞD	243	D
LŞİTMH	“Gözlerdim yolunu...”	Yolunu gözlemek.	ÇAŞD	705	D
SŞİGSH	“...yolunu gözlüyeydi...”	Yolunu gözlemek.	ÇAŞD	655	D
SBİTHH	“... başdadı sevgilisinin yolunu gözdemeye.”	Yolunu gözlemek.	ÇAŞD	805	D
23	“Otuz bir yıl hasret yârin yüzünü,”	Yüzüne hasret kalmak.	PASM	104	D

8.10.) Boş Yere Çabalama, Boş Yere Uğraşma Anlamları Taşıyan Atasözleri ve Deyimler

ŞİİRİN ADI	CÜMLE	DEYİM- ATASÖZÜ	KİTAP KODU	SAYFA	D- A
11	“Aladağ’dan fındık atar”	Aladağ’dan fındık atmak.	GSBAKCH	226	D
11	“Aladağ’dan saman atar”	Aladağ’dan saman atmak.	GSBAKCH	227	D
70	“Niyaz eyle gitmez boşa”	Boşa gitmek.	GSBAKCH	299	D
3	“Yansa da vicdanı fayda etmezdi,”	Fayda etmemek.	PASM	124	D
11	“Kuru yerde balık tutar”	Kuru yerde balık tutmak.	GSBAKCH	226	D

8.11.) Beklenmedik Bir Durumu Anlatan Atasözleri ve Deyimler

ŞİİRİN ADI	CÜMLE	DEYİM- ATASÖZÜ	KİTAP KODU	SAYFA	D- A
23	“Güvendiğin dağlara karlar yağıyor”	Güvendiği dağlara karlar yağmak.	ASPAZ	124	D
LŞİTMH	“... sırra gadem basıfıdı...”	Sırra kadem basmak.	ÇAŞD	673	D
LŞİTMH	“... sırra kadem basıfı...”	Sırra kadem basmak.	ÇAŞD	676	D
14	“Beni yarı yolda koydun ey felek”	Yarı yolda bırakmak (koymak).	ASPAZ	117	D
22	“Bu menzilde, yarı yolda kalmışam,”	Yarı yolda kalmak.	PASM	103	D

8.12.) Hareket, Birisini Takip Etme Anlamları Taşıyan Atasözleri ve Deyimler

ŞİİRİN ADI	CÜMLE	DEYİM- ATASÖZÜ	KİTAP KODU	SAYFA	D- A
120	“Gız der elçilerim düşüf dalıma”	Arkasına düşmek.	ÇAŞD	258	D
1	“Uzak dolaş arkasına takılma”	Arkasına takılmak.	ASPAZ	109	D
LŞİTMH	“...at sürüf yol aldıh..”	Yol almak.	ÇAŞD	760	D
143	“Ahıska şehrinden düşende yola”	Yola düşmek.	ÇAŞD	300	D
LŞİTMH	“... yükü alıf yola düşende...”	Yola düşmek.	ÇAŞD	703	D
LŞİTMH	“... deyif yola düştüler..”	Yola düşmek.	ÇAŞD	703	D
LŞİTMH	“... yola düştüler.”	Yola düşmek.	ÇAŞD	727	D
LŞİTMH	“...yola düşüp...”	Yola düşmek.	ÇAŞD	763	D
LŞİTMH	“... sora yola düştüler.”	Yola düşmek.	ÇAŞD	778	D
SBİTHH	“... diyif yollara düşdü.”	Yola düşmek.	ÇAŞD	802	D
SBİTHH	“... galhıf yola düştüler.”	Yola düşmek.	ÇAŞD	846	D
SŞİGSH	“... helallaşıf yola düşereh...”	Yola düşmek.	ÇAŞD	582	D
SŞİGSH	“... ordan yola düşüf...”	Yola düşmek.	ÇAŞD	594	D
SŞİGSH	“...yola düştüler...”	Yola düşmek.	ÇAŞD	655	D

8.13.) Kendine Gelme, Gerçekleri Görme Anlamları Taşıyan Atasözleri ve Deyimler

ŞİİRİN ADI	CÜMLE	DEYİM- ATASÖZÜ	KİTAP KODU	SAYFA	D- A
LŞİTMH	“...ahlı başına gelif...”	Aklı başına gelmek.	ÇAŞD	729	D
LŞİTMH	“...ahlı birez başına gelmişdi ki...”	Aklı başına gelmek.	ÇAŞD	737	D
SŞİGSH	“... ahılları başlarına geldi...”	Aklı başına gelmek.	ÇAŞD	606	D
SŞİGSH	“... ahlı başına gelerdi...”	Aklı başına gelmek.	ÇAŞD	651	D
SŞİGSH	“... ahlı başına gelif...”	Aklı başına gelmek.	ÇAŞD	658	D
SŞİGSH	“... sora ahlım geldi sere...”	Aklı başına gelmek.	ÇAŞD	668	D
SBİTHH	“Ayağı biraz ter tutan Çamhır Çölpe: ...”	Ayağı ter tutmak.	ÇAŞD	814	D
SBİTHH	“... ayağı eyice yer tutan Çamhır,”	Ayağı yer tutmak.	ÇAŞD	815	D
8	“Dine geldi nice ruhban”	Dine gelmek.	GSEBAKCH	224	D
H	“... görünce, gözleri açıldı.”	Gözleri açılmak.	PASM	281	D
A-11	“Gözlerime geldi ışık”	Gözlerine ışık gelmek.	ÇAŞD	490	D
41	“Ey hallaç sen gözünü aç”	Gözünü açmak.	GSEBAKCH	255	D
A-2	“Dediler ki Sefil Şenlik aç	Gözünü açmak.	ÇAŞD	402	D

	gözünü bah râha”				
7	“Müdâmî, aç gözün, dalma uykuya; Aç gözünü, gerek kulağın duya,”	Gözünü açmak.	PASM	94	D
9	“Hangi asırdayız yahu gözünü aç,”	Gözünü açmak.	PASM	95	D
A-7	“Cismi de ne derde hayat bulufu?”	Hayat bulmak.	ÇAŞD	473	D

8.14.) Kişinin Kendini Kaybetmesini Anlatan Atasözleri ve Deyimler

ŞİİRİN ADI	CÜMLE	DEYİM- ATASÖZÜ	KİTAP KODU	SAYFA	D- A
SBİTHH	“... ahli başında değildi...”	Aklı başında olmamak.	ÇAŞD	786	D
67	“Yaman oldu akli gitti başından”	Aklı başından gitmek	ASPAZ	157	D
LŞİTMH	“... ahli başından getti.”	Aklı başından gitmek.	ÇAŞD	679	D
LŞİTMH	“...ahli başınnan getdiği...”	Aklı başından gitmek.	ÇAŞD	684	D
LŞİTMH	“... ahli başınnan getdi.”	Aklı başından gitmek.	ÇAŞD	686	D
LŞİTMH	“... ahli başınnan getdi.”	Aklı başından gitmek.	ÇAŞD	717	D
LŞİTMH	“...ahli başınnan gedif...”	Aklı başından gitmek.	ÇAŞD	736	D
SBİTHH	“... ahli başınnan gedif...”	Aklı başından	ÇAŞD	787	D

		gitmek.			
SBİTHH	“... ahlı başınnan getti.”	Aklı başından gitmek.	ÇAŞD	810	D
SŞİGSH	“... ahlı başınnan gidif...”	Aklı başından gitmek.	ÇAŞD	641	D
SŞİGSH	“... ahlı başınnan gedif...”	Aklı başından gitmek.	ÇAŞD	655	D
A-	“Aklın baştan çıkar çınçınnanırsın”	Aklı başından gitmek.	ASPAZ	104	D
17	“Aklım başdan uçdu bi mecal durdum”	Aklı başından gitmek.	PASM	100	D
75	“Aşk ehli söylemez tutulmuş dili”	Dili tutulmak.	ASPAZ	164	D
SBİTHH	“... sormahdan özünü alamadı.”	Kendini alamamak.	ÇAŞD	813	D
29	“Seni gören âşık alamaz kendin,”	Kendini alamamak.	PASM	108	D
12	“Bir gün olur nevrin döner yandırır oda felek”	Nevri dönmek.	ÇAŞD	112	D

8.15.) İnsanların Kötü Huylarını Anlatan Atasözleri ve Deyimler

ŞİİRİN ADI	CÜMLE	DEYİM- ATASÖZÜ	KİTAP KODU	SAYFA	D- A
A-	“Dünya hali değil hiç çalım satma”	Çalım satmak.	ASPAZ	82	D
9	“Doğru yoldan eğri yola düşmem Allah kerimdi”	Doğru yoldan şaşmak.	ÇAŞD	109	D
11	“İflah olmaz böyle itler”	İflah olmamak.	GSBAKCH	227	D
21	“Bir dem ipe sapa gelmez bu gönül,”	İpe sapa gelmemek.	PASM	102	D
A-4	“Südü bozuh kimselerle gonuşması zor imiş”	Südü bozuk olmak.	ÇAŞD	446	D
11	“Dembedem şeytana uyar”	Şeytana uymak.	GSBAKCH	227	D
14	“Bu hınzır şeytana uyar”	Şeytana uymak.	GSBAKCH	230	D
20	“Çihma Hakk’ın dergahından uyma şeytan feline”	Şeytana uymak.	ÇAŞD	120	D
26	“Gel gözüm şeytana uyma”	Şeytana uymak.	GSBAKCH	244	D
47	“Şeytana uyup da kimseye söğme”	Şeytana uymak.	ÇAŞD	151	D
87	“Şeytana uyana içirer zehri”	Şeytana uymak.	ÇAŞD	193	D
LŞİTMH	“... yan gözünen bahsın...”	Yan gözle bakmak.	ÇAŞD	713	D
3	“Baktı yola gelmez, vatan içinde,”	Yola gelmemek.	PASM	124	D
3	“Olmadı benimle yola	Yola gitmemek.	PASM	124	D

	gitmezdi,”				
150	“Ne için eğledin üzü garalıh”	Yüz karalığı etmek.	ÇAŞD	319	D
20	“Günahkârım yüzü karayım kara”	Yüzü kara olmak.	GSBAKCH	239	D
158	“Garadı üzümüz eğlerem rehi”	Yüzü kara olmak.	ÇAŞD	350	D
A-3	“Şenlik der garadır namerdin yüzü”	Yüzü kara olmak.	ÇAŞD	423	D
Şeki Sicilleme	“Yüzüm kara bahtım kem”	Yüzü kara olmak.	KHŞVA	92	D
4	“Her nere gidersen karadır yüzün”	Yüzü kara olmak.	ASPAZ	110	D
36	“Yüzü kara geldim hacaletim var”	Yüzü kara olmak.	ASPAZ	133	D
72	“Elim boş yüzüm kara”	Yüzü kara olmak.	ASPAZ	161	D
18	“Yüzünde olmalı Muhammed nuru,”	Yüzünde Muhammed nuru olmak.	PASM	101	D

**8.16.) Bir Kişi İçin Kötü Şeyler Planlama, Kötü Şey Düşünme Anlamları
Taşıyan Atasözleri ve Deyimler**

ŞİİRİN ADI	CÜMLE	DEYİM- ATASÖZÜ	KİTAP KODU	SAYFA	D- A
A	“Başına bir çorap öreyim gitsin,”	Başına çorap örmek.	PASM	220	D
17	“Her derde sokar başını,”	Başını derde sokmak.	PASM	149	D
3	“Elinden gelseydi gönüm soyardı,”	Derisini yüzmek.	PASM	124	D
SBİTHH	“... üzüne tih tih bahmağa...”	Dik dik bakmak.	ÇAŞD	789	D
1	“Dilin uzatma yalana”	Dil uzatmak.	GSBAKCH	217	D
4	“Sadaka söndürmez evin ocağın”	Evini ocağını söndürmek.	GSBAKCH	220	D
6	“Yan bakarsa bu mukaddes vatana”	Yan bakmak.	GSBAKCH	222	D
36	“Yan bakan var ise, hain düşmanı”	Yan bakmak.	PASM	113	D
8	“Yüze güler, halkın ekseriyeti,”	Yüzüne gülmek.	PASM	94	D
27	“Evvel yüze güldün, karşı hilalin,”	Yüzüne gülmek.	PASM	107	D

8.17.) Kişinin Umudunu Yitirmesi Durumunu Anlatan Atasözleri ve Deyimler

ŞİİRİN ADI	CÜMLE	DEYİM- ATASÖZÜ	KİTAP KODU	SAYFA	D- A
SBİTHH	“... ahlı başında değildi...”	Aklı başında olmamak.	ÇAŞD	786	D
67	“Yaman oldu akli gitti başından”	Aklı başından gitmek	ASPAZ	157	D
LŞİTMH	“... ahlı başından getti.”	Aklı başından gitmek.	ÇAŞD	679	D
LŞİTMH	“...ahlı başınnan geldiği...”	Aklı başından gitmek.	ÇAŞD	684	D
LŞİTMH	“... ahlı başınnan geldi.”	Aklı başından gitmek.	ÇAŞD	686	D
LŞİTMH	“... ahlı başınnan geldi.”	Aklı başından gitmek.	ÇAŞD	717	D
LŞİTMH	“...ahlı başınnan gedif...”	Aklı başından gitmek.	ÇAŞD	736	D
SBİTHH	“... ahlı başınnan gedif...”	Aklı başından gitmek.	ÇAŞD	787	D
SBİTHH	“... ahlı başınnan getti.”	Aklı başından gitmek.	ÇAŞD	810	D
SŞİGSH	“...ahlı başınnan gidif...”	Aklı başından gitmek.	ÇAŞD	641	D
SŞİGSH	“... ahlı başınnan gedif...”	Aklı başından gitmek.	ÇAŞD	655	D
A-	“Aklın baştan çıkar	Aklı başından	ASPAZ	104	D

	çinçinnanırsın”	gitmek.			
17	“Aklım başdan uçdu bi mecal durdum”	Aklı başından gitmek.	PASM	100	D
75	“Aşk ehli söylemez tutulmuş dili”	Dili tutulmak.	ASPAZ	164	D
SBİTHH	“... sormahdan özünü alamadı.”	Kendini alamamak.	ÇAŞD	813	D
29	“Seni gören âşık alamaz kendin,”	Kendini alamamak.	PASM	108	D
12	“Bir gün olur nevrin döner yandırır oda felek”	Nevri dönmek.	ÇAŞD	112	D
112	“Düşkün anam mennen umudun kessin”	Umudunu kesmek.	ÇAŞD	236	D
178	“Kesildi umudum sabrı gararım”	Umudunu kesmek.	ÇAŞD	393	D
LŞİTMH	“... umudunu kesende...”	Umudunu kesmek.	ÇAŞD	766	D
SBİTHH	“Umudun kesmesin men bey-navadan”	Umudunu kesmek.	ÇAŞD	805	D
SBİTHH	“... her şeyden umudunu kesdiğinnen...”	Umudunu kesmek.	ÇAŞD	826	D
SBİTHH	“Kestin umudunu...”	Umudunu kesmek.	ÇAŞD	856	D
SBİTHH	“... umudunu kesenden sonra...”	Umudunu kesmek.	ÇAŞD	822	D
1914’te Gelen Orduya II	“Umudum kesmezem gümandır gelen”	Umudunu kesmemek.	KHŞVA	91	D
Yalvarış	“Ah yardan ümidimi kestim de geldim”	Ümidini kesmek.	KHŞVA	78	D
77	“Çıkmağa başladı ümidi kestik”	Ümidini kesmek.	ASPAZ	165	D

8.18.) Bir Olayın Son Bulması, Ölme Gibi Anlamlar Taşıyan Atasözleri ve Deyimler

ŞİİRİN ADI	CÜMLE	DEYİM- ATASÖZÜ	KİTAP KODU	SAYFA	D- A
15	“Kıldı can evimden tahribat beni.”	Canevinden vurmak.	PASM	99	D
34	“Kerem tek aşk odu kâr etti cana”	Canına kâr etmek.	ÇAŞD	137	D
3	“Kıyardı canıma âyân içinde.”	Canına kıymak.	PASM	124	D
3	“Âyân beyan öz canıma kıyardı,”	Canına kıymak.	PASM	124	D
14	“Ettiklerin yetti cana”	Canına yetmek.	GSBAKCH	230	D
Şeki Sicilleme	“Canıma yetdi zulüm”	Canına yetmek.	KHŞVA	93	D
179	“Ne alır canımı ne de el çeker”	Canını almak.	ÇAŞD	394	D
A-16	“Ecel-i mağallah alır canını”	Canını almak.	ÇAŞD	557	D
4	“Müdâmî hasretde alma canımı”	Canını almak.	PASM	92	D
İsak Kuşları	“Sevda kâr etti canıma”	Canına kâr etmek.	KHŞVA	71	D
52	“Gün gelir ki defterlerin dürülür”	Defteri dürülmek.	ÇAŞD	156	D
65	“Dürüldü defderin ne hayaldasan”	Defteri dürülmek.	ÇAŞD	170	D
65	“Ecel şerbetini işdi Nuşi	Ecel şerbetini	ÇAŞD	170	D

	Revan”	içmek.			
26	“Sabreyle vaden az kaldı”	Vadesi gelmek.	GSBAKCH	244	D

8.19.) Yüz Çevirme, Beğenmeme Anlamları Taşıyan Atasözleri ve Deyimler

ŞİİRİN ADI	CÜMLE	DEYİM- ATASÖZÜ	KİTAP KODU	SAYFA	D- A
73	“Bakan göze gayet hor görünen kim”	Hor görmek.	GSBAKCH	307	D
37	“Bizden üz çevirdi gırah köylüdü”	Yüz çevirmek.	ÇAŞD	140	D
71	“Mennen üz çeviren hercai dilber”	Yüz çevirmek.	ÇAŞD	177	D
27	“Sonra yüz çevirdin, hercai zalim,”	Yüz çevirmek.	PASM	107	D

8.20.) Kişinin Dünyadan Kendisini Soyutlamasını Anlatan Atasözleri ve Deyimler

ŞİİRİN ADI	CÜMLE	DEYİM- ATASÖZÜ	KİTAP KODU	SAYFA	D- A
SBİTHH	“... özü de başını alıf...”	Başını alıp gitmek.	ÇAŞD	805	D
4	"El çekmişem bu dünyadan görün meylim hardadı?"	El çekmek.	ÇAŞD	104	D
112	“Osman der dünyadan çekdim elimi”	El çekmek.	ÇAŞD	238	D
179	“Ne alır canımı ne de el	El çekmek.	ÇAŞD	394	D

	çeker”				
SŞİGSH	“... el çekerem dünyadan...”	El çekmek.	ÇAŞD	590	D
SŞİGSH	“... el çekeceh dünyadan...”	El çekmek.	ÇAŞD	599	D
35	“Her işten el çektim ihtiyar oldum.”	El çekmek.	ASPAZ	133	D

8.21.) Diğer Durumları Anlatan Atasözleri ve Deyimler

Herhangi bir tasnife tabi tutamadığımız çeşitli parçalar ve sayıları onu geçmeyen tasnifler de ayrı bir başlık altında toplanmaksızın burada verilmiştir.

ŞİİRİN ADI	CÜMLE	DEYİM-ATASÖZÜ	KİTAP KODU	SAYFA	D-A
A-	"Herkesin ağzından akamaz şeker bal"	Ağzından bal akmak.	ASPAZ	66	D
H	"... bir kenara çek ağzını ara..."	Ağzını aramak.	PASM	283	D
LŞİTMH	"...ağzının suyu ahmağa..."	Ağzının suyu akmak.	ÇAŞD	702	D
SBİTHH	"...eyice ahlına goydu..."	Aklına koymak.	ÇAŞD	847	D
4	"Allah'a hoş gelir sana rahm eder.	Allah'a hoş gelmek (gitmek).	GSBAKCH	220	D
7	"Ol Allah'a da hoş geler yamanı ey eylesen"	Allah'a hoş gitmek.	ÇAŞD	107	D
A	"Burası Konya'dır, ayağın denk at,"	Ayağını denk almak.	PASM	218	D
SBİTHH	"... diye ayah direddi."	Ayak diremek.	ÇAŞD	815	D
10	"Senden ayrı düştüm atracak âhım"	Ayrı düşmek.	GSBAKCH	226	D
4	"Dünyada saltanat verif gamdan azad eyleme"	Azat etmek.	ÇAŞD	104	D
3	"Taze baş göstermiş,	Baş göstermek.	GSBAKCH	219	D

	bitmededir ha”				
5	“İllaca ne lüzum olur başa gelen gaderin”	Başa gelmek.	ÇAŞD	105	D
20	“Başa her ne gelse hoşlanmadaydım”	Başa gelmek.	GSBAKCH	239	D
Mevla Bilir	“Neler geldi başımıza”	Başına gelmek.	KHŞVA	64	D
40	“Şair Müdâm, neler geldi serime,”	Başına gelmek.	PASM	115	D
22	“Ondan beri neler geçti başıma”	Başından geçmek.	GSBAKCH	240	D
4	“Eyler belli olmaz halkı hoş gör sen”	Belli olmamak.	GSBAKCH	220	D
38-9	“Hep bir araya geliriz”	Bir araya gelmek.	GSBAKCH	254	D
Ramazan	“Çark-ı felek bir kararda kalır mı?”	Bir kararda kalmak.	KHŞVA	89	D
141	“Puşd dünyanın bir tutarı galmadı”	Bir tutarı olmamak.	ÇAŞD	295	D
46	“Boğazına düşkün pişmiş yarıdır”	Boğazına düşkün olmak.	GSBAKCH	269	D
A-3	“Boynunda borç olundu harfi mim üçü”	Boynuna borç olmak.	ÇAŞD	425	D
SBİTHH	“... benim boynuma borç olsun.”	Boynuna borç olmak.	ÇAŞD	786	D
31	“O borç da boynunda galıfdı baba”	Boynunda kalmak.	ÇAŞD	133	D
SŞİGSH	“...boynumuzun borcu olsun.”	Boynunun borcu olmak.	ÇAŞD	644	D
42	“Nice canları yandırır”	Can yakmak.	GSBAKCH	257	D
43	“Bu cana minnetim	Cana minnet bilmek.	GSBAKCH	259	D

	sensin”				
177	“Darda kalanlara sen imdat eden”	Darda kalmak.	ÇAŞD	392	D
8	“Sensin her dertlere derman”	Derde derman olmak.	GSBAKCH	224	D
12	“Gönüller derdine derman”	Derde derman olmak.	GSBAKCH	229	D
80	“Gurbette düştüm dile”	Dile düşmek.	ASPAZ	167	D
68	“Yâra anlatmağa dilim dönmüyor.”	Dili dönmek.	ASPAZ	158	D
2	“Yığılmış balıklar anlamaz dilden”	Dilinden anlamamak.	ASPAZ	109	D
146	“Bu alemde oldum dillere destan”	Dillere destan olmak.	ÇAŞD	309	D
A-12	“Eri ölmüş avrat kimi doğdurur em dizlerini”	Dizlerini dövmek.	ÇAŞD	496	D
42	“Güldürür düşmanı rüşvet”	Düşman güldürmek.	GSBAKCH	257	D
H	“... onlarla düşüp kalkıyor.”	Düşüp kalkmak.	PASM	275	D
9	“Eksik olmaz âşıkların figanı”	Eksik olmamak.	GSBAKCH	225	D
173	“Tüşmüşem deryaya el at elime”	El atmak.	ÇAŞD	387	D
1	“El aybını açma sakın”	El aybını açmak.	GSBAKCH	217	D
H	“... dervişin elini eteğini öptü.”	El etek öpmek.	PASM	269	D
10	“El uzadı b gapısını açmam Allah kerimdi”	El uzatmak.	ÇAŞD	110	D
20	“On birinde el uzattım	El uzatmak.	GSBAKCH	239	D

	mürşide”				
SBİTHH	“... gızım elden çihmasın...”	Elden çıkmak.	ÇAŞD	795	D
137	“Kemend atsan ele gelmez her tarafa uynadır at”	Ele gelmemek.	ÇAŞD	285	D
SŞİGSH	“... benim elim ... getmez...”	Eli gitmemek.	ÇAŞD	584	D
141	“Çoh kimsenin elde varı galmadı”	Elindeki varı yok olmak.	ÇAŞD	296	D
44	“Bir misal var darı elinden düşmez,”	Elinden darı düşmemek.	PASM	117	D
29	“Utanır elleri eser”	Elleri esmek.	GSBAKCH	246	D
14	“Ettiklerin bulacaksın”	Ettiğini bulmak.	GSBAKCH	231	D
H	“... ezilip büzülme...”	Ezilip büzülme.	PASM	274	D
2	“Tûtîlerin feryad eder zârında”	Feryat etmek.	GSBAKCH	218	D
13	“Feryat etmede bülbüller”	Feryat etmek.	GSBAKCH	230	D
5	“Sefil Şenlik aşk ucunna düşüf gaflet hâbına”	Gaflet uykusuna dalmak.	ÇAŞD	105	D
68	“Tevhîde çalış gece gündüz kalbi uyandır”	Gece gündüz dememek.	GSBAKCH	295	D
LŞİTMH	“... geç bulduk amma tez yitirdik...”	Geç bulup tez yitirmek.	ÇAŞD	673	D
61	“Derd-i gam yüzünden göz açamadım”	Göz açamamak.	ÇAŞD	166	D
6	“Göz dağları verin hain düşmana”	Göz dağı vermek.	GSBAKCH	221	D
H	“... eve göz kulak	Göz kulak olmak.	PASM	270	D

	olursun.”				
2	“Göz oynadır, kaş çatarsın,”	Göz oynatmak.	PASM	123	D
4	"Merdi gözden cüda salıf gönülden yad eyleme”	Gözden düşürmek.	ÇAŞD	104	D
LŞİTMH	“... gözden itti.”	Gözden kaybolmak.	ÇAŞD	676	D
SBİTHH	“...ölmeği göze aldığınnan...”	Göze almak.	ÇAŞD	826	D
SŞİGSH	“... tehlikeyi göze alıf...”	Göze almak.	ÇAŞD	649	D
İsak Kuşları	“Uyku girmez gözlerine”	Gözlerine uyku girmemek.	KHŞVA	72	D
A-	“Gözüm kaldı Çin ü Maçin’de öz yarım sılada”	Gözü kalmak.	ASPAZ	80	D
80	“Vatanda gözüm kaldı”	Gözü kalmak.	ASPAZ	168	D
6	“Hıyanet düşmanın gözü kör ola”	Gözü kör olmak.	GSBAKCH	222	D
16	“Pek gözü toktur Posof’un,”	Gözü tok olmak.	PASM	147	D
2	“Gözümde yok, bişen dünya”	Gözünde olmamak.	PASM	122	D
Çiçekler	“Gözün dikmiş ol asmane çiçekler”	Gözünü dikmek.	KHŞVA	66	D
19	“Onaltıda herkes diker gözünü,”	Gözünü dikmek.	PASM	152	D
LŞİTMH	“... gözünü gohutmak istediysede...”	Gözünü korkutmak.	ÇAŞD	694	D
LŞİTMH	“...bunun gözünü gorhudar...”	Gözünü korkutmak.	ÇAŞD	724	D
30	“Haddim olmıyarak, şu	Haddi olmamak.	PASM	109	D

	birkaç sözü,”				
11	“Hayranlık bırakır, her yana Göle,”	Hayran bırakmak.	PASM	96	D
29	“Diyerler ki bu dünyada her derdin devası var”	Her derde deva olmak.	ÇAŞD	130	D
26	“Hesabını vereceksin”	Hesap vermek.	GSBAKCH	244	D
4	“Eyler belli olmaz halkı hoş gör sen”	Hoş görmek.	GSBAKCH	220	D
6	“Hükmü geçer berre, bahri ummana”	Hükmü geçmek.	GSBAKCH	221	D
11	“Hiçbir şeyden ibret almaz”	İbret almak.	GSBAKCH	226	D
SBİTHH	“... içinnen geçirdi ki...”	İçinden geçirmek.	ÇAŞD	791	D
15	“İçimden geliyor bu feryat beni.”	İçinden gelmek.	PASM	99	D
6	“Dar günde erenler gele imdada”	İmdada gelmek (yetişmek).	GSBAKCH	222	D
SŞİGSH	“... galbi insafa gelif...”	İnsafa gelmek.	ÇAŞD	584	D
3	“Cumhuriyet devrinde var itibarı”	İtibarı olmak.	GSBAKCH	219	D
A-14	“Yedi derya kâfi gelmez bahr ummana dalmışam”	Kâfi gelmemek.	ÇAŞD	531	D
6	“Biz Türk evladınız kaynar kanımız”	Kanı kaynamak.	GSBAKCH	221	D
180	“Panzehar kar etmez aşgın zehrine”	Kar etmemek.	ÇAŞD	395	D
2	“Göz oynadır, kaş çatarsın,”	Kaş çatmak.	PASM	123	D
45	“Kelli felli olmak ile, zat	Kelli felli olmak.	PASM	118	D

	olmaz.”				
LŞİTMH	“... goparmıyah giyemeti...”	Kıyameti koparmak.	ÇAŞD	674	D
5	“Devranın elinden çağırdım medet,”	Medet ummak.	PASM	92	D
40	“Aşk ohunun melhem bulmaz yarası”	Merhem olmak.	ÇAŞD	143	D
112	“Namert ayah atıf meydana çıhdı”	Meydana çıkmak.	ÇAŞD	236	D
2	“Bir şair Müdâmî kalır meydanda.”	Meydanda (ortada) kalmak.	PASM	91	D
12	“Boş mu gördün bu meydanı”	Meydanı boş bulmak.	GSBAKCH	228	D
24	“... minnet mi çekerim,”	Mihnet çekmek.	PASM	105	D
14-23	“Minneti yok, yaz rüşvetçi”	Minneti olmamak.	GSBAKCH	233	D
2	“Sâbit Müdâm kaldım naçar,”	Naçar kalmak.	PASM	162	D
4	“Muhtaç etme nâmerd kula dünyada,”	Namerde muhtaç olmak.	PASM	92	D
72	“Niyetin pek hoştur, rast getir Allah”	Rast gelmek.	GSBAKCH	304	D
1	“Rızkın gelir caba caba”	Rızkı gelmek.	GSBAKCH	218	D
2	“Soydun soğana çevirdin,”	Soyup soğana çevirmek.	PASM	122	D
5	“Beyhude galdırır daşa çalmanın faydası ne?”	Taşa çalmak.	ÇAŞD	105	D
70	“Sen seni gel çalma daşa”	Taşa çalmak.	GSBAKCH	299	D
4	“Temel karar helal kâra	Temel kurmak.	GSBAKCH	219	D

	sadaka”				
15	“Tüylər ürpertici bir heyecana,”	Tüyləri ürpermek.	PASM	146	D
8	“İblise düştü velvele”	Velvele düşmek.	GSBAKCH	223	D
46	“Geldi Lokman merhem çaldı yaraya,”	Yaraya merhem olmak.	PASM	118	D
A	“Müdami’yim merhem sürmem yaraya,”	Yaraya merhem olmak.	PASM	220	D
44	“Öldüğünü görse yardıma koşmaz.”	Yardıma koşmak.	PASM	117	D
SBİTHH	“... çoh yazığı geldi.”	Yazığı gelmek.	ÇAŞD	787	D
107	“Tutan olmaz bu beylerin yerini”	Yerini tutmak.	ÇAŞD	226	D
SBİTHH	“... bu hala yetih oldum...”	Yetik olmak.	ÇAŞD	787	D
SBİTHH	“... yetih olsun...”	Yetik olmak.	ÇAŞD	790	D
SŞİGSH	“... her şeye yetih oldu.”	Yetik olmak.	ÇAŞD	643	D
23	“Yetik olsam aşkın macerasına,”	Yetik olmak.	PASM	104	D
13	“Yokdan var eyleyen Halık’I düşün:”	Yoktan var etmek.	PASM	97	D
38-5	“Parmağıyla yol göstermiş”	Yol göstermek.	GSBAKCH	253	D
67	“Senin yolun o divana düşüptür”	Yolu düşmek.	ASPAZ	157	D
170	“Hoş söyleyif yüze gülen”	Yüze gülmek.	ÇAŞD	381	D
A-7	“Yüz bin sene bakmasalar yüzüme”	Yüzüne bakmamak.	ÇAŞD	461	D
25	“Bu yollarda ne çok	Zahmet çekmek.	GSBAKCH	244	D

	çektiler zahmet”				
42	“Kuvveti var gelse sora”	Zora gelmek.	GSBAKCH	258	D
71	“O kimdir ki zuhûr etdi ‘Arabdan”	Zuhur etmek.	GSBAKCH	302	D
71	“Efendimiz zuhûr etdi ‘Arabdan”	Zuhur etmek.	GSBAKCH	302	D

9.) Sıralı Şekliyle Tespit Ettiğimiz Atasözleri

ŞİİRİN ADI	CÜMLE	ATASÖZÜ	KİTAP KODU	SAYFA
Bahara	“Eski sözdür: ‘arsız gülegen olur’”	Arsız gülegen olur.	KHŞVA	87
LŞİTMH	“Aşih dili yürüğ olar, at ayağı külüng olar.”	Âşık dili yürük olur, at ayağı külüng olur.	ÇAŞD	675
SBİTHH	“At ayağı külünk, Âşık dili yüyrüh olar.”	Âşık dili yürük, at ayağı külüng olur.	ÇAŞD	845
SŞİGSH	“Âşih dili yüyrüğ, at ayağı külüng olar deyifler.”	Âşık dili yürük, at ayağı külüng olur.	ÇAŞD	622
2	"Yiğid ölür, namı kalır meydanda."	At ölür meydan kalır, yiğit ölür namı (şanı) kalır.	PASM	91
31	“Bir dana bir nahır malı lekeler.”	Bir dana bir nahır malı lekeler.	PASM	110
147	“Biri yiyer biri bakar utanmaz”	Biri yer biri bakar, kıyamet bundan kopar.	ÇAŞD	313
A-	“Yağmur yağar damla damla göl olur.”	Damlaya damlaya göl olur.	ASPAZ	66
3	“Bir mesel vardır eskilerden kalmadır, Bulgurdan olursun gitme pirince”	Dimyat’a pirince giderken, evdeki bulgurdan olmak.	ASPAZ	110
119	“Geri gelmez geçen günner düş oldu”	Geçen gün geri gelmez.	ÇAŞD	254
41	“Gözden irah oluf gönülden cüda”	Gözden irak olan gönülden de irak olur.	ÇAŞD	144
45	“Her uzun sakalda keramet	Her uzun sakalda	PASM	118

	olmaz.”	keramet olmaz.		
45	“Beslesen himârı, arap at olmaz.”	Himar at beslenmekle arap atı olmaz.	PASM	118
SBİTHH	“...Gaçanın anası ağlamaz.”	Kaçanın anası ağlamaz.	ÇAŞD	818
33	“Kalpten kalbe yol var görestim sizi”	Kalpten kalbe yol vardır.	GSBAKCH	248
A-	“..., eskiler şöyle demiş, fili yıkar karınca”	Karınca fili yıkarmış.	ASPAZ	70
2	“Bir misal var: ‘Koca öküz ölürse, bondurukla samı kalır meydana.’”	Koca öküz ölürse, boyunduruğu meydana kalır.	PASM	91
LŞİTMH	“Bilirsiniz ki korlar, topallar, birez şernaz olarlar.”	Körler, topallar, birbirini ağırlar.	ÇAŞD	701
45	“Mermerin üstüne fidan dikilmez.”	Mermerin üstüne fidan dikilmez.	PASM	118
87	“Pek doğrudur eskilerden bir söz var, Muhannetin huzunda durulmaz”	Muhannetin huzunda durulmaz.	ASPAZ	176
A	“Dünyada ektiğin anda biçersin,”	Ne ekersen onu biçersin.	PASM	252
SBİTHH	“...ölüme mertlih olmaz...”	Ölüme mertlik olmaz.	ÇAŞD	818
H	“... sabreden derviş muradına ermiş derler ya...”	Sabreden derviş muradına ermiş.	PASM	281
H	“... sabrın sonu selamettir...”	Sabrın sonu selamettir.	PASM	281
A-	“Taşıma su ile dönmez	Taşıma su ile değirmen	ASPAZ	82

	değirman”	dönmez.		
A-	“Derleme daneden olur mu harman”	Toplama taneden harman olmaz.	ASPAZ	82
41	“Uzak üren köpeğin, Dişi batmaz durana”	Uzaktan havlayan köpek ısırılmaz.	GSBAKCH	256
35-8	“Yiyen bilmez ki ne yemiş, Onu bir doğruyan bilir.”	Yiyen bilmez, doğruyan bilir.	GSBAKCH	250
31	"Derler ki ziyankar ömrü kısaldır.”	Ziyankar ömrü kısaltır.	PASM	110

10.) Sıralı Şekliyle Tespit Ettiğimiz Deyimler

A	“Meydan sana kaldı baba Huzuri,”	(Birisine) Meydan kalmak.	PASM	244
A-	"Herkesin ağzından akmaz şeker bal”	Ağzından bal akmak.	ASPAZ	66
H	“... bir kenara çek ağzını ara...”	Ağzını aramak.	PASM	283
LŞİTMH	“...ağzının suyu ahmağa...”	Ağzının suyu akmak.	ÇAŞD	702
4	"Her gedenin gazabınnan zar çekif dad eyleme”	Ah çekmek.	ÇAŞD	104
28	“Âh çekseler, gökler ağlar, yer ağlar”	Ah çekmek.	GSBAKCH	246
69	“Hasan’ın ağı içti, leb-i sükkâr ah çeker”	Ah çekmek.	GSBAKCH	296
69	“Hüseyin atından düştü, kime şikâr ah çeker”	Ah çekmek.	GSBAKCH	296
175	“Ah çekip aleme eyledim feryat”	Ah çekmek.	ÇAŞD	390
İsak Kuşları	“Bir ah çeksem feryadıma”	Ah çekmek.	KHŞVA	70
A-3	“Çeker âh u zâr üstünde eğlendi”	Âh çekmek.	ÇAŞD	423
Kuşlara	“Derunum ah çeker, gözlerim ağlar.”	Âh çekmek.	KHŞVA	62
A-	"Âh çeker Zülâlî vurdular dağı”	Âh çekmek.	ASPAZ	34
Avcıya	“Ah ettikçe kara kanlar	Ah etmek.	KHŞVA	68

	kusayım”			
40	“Ah ettikçe, kara gözler sulanı,”	Ah etmek.	PASM	115
Şeki Sicilleme	“Çekticeğim ah u zar”	Ah u zar çekmek.		95
4	“Salmaz seni ahuzara sadaka”	Ah u zara salmak.	GSBAKCH	219
5	“Akıllara sığmaz işlerin Anı,”	Akla sığmamak.	PASM	127
5	“Akla sığmaz hayal düşlerin Anı.”	Akla sığmamak.	PASM	128
LŞİTMH	“...ahlı başına gelif...”	Aklı başına gelmek.	ÇAŞD	729
LŞİTMH	“...ahlı birez başına gelmişti ki...”	Aklı başına gelmek.	ÇAŞD	737
SŞİGSH	“... ahılları başlarına geldi...”	Aklı başına gelmek.	ÇAŞD	606
SŞİGSH	“... ahlı başına gelerdi...”	Aklı başına gelmek.	ÇAŞD	651
SŞİGSH	“... ahlı başına gelif...”	Aklı başına gelmek.	ÇAŞD	658
SŞİGSH	“... sora ahlım geldi sere...”	Aklı başına gelmek.	ÇAŞD	668
SBİTHH	“... ahlı başında değildi...”	Aklı başında olmamak.	ÇAŞD	786
67	“Yaman oldu akli gitti başından”	Aklı başından gitmek	ASPAZ	157
LŞİTMH	“... ahlı başından getti.”	Aklı başından gitmek.	ÇAŞD	679
LŞİTMH	“...ahlı başınnan getdiği...”	Aklı başından gitmek.	ÇAŞD	684
LŞİTMH	“... ahlı başınnan getdi.”	Aklı başından gitmek.	ÇAŞD	686
LŞİTMH	“... ahlı başınnan getdi.”	Aklı başından gitmek.	ÇAŞD	717
LŞİTMH	“...ahlı başınnan gedif...”	Aklı başından gitmek.	ÇAŞD	736
SBİTHH	“... ahlı başınnan gedif...”	Aklı başından gitmek.	ÇAŞD	787
SBİTHH	“... ahlı başınnan getti.”	Aklı başından gitmek.	ÇAŞD	810
SŞİGSH	“...ahlı başınnan gidif...”	Aklı başından gitmek.	ÇAŞD	641
SŞİGSH	“... ahlı başınnan gedif...”	Aklı başından gitmek.	ÇAŞD	655
A-	“Aklın baştan çıkar	Aklı başından gitmek.	ASPAZ	104

	“çinçinnanırsın”			
17	“Aklım başdan uçdu bi mecal durdum”	Aklı başından gitmek.	PASM	100
38-2	“Aklın ermez bu hikmete”	Aklı ermemek.	GSBAKCH	252
SŞİGSH	“... ahli ermiyen...”	Aklı ermemek.	ÇAŞD	659
2	“Akıl ermez, işen dünya.”	Aklı ermemek.	PASM	122
148	“Bizi görer görmez peh ahli şaşdı”	Aklı şaşmak.	ÇAŞD	316
SŞİGSH	“... ahli şaşar...”	Aklı şaşmak.	ÇAŞD	603
A-	“Cevelena başladı aklım şaşıptır”	Aklı şaşmak.	ASPAZ	74
104	“Fikrime düşdün yine İsmayıl”	Aklına düşmek.	ÇAŞD	219
SBİTHH	“...eyice ahlına goydu...”	Aklına koymak.	ÇAŞD	847
105	“Hiç aklımdan çıkmaz Al Osman adı”	Aklımdan çıkmamak.	ÇAŞD	223
SŞİGSH	“... ahlından çıhmadı...”	Aklımdan çıkmamak.	ÇAŞD	589
SŞİGSH	“... o ahlınan geçirer ki...”	Aklımdan geçirmek.	ÇAŞD	591
1	“Aklın topla ataşına yakılma”	Aklını başına almak (toplamak,devşirmek).	ASPAZ	109
81	“Ahlımı başımdan edif tarumar”	Aklını başından almak.	ÇAŞD	187
SBİTHH	“Ahlımı başımdan alıf gelmişem”	Aklını başından almak.	ÇAŞD	806
27	“Aklımı başımdan edip târ u mâr,”	Aklını başından almak.	PASM	107
1	“Kalbim çalan aklım alan yar anda,”	Aklını başından almak.	PASM	169
6	“Bilemem bu yoldan, aklım çaldın mı,”	Aklını çalmak.	PASM	93

68	“Hayâl talan eder aklım yitirir”	Aklını yitirmek.	ASPAZ	158
15	“Yitirdim aklımı, kör sarhoş oldum,”	Aklını yitirmek.	PASM	99
11	“Aladağ’dan fındık atar”	Aladağ’dan fındık atmak.	GSBAKCH	226
11	“Aladağ’dan saman atar”	Aladağ’dan saman atmak.	GSBAKCH	227
4	“Allah’a hoş gelir sana rahm eder.	Allah’a hoş gelmek (gitmek).	GSBAKCH	220
7	“Ol Allah’a da hoş geler yamanı ey eylesen”	Allah’a hoş gitmek.	ÇAŞD	107
71	“Sevdanın elinden çekerik aman”	Aman çekmek.	GSBAKCH	303
75	“Gel bak Cemal Hocan çekmede aman”	Aman çekmek.	GSBAKCH	311
37	Anadan doğmana, olursun pişman,”	Anasından doğduğuna pişman etmek.	PASM	113
120	“Gız der elçilerim düşüf dalıma”	Arkasına düşmek.	ÇAŞD	258
1	“Uzak dolaş arkasına takılma”	Arkasına takılmak.	ASPAZ	109
9	“Gönül arz ettği olmadı, heyvah”	Arzu etmek.	GSBAKCH	225
17	“Bir kez gören arzu çeker sâl u mâh,”	Arzu etmek.	PASM	100
17	“Aşka düşen sana gelir çareye,”	Aşka düşmek.	PASM	100
SBİTHH	“Ayağı biraz ter tutan Çamhır Çölpe: ...”	Ayağı ter tutmak.	ÇAŞD	814
SBİTHH	“... ayağı eyice yer tutan Çamhır,”	Ayağı yer tutmak.	ÇAŞD	815

A	“Burası Konya’dır, ayağın denk at,”	Ayağını denk almak.	PASM	218
SBİTHH	“... diye ayah direddi.”	Ayak diremek.	ÇAŞD	815
10	“Senden ayrı düştüm atracak âhım”	Ayrı düşmek.	GSBAKCH	226
4	“Dünyada saltanat verif gamdan azad eyleme”	Azat etmek.	ÇAŞD	104
10	“Ağla ağla bağrın dağla da gülme”	Bağrı dağlanmak.	GSBAKCH	226
3	“Felek dertli bağrın kebab eylemiş,”	Bağrı kebab olmak.	PASM	127
3	“Yurda yazı yazar bağı yanıklar”	Bağrı yanık olmak.	GSBAKCH	219
Yakarış	“Ne kadar nûş etse bağı yanıktır.”	Bağrı yanık olmak.	KHŞVA	75
A-	“Karalar geyindim bağırm bişiptir”	Bağrı yanık olmak.	ASPAZ	74
13	“Bağrını aşkın narına, yakar ağlayı ağlayı”	Bağrı yanmak.	GSBAKCH	230
60	Gece gündüz çekerdim ah yanık bağırm kebâb ettim”	Bağrı yanmak.	GSBAKCH	287
112	“Ganlı paltarımı bağırna bassın”	Bağırna basmak.	ÇAŞD	236
SBİTHH	“... onu bağırna bastı...”	Bağırna basmak.	ÇAŞD	787
SŞİGSH	“... onu bağırna basıf...”	Bağırna basmak.	ÇAŞD	589
SŞİGSH	“... sinesine... bastırıf...”	Bağırna basmak.	ÇAŞD	589
SŞİGSH	“... öz sinesine basıf...”	Bağırna basmak.	ÇAŞD	591
SŞİGSH	“... bağırna basıf...”	Bağırna basmak.	ÇAŞD	619
7	“Vatan seni besler, basmış	Bağırna basmak.	PASM	94

	bağrına,”			
5	“Âb-ı umman gırağında baş eğiş ibadete”	Baş eğmek.	ÇAŞD	105
11	“Yetmiş iki buçuk millet cümle ona baş eğer”	Baş eğmek.	ÇAŞD	111
69	“Biten otlar baş eğiş, çiçek, çimen, gül ağlar”	Baş eğmek.	GSBAKCH	296
151	“Ramazanda baş eğişmedi kimseye”	Baş eğmek.	ÇAŞD	325
SBİTHH	“Baş eğişmedim ne sultan ne hana”	Baş eğmek.	ÇAŞD	828
137	“Bilmem kime şekva edem baş eğişmez sultana hana”	Baş eğişmemek.	ÇAŞD	286
3	“Taze baş göstermiş, bitmededir ha”	Baş göstermek.	GSBAKCH	219
SBİTHH	“Baş goyuf kannan keçmemiş”	Baş koymak.	ÇAŞD	819
5	“İllaca ne lüzum olur başa gelen gaderin”	Başa gelmek.	ÇAŞD	105
20	“Başa her ne gelse hoşlanmadaydım”	Başa gelmek.	GSBAKCH	239
SBİTHH	“... başı tih durdu.”	Başı dik olmak.	ÇAŞD	826
4	“Gelecek belayı getirmez başa”	Başına bela gelmek.	GSBAKCH	219
A	“Başına bir çorap öreyim gitsin,”	Başına çorap örmek.	PASM	220
SŞİGSH	“... başına dönerem daha...”	Başına dönmek.	ÇAŞD	603
H	“O ki başına dolanım,”	Başına dönmek.	PASM	290
Mevla Bilir	“Neler geldi başımıza”	Başına gelmek.	KHŞVA	64
40	“Şair Müdâm, neler geldi	Başına gelmek.	PASM	115

	serime,”			
22	“Ondan beri neler geçti başıma”	Başından geçmek.	GSBAKCH	240
SBİTHH	“... özü de başını alif...”	Başını alıp gitmek.	ÇAŞD	805
17	“Her derde sokar başını,”	Başını derde sokmak.	PASM	149
22	“Zülâlî’nin başını vurdun taşlara”	Başını taşlara vurmak.	ASPAZ	123
51	“Sana bel bağliyan çehmez zararı”	Bel bağlamak.	ÇAŞD	155
93	“Bel bağlama devir dönen gedaya”	Bel bağlamak.	ÇAŞD	199
133	“Hayıf oldu bel bağladım yada men”	Bel bağlamak.	ÇAŞD	280
133	“Yazık oldu bel bağladım yada men”	Bel bağlamak.	ÇAŞD	280
SŞİGSH	“... bel bağlama...”	Bel bağlamak.	ÇAŞD	596
SŞİGSH	“...bel bağliyan...”	Bel bağlamak.	ÇAŞD	667
21	“Arif-i billah olanlar dünyaya bel bağlamaz,	Bel bağlamak.	PASM	184
84	“Kiminin genç yaşda büküler beli”	Beli bükülmek	ÇAŞD	190
118	“Altmış beşde eyvah büküler beli”	Beli bükülmek.	ÇAŞD	252
121	“Terkedif sılasın beli büküldü”	Beli bükülmek.	ÇAŞD	263
Şeki Sicilleme	“Ne tez büküldü belim”	Beli bükülmek.	KHŞVA	93
24	“Niçin ağlarsın beller bükersin”	Beli bükülmek.	ASPAZ	124
1914’te Gelen	“Vurdu tamam ona kırıldı beli”	Beli kırılmak.	KHŞVA	73

Orduya				
4	“Eyler belli olmaz halkı hoş gör sen”	Belli olmamak.	GSBAKCH	220
38-9	“Hep bir araya geliriz”	Bir araya gelmek.	GSBAKCH	254
Ramazan	“Çark-ı felek bir kararda kalır mı?”	Bir kararda kalmak.	KHŞVA	89
141	“Puşd dünyanın bir tutarı galmadı”	Bir tutarı olmamak.	ÇAŞD	295
69	“Sevdiğinnen bir yasdıhda gocalasın”	Bir yastıkta kocamak.	ÇAŞD	174
46	“Boğazına düşkün pişmiş yarıdır”	Boğazına düşkün olmak.	GSBAKCH	269
70	“Niyaz eyle gitmez boşa”	Boşa gitmek.	GSBAKCH	299
A-3	“Boynunda borç olundu harfi mim üçü”	Boynuna borç olmak.	ÇAŞD	425
SBİTHH	“... benim boynuma borç olsun.”	Boynuna borç olmak.	ÇAŞD	786
31	“O borç da boynunda galıfdı baba”	Boynunda kalmak.	ÇAŞD	133
Yakarış	“Menevşe misali boynum bükürüm”	Boynunu bükmek.	KHŞVA	75
18	“Sözün yetim gibi boyun burmaktır,”	Boynunu bükmek.	PASM	151
SŞİGSH	“...boynumuzun borcu olsun.”	Boynunun borcu olmak.	ÇAŞD	644
SŞİGSH	“... boyun eğif...”	Boyun eğmek.	ÇAŞD	603
107	“Boyun eğmediler yeddi kırıla”	Boyun eğmemek.	ÇAŞD	225
107	“Boyun eğmez heç bir kese	Boyun eğmemek.	ÇAŞD	226

	efendim”			
42	“Nice canları yandırır”	Can yakmak.	GSBAKCH	257
43	“Bu cana minnetim sensin”	Cana minnet bilmek.	GSBAKCH	259
15	“Kıldı can evimden tahribat beni.”	Canevinden vurmak.	PASM	99
34	“Kerem tek aşk odu kâr etti cana”	Canına kâr etmek.	ÇAŞD	137
3	“Kıyardı canıma âyân içinde.”	Canına kıymak.	PASM	124
3	“Âyân beyan öz canıma kıyardı,”	Canına kıymak.	PASM	124
14.Nis	“Ettiklerin yetti cana”	Canına yetmek.	GSBAKCH	230
Şeki Sicilleme	“Canıma yetdi zulüm”	Canına yetmek.	KHŞVA	93
84	“Beni candan usandırır”	Canından usandırmak.	ASPAZ	171
175	“Usanıp canımdan olmuşam peşman”	Canından usanmak.	ÇAŞD	390
SŞİGSH	“... usandım şirin canımdan...”	Canından usanmak.	ÇAŞD	668
67	“Vardı Süleyman’a, usandım candan”	Canından usanmak.	ASPAZ	157
3	“Her an fîgan ile usandım candan,”	Canından usanmak.	PASM	124
179	“Ne alır canımı ne de el çeker”	Canını almak.	ÇAŞD	394
A-16	“Ecel-i mağallah alır canını”	Canını almak.	ÇAŞD	557
4	“Müdâmî hasretde alma canımı”	Canını almak.	PASM	92
48	“Mal isderse feda eyle canını”	Canını feda etmek.	ÇAŞD	153
8	“Öyle bir zahidi, görsem can feda,”	Canını feda etmek.	PASM	95
26	“Can feda olmalı sağ ve	Canını feda etmek.	PASM	106

	solunda,”			
3	“Dosta canın verir imiş o yanan,”	Canını vermek.	PASM	170
İsak Kuşları	“Sevda kâr etti canıma”	Canına kâr etmek.	KHŞVA	71
Düşer mi?	“Ben çekeyim cevr ü cefa”	Cebr ü cefa çekmek.	KHŞVA	86
10	“Ol Huda’mın emri budur goy çekem cevr ü cefa”	Cefa çekmek.	ÇAŞD	110
11	“Şenlik diyer bu muamma çehmerem cevrü cefa”	Cefa çekmek.	ÇAŞD	111
22	“Düşmüşem gurbet ellere çekmem cevrü cefayı”	Cefa çekmek.	ÇAŞD	123
129	“Çoh çekmişem cevr ü cefa bu canda”	Cefa çekmek.	ÇAŞD	276
A-3	“Düşmüşem gurbet ele çekim cevr-i cefayı”	Cefa çekmek.	ÇAŞD	415
15	“Ciğerler parçalar işbu fırağın,”	Ciğeri parçalanmak.	PASM	146
69	“Fatıma ana ciğeri sızlar sızlar ah çeker”	Ciğeri sızlamak.	GSBAKCH	296
44-26	“Yandı ciğer köşem şivan göründü”	Ciğeri yanmak.	GSBAKCH	264
A-	“Dünya hali değil hiç çalım satma”	Çalım satmak.	ASPAZ	82
22	“Hâlâ çekmedeyim çile-i aşkı”	Çile çekmek.	GSBAKCH	240
50	“Yağmur yağar damla damla göl olur, kimi böyle yığar mal ağır ağır”	Damlaya damlaya göl olur.	ASPAZ	144
177	“Darda kalanlara sen imdat	Darda kalmak.	ÇAŞD	392

	eden”			
52	“Gün gelir ki defterlerin dürülür”	Defteri dürülmek.	ÇAŞD	156
65	“Dürüldü defderin ne hayaldasan”	Defteri dürülmek.	ÇAŞD	170
8	“Sensin her dertlere derman”	Derde derman olmak.	GSBAKCH	224
12	“Gönüller derdine derman”	Derde derman olmak.	GSBAKCH	229
5	“Düşmeden derde arama”	Derde düşmek.	GSBAKCH	220
33	“Bir umulmaz derde düştüm bu gece”	Derde düşmek.	ÇAŞD	136
A-3	“Aşk ucunнан derde düştüm cümle cismim yaradı”	Derde düşmek.	ÇAŞD	416
1	“Düşürme derde Hüseyin Kербela’nın aşkına,”	Derde düşmek.	PASM	203
A-4	“Eyyub’u derde sen saldın Yusuf’u zulumâta”	Derde salmak.	ÇAŞD	432
Fakir	“Bulamaz derdine dermanı fakir”	Derdine derman bulamamak.	KHŞVA	77
21	“Öz derdine derman bulmaz bu gönül,”	Derdine derman bulamamak.	PASM	102
A-3	“Araram derdime ilaç bulunmaz ne çaradı”	Derdine derman olmak.	ÇAŞD	416
LŞİTMH	“... derdime ... derman...”	Derdine derman olmak.	ÇAŞD	671
16	“Lokman’dan bu derde çare bulunmaz,”	Derdine derman olmamak.	PASM	99
3	“Elinden gelseydi gönüm soyardı,”	Derisini yüzmek.	PASM	124
173	“Feleh meni saldı dermansız	Dermansız derde	ÇAŞD	386

	derde”	düşmek.		
16	“Saldı beni dertten derde Şemsinur,”	Dertten derde salmak.	PASM	100
SBİTHH	“... üzüne tih tih bahmağa...”	Dik dik bakmak.	ÇAŞD	789
6	“Pek dikkat eyleyin gelen fermana”	Dikkat etmek (eylemek).	GSBAKCH	221
1	“Dilin uzatma yalana”	Dil uzatmak.	GSBAKCH	217
12	“Yad eyle dilden bırakma”	Dilden düşürmemek.	GSBAKCH	229
80	“Gurbette düştüm dile”	Dile düşmek.	ASPAZ	167
68	“Yâra anlatmağa dilim dönmüyor.”	Dili dönmemek.	ASPAZ	158
75	“Aşk ehli söylemez tutulmuş dili”	Dili tutulmak.	ASPAZ	164
2	“Yığılmış balıklar anlamaz dilden”	Dilinden anlamamak.	ASPAZ	109
146	“Bu alemde oldum dillere destan”	Dillere destan olmak.	ÇAŞD	309
8	“Dine geldi nice ruhban”	Dine gelmek.	GSBAKCH	224
33	“Bu dertle divane oldum aşikâr”	Divane olmak.	GSBAKCH	248
A-12	“Eri ölmüş avrat kimi döğdürerem dizlerini”	Dizlerini dövmek.	ÇAŞD	496
9	“Doğru yoldan eğri yola düşmem Allah kerimdi”	Doğru yoldan şaşmak.	ÇAŞD	109
42	“Güldürür düşmanı rüşvet”	Düşman güldürmek.	GSBAKCH	257
H	“... onlarla düşüp kalkıyor.”	Düşüp kalkmak.	PASM	275
65	“Ecel şerbetini işdi Nuşi Revan”	Ecel şerbetini içmek.	ÇAŞD	170
9	“Eksik olmaz âşıkların figanı”	Eksik olmamak.	GSBAKCH	225

173	“Tüsmüşem deryaya el at elime”	El atmak.	ÇAŞD	387
1	“El aybını açma sakın”	El aybını açmak.	GSBAKCH	217
4	"El çekmişem bu dünyadan görün meylim hardadı?"	El çekmek.	ÇAŞD	104
112	“Osman der dünyadan çekdim elimi”	El çekmek.	ÇAŞD	238
179	“Ne alır canımı ne de el çeker”	El çekmek.	ÇAŞD	394
SŞİGSH	“... el çekerem dünyadan...”	El çekmek.	ÇAŞD	590
SŞİGSH	“... el çekeceh dünyadan...”	El çekmek.	ÇAŞD	599
35	“Her işten el çektim ihtiyar oldum.”	El çekmek.	ASPAZ	133
H	“... dervişin elini eteğini öptü.”	El etek öpmek.	PASM	269
10	“El uzadıb gapısını açmam Allah kerimdi”	El uzatmak.	ÇAŞD	110
20	“On birinde el uzattım mürşide”	El uzatmak.	GSBAKCH	239
SBİTHH	“... kızım elden çıkmasın...”	Elden çıkmak.	ÇAŞD	795
137	“Kemend atsan ele gelmez her tarafa uynadır at”	Ele gelmemek	ÇAŞD	285
SBİTHH	“... her işden eli ayağı çekildi.”	Eli ayağı çekilmek.	ÇAŞD	797
SŞİGSH	“... benim elim ... getmez...”	Eli gitmemek.	ÇAŞD	584
141	“Çoh kimsenin elde varı galmadı”	Elindeki varı yok olmak.	ÇAŞD	296
44	“Bir misal var darı elinden düşmez,”	Elinden darı düşmemek.	PASM	117
29	“Utandır elleri eser”	Elleri esmek.	GSBAKCH	246
H	“Helal olsun bunun emdiği süttür,”	Emdiği süt helal olmak.	PASM	283

14.Eki	“Ettiklerin bulacaksın”	Ettiğini bulmak.	GSBAKCH	231
4	“Sadaka söndürmez evin ocağın”	Evini ocağını söndürmek.	GSBAKCH	220
H	“... ezilip büzülme...”	Ezilip büzülmek.	PASM	274
3	“Yansa da vicdanı fayda etmezdi,”	Fayda etmemek.	PASM	124
66	“Değerse felek fiskeci sen de lâ malın da lâ“	Feleğin sillesini yemek.	GSBAKCH	293
2	“Tûtîlerin feryad eder zârında”	Feryat etmek.	GSBAKCH	218
13	“Feryat etmede bülbüller”	Feryat etmek.	GSBAKCH	230
5	“Sefil Şenlik aşk ucunna düşüf gaflet hâbına”	Gaflet uykusuna dalmak.	ÇAŞD	105
10	“Ben çekerim gamı el sürer demi,”	Gam çekmek.	PASM	96
68	“Tevhîde çalış gece gündüz kalbi uyandır”	Gece gündüz dememek.	GSBAKCH	295
LŞİTMH	“... geç bulduk amma tez yitirdik...”	Geç bulup tez yitirmek.	ÇAŞD	673
97	“Er olan göğsünü düşmana gerer”	Göğüs germek.	ÇAŞD	203
14	“Ne gönlüm aldın ne hatırım sordun”	Gönlünü almak.	ASPAZ	117
119	“Ehl-i İslamlar’ın gönlü hoş oldu”	Gönlünü hoş etmek.	ÇAŞD	256
SŞİGSH	“... cariyeye gönlünü gaptırmış ise de...”	Gönlünü kaptırmak.	ÇAŞD	580
SŞİGSH	“...gönlünü... gaptırdı...”	Gönlünü kaptırmak.	ÇAŞD	591
LŞİTMH	“...gönlünü yapıf...”	Gönlünü yapmak.	ÇAŞD	760-761

49-2	“Senin güzelliğen gönül veren var”	Gönül vermek.	GSBAKCH	271
61	“Derd-i gam yüzünden göz açamadım”	Göz açamamak.	ÇAŞD	166
6	“Göz dağları verin hain düşmana”	Göz dağı vermek.	GSBAKCH	221
H	“... eve göz kulak olursun.”	Göz kulak olmak.	PASM	270
2	“Göz oynadır, kaş çatarsın,”	Göz oynatmak.	PASM	123
10	“Akıtıp göz yaşın çağla da gülme”	Göz yaşı akıtmak.	GSBAKCH	226
9	“Göz yaşları boğdu Cemal Turan’ı”	Göz yaşı dökmek.	GSBAKCH	225
4	“Merdi gözden cüda salıf gönülden yad eyleme”	Gözden düşürmek.	ÇAŞD	104
LŞİTMH	“... gözden itti.”	Gözden kaybolmak.	ÇAŞD	676
SBİTHH	“...ölmeği göze aldığınnan...”	Göze almak.	ÇAŞD	826
SŞİGSH	“... tehlikeyi göze alıf...”	Göze almak.	ÇAŞD	649
H	“... görünce, gözleri açıldı.”	Gözleri açılmak.	PASM	281
3	“Dolardı gözlerim, yaş ile kandan,”	Gözleri dolmak.	PASM	124
34	“Gözüm yolda galdı can intizarda”	Gözleri yolda kalmak.	ÇAŞD	137
65	“Gözlerin yoldadı gönlüm hay hayda”	Gözleri yolda kalmak.	ÇAŞD	170
A-11	“Gözlerime geldi ışıh”	Gözlerine ışık gelmek.	ÇAŞD	490
İsak Kuşları	“Uyku girmez gözlerine”	Gözlerine uyku girmemek.	KHŞVA	72
18	“Birgün bir kadına düşsün mü gözüm”	Gözünü düşmek.	ASPAZ	121

A-	“Gözüm kaldı Çin ü Maçin’de öz yarım sılada”	Gözü kalmak.	ASPAZ	80
80	“Vatanda gözüm kaldı”	Gözü kalmak.	ASPAZ	168
6	“Hıyanet düşmanın gözü kör ola”	Gözü kör olmak.	GSBAKCH	222
16	“Pek gözü toktur Posof’un,”	Gözü tok olmak.	PASM	147
LŞİTMH	“... gözü yollarda galan...”	Gözü yolda kalmak.	ÇAŞD	713
SBİTHH	“Gözü yolda...galdı”	Gözü yolda kalmak.	ÇAŞD	835
SŞİGSH	“... gözüm yollarda galmıştı...”	Gözü yolda kalmak.	ÇAŞD	591
2	“Gözümde yok, bişen dünya”	Gözünde olmamak.	PASM	122
41	“Ey hallaç sen gözünü aç”	Gözünü açmak.	GSBAKCH	255
A-2	“Dediler ki Sefil Şenlik aç gözünü bah râha”	Gözünü açmak.	ÇAŞD	402
7	“Müdâmî, aç gözün, dalma uykuya; Aç gözünü, gerek kulağın duya,”	Gözünü açmak.	PASM	94
9	“Hangi asırdayız yahu gözünü aç,”	Gözünü açmak.	PASM	95
Çiçekler	“Gözün dikmiş ol asmane çiçekler”	Gözünü dikmek.	KHŞVA	66
19	“Onaltıda herkes diker gözünü,”	Gözünü dikmek.	PASM	152
LŞİTMH	“... gözünü gohutmak istediysede...”	Gözünü korkutmak.	ÇAŞD	694
LŞİTMH	“...bunun gözünü gorhudar...”	Gözünü korkutmak.	ÇAŞD	724
22	“Düşmüşem gurbet ellere çekmem cevru cefayı”	Gurbet ellere düşmek.	ÇAŞD	123
A-8	“Garip aslan gurbet ele düşende”	Gurbet ellere düşmek.	ÇAŞD	479

A-3	“Düşmüşem gurbet ele çekim cevr-i cefayı”	Gurbete düşmek.	ÇAŞD	415
23	“Güvendiğin dağlara karlar yağıyor”	Güvendiği dağlara karlar yağmak.	ASPAZ	124
30	“Haddim olmıyarak, şu birkaç sözü,”	Haddi olmamak.	PASM	109
Yakarış	“Yedi yıldır hasretini çekerim”	Hasret çekmek.	KHŞVA	75
11	“Âlem ona rağbet eder bilmez gönül hatırı”	Hatır gönül bilmek.	ÇAŞD	111
Kuşlara	“Gönülden hatırıma düştü hayalı,”	Hatırına düşmek.	KHŞVA	62
Söyleniş	“Düştükçe hatırıma ala gözleri”	Hatırına düşmek.	KHŞVA	74
8	“Hatırdan çıkarmaz, o sadık dostu,”	Hatırından çıkmamak.	PASM	94
1	“Havalarda uçma sakın”	Havalarda uçmak.	GSBAKCH	217
A-7	“Cismi de ne derde hayat buluftu?”	Hayat bulmak.	ÇAŞD	473
11	“Hayranlık bırakır, her yana Göle,”	Hayran bırakmak.	PASM	96
29	“Diyerler ki bu dünyada her derdin devası var”	Her derde deva olmak.	ÇAŞD	130
26	“Hesabını vereceksin”	Hesap vermek.	GSBAKCH	244
73	“Bakan göze gayet hor görünen kim”	Hor görmek.	GSBAKCH	307
4	“Eyler belli olmaz halkı hoş gör sen”	Hoş görmek.	GSBAKCH	220
6	“Hükmü geçer berre, bahr-i ummana”	Hükmü geçmek.	GSBAKCH	221
11	“Hiçbir şeyden ibret almaz”	İbret almak.	GSBAKCH	226

3	“İçerim kan ağlar dillerim lâl’dir,”	İçi kan ağlamak.	PASM	92
1	“Benim içim kan ağlıyor,”	İçi kan ağlamak.	PASM	216
H	“... kızın içi yanar...”	İçi yanmak.	PASM	273
SBİTHH	“... içinden geçirdi ki...”	İçinden geçirmek.	ÇAŞD	791
15	“İçimden geliyor bu feryat beni.”	İçinden gelmek.	PASM	99
11	“İflah olmaz böyle itler”	İflah olmamak.	GSBAKCH	227
6	“Dar günde erenler gele imdadı”	İmdada gelmek (yetişmek).	GSBAKCH	222
SŞİGSH	“... galbi insafa gelif...”	İnsafa gelmek.	ÇAŞD	584
21	“Bir dem ipe sapa gelmez bu gönül,”	İpe sapa gelmemek.	PASM	102
5	“İsde seni isdiyeni tanı gadir bileni”	İste seni isteyeni, bil kıymet bileni.	ÇAŞD	105
3	“Cumhuriyet devrinde var itibarı”	İtibarı olmak.	GSBAKCH	219
12	“Atam kurmuş, yürüyelim izinden,”	İzinden yürümek.	PASM	97
A-3	“Diyar-ı gurbet ellerde gadir bilen görmedim”	Kadrini bilmek.	ÇAŞD	417
9	“Nankördür bilmeyen kadri kıymetin,”	Kadrini kıymetini bilmek.	PASM	138
A-14	“Yedi derya kâfi gelmez bahr ummana dalmışam”	Kâfi gelmemek.	ÇAŞD	531
SŞİGSH	“... nenenin galbi... yumuşadı ki...”	Kalbi yumuşamak.	ÇAŞD	584
1	“Kalbim çalan aklım alan yar anda,”	Kalbini çalmak.	PASM	169

69	“Secdede Cibril ağlar, melekler kan ağlar”	Kan ağlamak.	GSBAKCH	295
130	“Hicran şahı gan ağlar”	Kan ağlamak.	ÇAŞD	277
147	“Galada gan ağlar ganlı gustahlar”	Kan ağlamak.	ÇAŞD	314
175	“Eflatun sağ değil Loğman gan ağlar”	Kan ağlamak.	ÇAŞD	390
15	“Kan ağlıyor gördü kanlı sabahın,”	Kan ağlamak.	PASM	146
42	“Mazlumlara kan kusturur”	Kan kusturmak.	GSBAKCH	258
A-	“Nerde bir ejderha görsem vurup kan kustururam”	Kan kusturmak.	ASPAZ	69
6	“Biz Türk evladınız kaynar kanımız”	Kanı kaynamak.	GSBAKCH	221
180	“Panzehar kar etmez aşgın zehrine”	Kar etmemek.	ÇAŞD	395
10	“Eğer gelir ise kara haberim”	Kara haberi gelmek.	GSBAKCH	226
1915 Ağıdı	“Kimiler yas tutmuş, karalar bağlar,”	Karalar bağlamak.		98
A-	“Karalar geyindim bağrım bişiptir”	Karalar bağlamak.	ASPAZ	74
79	“Fakir kadınlara kara bağlatır.”	Karalar bağlamak.	ASPAZ	166
4	“Düşmanın elinden kara bağladık”	Karalar bağlamak.	ASPAZ	184
2	“Göz oynadır, kaş çatarsın,”	Kaş çatmak.	PASM	123
45	“Kelli felli olmak ile, zat olmaz.”	Kelli felli olmak.	PASM	118
SBİTHH	“... sormahdan özünü alamadı.”	Kendini alamamak.	ÇAŞD	813

29	“Seni gören âşık alamaz kendin,”	Kendini alamamak.	PASM	108
23	“Ne müddettir kayıp ettim özümü,”	Kendini kaybetmek.	PASM	104
SBİTHH	“... birden keyfi kaçdı.”	Keyfi kaçmak.	ÇAŞD	811
LŞİTMH	“... goparmiyah giyemeti...”	Kıyameti koparmak.	ÇAŞD	674
3	“Kıymet bilmez olan, istibdat devri”	Kıymet bilmemek.	GSBAKCH	219
14	“Kolum kanadımı kırdın ey felek”	Kolu kanadı kırılmak.	ASPAZ	117
9	“Konak olur isem Leyla’ya eğer”	Konak (konuk) olmak.	GSBAKCH	225
19	“Kulağında küpolsun başında tac cevabı,”	Kulağına küpe olmak.	PASM	183
Söyleniş	“Gitmez kulağımdan şirin sözleri”	Kulağından gitmemek.	KHŞVA	74
20	“Dikkatınan gulah assan ohunan selaya sen”	Kulak asmak.	ÇAŞD	120
SŞİGSH	“... gulah gabarttı ki...”	Kulak kabartmak.	ÇAŞD	641
1	“Cemâl’in sözüne ver gûş”	Kulak vermek.	GSBAKCH	218
69	“Kerbelâ’ya kulak ver, sahra ağlar, çöl ağlar.”	Kulak vermek.	GSBAKCH	296
LŞİTMH	“... bir gulah verdi ki...”	Kulak vermek.	ÇAŞD	683
LŞİTMH	“... bizlerde gulah vereh.”	Kulak vermek.	ÇAŞD	766
SBİTHH	“... bizler de gulah vereg...”	Kulak vermek.	ÇAŞD	788
SŞİGSH	“... gulah vererek...”	Kulak vermek.	ÇAŞD	589
15	“Kaldır başın bir versene kulağın,”	Kulak vermek.	PASM	146
8	“Cemal Hoca sana kurban”	Kurban olmak.	GSBAKCH	224

26	“Vatan, anamızdır, kurban yolunda,”	Kurban olmak.	PASM	106
11	“Kuru yerde balık tutar”	Kuru yerde balık tutmak.	GSBAKCH	226
7	“Diyenin de kül başına”	Kül başına.	GSBAKCH	222
5	“Devranın elinden çağırdım medet,”	Medet ummak.	PASM	92
40	“Aşk ohunun melhem bulmaz yarası”	Merhem olmak.	ÇAŞD	143
112	“Namert ayah atıf meydana çıhdı”	Meydana çıkmak.	ÇAŞD	236
2	“Bir şair Müdâmî kalır meydanda.”	Meydanda (ortada) kalmak.	PASM	91
12	“Boş mu gördün bu meydanı”	Meydanı boş bulmak.	GSBAKCH	228
13	“Bazan yer mısır şekeri meyil vermezdin bala”	Meyil vermek.	ÇAŞD	113
20	“Şenlik diyer meyil verme bu dünyanın malına”	Meyil vermek.	ÇAŞD	120
22	“Men Şenlik’em harf içinde meyil verdim Yasin’e”	Meyil vermek.	ÇAŞD	123
A-3	“Şenlik diyer halk içinde meyil verdim Yasin’e”	Meyil vermek.	ÇAŞD	415
A-8	“Bu biçare fağır Şenlik hüsnüne verdi meyil”	Meyil vermek.	ÇAŞD	478
24	“... minnet mi çekerim,”	Mihnet çekmek.	PASM	105
14-23	“Minneti yok, yaz rüşvetçi”	Minneti olmamak.	GSBAKCH	233
1	“Zamanım geçti hala biz murada ermedik,”	Murada ermek.	PASM	203
15	“Muradı gözünde nice	Muradı gözünde	PASM	146

	civanlar,”	kalmak.		
15	“Muradı gözünde nice civanın,”	Muradı gözünde kalmak.	PASM	146
121	“Çoh kimseler muradına ermedi”	Muradına ermek.	ÇAŞD	262
121	“Bahıp da sılama murada erem”	Muradına ermek.	ÇAŞD	262
14	“Çok kimseyi muradına yetirdin”	Muradına ermek.	ASPAZ	117
39	“Bende muradıma ereydim demiş,”	Muradına ermek.	PASM	114
3	“Şimdi muradına yetmektedir ha”	Muradına yetmek.	GSBAKCH	219
Gönül	“Bu derd-I fenadan murada yetmez”	Muradına yetmek.	KHŞVA	79
70	“Hunemis’I muradına yetirdi.”	Muradına yetmek.	ASPAZ	159
15	“Koymadın bir murat alayım bari”	Murat almak.	ASPAZ	118
21	“Bir dem Müdâm, murat almak istiyor,”	Murat almak.	PASM	103
2	“Belki murad alam derdim,”	Murat almak.	PASM	160
9	“Çok âşık muradın almadı, heyvah”	Murat almamak.	GSBAKCH	225
SŞİGSH	“... mürvetini görmeh...”	Mürvetini görmek.	ÇAŞD	647
2	“Sâbit Müdâm kaldım naçar,”	Naçar kalmak.	PASM	162
4	“Muhtaç etme nâmerd kula dünyada,”	Namerde muhtaç olmak.	PASM	92
32	“Bu aşkın nârına yandım”	Nârına yanmak.	GSBAKCH	248
31	“Sefil Şenlik diyer kim çeker nazın”	Nazını çekmek.	ÇAŞD	134

12	“Bir gün olur nevrin döner yandırır oda felek”	Nevri dönmek.	ÇAŞD	112
1	“Ömrün olur, heyyen heba”	Ömrü heyyen heba olmak.	GSBAKCH	217
13	“Bazı da abdal eyleyif saman tpdin posduma”	Postuna saman doldurmak.	ÇAŞD	113
72	“Niyetin pek hoştur, rast getir Allah”	Rast gelmek.	GSBAKCH	304
14-16	“Rüsvay ederem ben seni”	Rezil etmek.	GSBAKCH	232
1	“Rızkın gelir caba caba”	Rızkı gelmek.	GSBAKCH	218
14	“Taze gül misali saraldım, soldum,”	Sararıp solmak.	PASM	98
10	“Şenlik diyer bir zamannar çoh sürdüm zevk ü sefa”	Sefa sürmek.	ÇAŞD	110
54	“Bu dünyanın sefasını sürmedim”	Sefa sürmek.	ÇAŞD	158
A-3	“Belaya musahhar olan sürmez zevkü sefayı”	Sefa sürmek.	ÇAŞD	415
21	“Bazı sevda çeker yanar bu gönül”	Sevda çekmek.	ASPAZ	123
16	“Yedi yaştan bir sevdaya vuruldu,”	Sevdaya vurulmak.	PASM	99
LŞİTMH	“... sırra gadem basıfdı...”	Sırra kadem basmak.	ÇAŞD	673
LŞİTMH	“... sırra kadem basıf...”	Sırra kadem basmak.	ÇAŞD	676
H	“.. bu sineme saracağım.”	Sinesine basmak.	PASM	273
2	“Soydun soğana çevirdin,”	Soyup soğana çevirmek.	PASM	122
A-4	“Südü bozuh kimselerle gonuşması zor imiş”	Sütü bozuk olmak.	ÇAŞD	446

4	“Verdiğin fakirler şad olur gider”	Şad olmak.	GSBAKCH	220
11	“Dembedem şeytana uyar”	Şeytana uymak.	GSBAKCH	227
14	“Bu hınzır şeytana uyar”	Şeytana uymak.	GSBAKCH	230
20	“Çıhma Hakk’ın dergahından uyma şeytan feline”	Şeytana uymak.	ÇAŞD	120
26	“Gel gözüm şeytana uyma”	Şeytana uymak.	GSBAKCH	244
47	“Şeytana uyup da kimseye söğme”	Şeytana uymak.	ÇAŞD	151
87	“Şeytana uyana içirer zehri”	Şeytana uymak.	ÇAŞD	193
25	“Dağıldı gülşenim târ u mâr oldum,”	Tarumar olmak.	PASM	106
2	“İster bugün, târ ü mâr ol,”	Tarumar olmak.	PASM	122
5	“Hangi şah vaktinde tar u mar oldun,”	Tarumar olmak.	PASM	128
5	“Beyhude galdırır daşa çalmanın faydası ne?”	Taşa çalmak.	ÇAŞD	105
70	“Sen seni gel çalma daşa”	Taşa çalmak.	GSBAKCH	299
4	“Temel kurar helal kâra sadaka”	Temel kurmak.	GSBAKCH	219
8	“Temenni eyler Mikail”	Temenni etmek (eylemek).	GSBAKCH	223
25	“Toz kondurmaz yurda, hanı Türklerin”	Toz kondurmamak.	GSBAKCH	244
15	“Tüyley ürpertici bir heyecana,”	Tüyley ürpertmek.	PASM	146
112	“Düşkün anam mennen umudun kessin”	Umudunu kesmek.	ÇAŞD	236
178	“Kesildi umudum sabrı gararım”	Umudunu kesmek.	ÇAŞD	393

LŞİTMH	“... umudunu kesende...”	Umudunu kesmek.	ÇAŞD	766
SBİTHH	“Umudun kesmesin men bey- navadan”	Umudunu kesmek.	ÇAŞD	805
SBİTHH	“... her şeyden umudunu kesdiğinnen...”	Umudunu kesmek.	ÇAŞD	826
SBİTHH	“Kestin umudunu...”	Umudunu kesmek.	ÇAŞD	856
SBİTHH	“... umudunu kesenden sonra...”	Umudunu kesmek.	ÇAŞD	822
1914’te Gelen Orduya II	“Umudum kesmezem gümandır gelen”	Umudunu kesmemek.	KHŞVA	91
Yalvarış	“Ah yardan ümidimi kestim de geldim”	Ümidini kesmek.	KHŞVA	78
77	“Çıkmağa başladı ümidi kestik”	Ümidini kesmek.	ASPAZ	165
26	“Sabreyle vaden az kaldı”	Vadesi gelmek.	GSBAKCH	244
8	“İblise düştü velvele”	Velvele düşmek.	GSBAKCH	223
İsak Kuşları	“Ol dem yâr düşer yâdına”	Yadına düşmek.	KHŞVA	70
11	“Yakasını yiyer bitler”	Yakasını bit yemek.	GSBAKCH	227
6	“Yan bakarsa bu mukaddes vatana”	Yan bakmak.	GSBAKCH	222
36	“Yan bakan var ise, hain düşmanı”	Yan bakmak.	PASM	113
LŞİTMH	“... yan gözünen bahsın...”	Yan gözle bakmak.	ÇAŞD	713
SBİTHH	“... yanıp kül olmahdadı,...”	Yanıp kül olmak.	ÇAŞD	787
H	“... yanıp tutuşur idi.”	Yanıp tutuşmak.	PASM	268
16	“Otuz üç senedir yandım yakıldım,”	Yanıp yakılmak.	PASM	99

46	“Geldi Lokman merhem çaldı yaraya,”	Yaraya merhem olmak.	PASM	118
A	“Müdamî’yim merhem sürmem yaraya,”	Yaraya merhem olmak.	PASM	220
44	“Öldüğünü görse yardıma koşmaz.”	Yardıma koşmak.	PASM	117
14	“Beni yarı yolda koydun ey felek”	Yarı yolda bırakmak (koymak).	ASPAZ	117
22	“Bu menzilde, yarı yolda kalmışam,”	Yarı yolda kalmak.	PASM	103
10	“Benden sonra yaslar bağla da gülme”	Yaslar bağlamak.	GSBAKCH	226
24	“Kanlı yaş dökerim gözden,”	Yaş dökmek.	PASM	105
SBİTHH	“... çoh yazığı geldi.”	Yazığı gelmek.	ÇAŞD	787
107	“Tutan olmaz bu beylerin yerini”	Yerini tutmak.	ÇAŞD	226
SBİTHH	“... bu hala yetih oldum...”	Yetik olmak.	ÇAŞD	787
SBİTHH	“... yetih olsun...”	Yetik olmak.	ÇAŞD	790
SŞİGSH	“... her şeye yetih oldu.”	Yetik olmak.	ÇAŞD	643
23	“Yetik olsam aşkın macerasına,”	Yetik olmak.	PASM	104
13	“Yokdan var eyleyen Halık’ı düşün:”	Yoktan var etmek.	PASM	97
LŞİTMH	“...at sürüf yol aldıh..”	Yol almak.	ÇAŞD	760
38-5	“Parnağıyla yol göstermiş”	Yol göstermek.	GSBAKCH	253
7	“Gözlüyereh yol erkanı açah gardaş cevabı”	Yol gözlemek.	ÇAŞD	107
143	“Ahıska şehrinden düşende yola”	Yola düşmek.	ÇAŞD	300

LŞİTMH	“... yükü alıf yola düşende...”	Yola düşmek.	ÇAŞD	703
LŞİTMH	“... deyif yola düştüler..”	Yola düşmek.	ÇAŞD	703
LŞİTMH	“... yola düştüler.”	Yola düşmek.	ÇAŞD	727
LŞİTMH	“...yola düşüp...”	Yola düşmek.	ÇAŞD	763
LŞİTMH	“... sora yola düşdüler.”	Yola düşmek.	ÇAŞD	778
SBİTHH	“... diyif yollara düşdü.”	Yola düşmek.	ÇAŞD	802
SBİTHH	“... galhıf yola düşdüler.”	Yola düşmek.	ÇAŞD	846
SŞİGSH	“... helallaşıf yola düşereh...”	Yola düşmek.	ÇAŞD	582
SŞİGSH	“... ordan yola düşüf...”	Yola düşmek.	ÇAŞD	594
SŞİGSH	“...yola düşdüler...”	Yola düşmek.	ÇAŞD	655
3	“Baktı yola gelmez, vatan içinde,”	Yola gelmemek.	PASM	124
3	“Olmadı benimle yola gitmezdi,”	Yola gitmemek.	PASM	124
67	“Senin yolun o divana düşüptür”	Yolu düşmek.	ASPAZ	157
117	“Baş goyuf bu yola ne ki var gelir”	Yoluna baş koymak.	ÇAŞD	248
1914’te Gelen Orduya	“Melekler müzeyyen bekler yolumuz,”	Yolunu beklemek.	KHŞVA	72
114	“Böyüh küçük sayar gözler yolunu”	Yolunu gözlemek.	ÇAŞD	243
LŞİTMH	“Gözlerdim yolunu...”	Yolunu gözlemek.	ÇAŞD	705
SŞİGSH	“...yolunu gözlüyerti...”	Yolunu gözlemek.	ÇAŞD	655
SBİTHH	“... başdadı sevgilisinin yolunu gözdemeye.”	Yolunu gözlemek.	ÇAŞD	805
41	“Yorgansız döşehsiz yatar giderih”	Yorgan döşek yatmak.	ÇAŞD	144

79	“Yetime yoksula yürek dağıtır.	Yüreği dağılanmak.	ASPAZ	166
5	“Seni her görenin oynar yüreği,”	Yüreği oynamak.	PASM	127
A-14	“Üy-be-üy canıma düştü bir ataş”	Yüreğine ateş düşmek.	ÇAŞD	528
37	“Bizden üz çevirdi girah köylüdü”	Yüz çevirmek.	ÇAŞD	140
71	“Mennen üz çeviren hercai dilber”	Yüz çevirmek.	ÇAŞD	177
27	“Sonra yüz çevirdin, hercai zalim,”	Yüz çevirmek.	PASM	107
150	“Ne için eğledin üzü garalılı”	Yüz karalığı etmek.	ÇAŞD	319
27	“Ziyaret et, ayağına yüzün sür”	Yüz sürmek.	GSBAKCH	245
57	“Yar gezen yerlere sürsem yüzümü”	Yüz sürmek.	ÇAŞD	162
22	“Yüzüm süregeldim, hâk-i pâyına”	Yüz sürmek.	PASM	103
22	“Ayağının tozuna yüzüm salmışam,”	Yüz sürmek.	PASM	103
170	“Hoş söyleyif yüze gülün”	Yüze gülmek.	ÇAŞD	381
121	“Ehl-i İslamlar’ın yüzü gülmedi”	Yüzü gülmek.	ÇAŞD	262
39	“Yirmi beş yıldır ki yüzüm gülmedi,”	Yüzü gülmemek.	PASM	114
20	“Günahkârım yüzü karayım kara”	Yüzü kara olmak.	GSBAKCH	239
158	“Garadı üzümüz eğlerem rehi”	Yüzü kara olmak.	ÇAŞD	350
A-3	“Şenlik der garadır namerdin yüzü”	Yüzü kara olmak.	ÇAŞD	423

Şeki Sicilleme	“Yüzüm kara bahtım kem”	Yüzü kara olmak.	KHŞVA	92
4	“Her nere gidersen karadır yüzün”	Yüzü kara olmak.	ASPAZ	110
36	“Yüzü kara geldim hacaletim var”	Yüzü kara olmak.	ASPAZ	133
72	“Elim boş yüzüm kara”	Yüzü kara olmak.	ASPAZ	161
18	“Yüzünde olmalı Muhammed nuru,”	Yüzünde Muhammed nuru olmak.	PASM	101
11	“Sıfatı nursuz yalancı”	Yüzünde nur olmamak.	GSBAKCH	228
LŞİTMH	“... üzünnen bir parça tüşse bin parça olar.”	Yüzünden düşen bin parça.	ÇAŞD	671
A-7	“Yüz bin sene bakmasalar yüzüme”	Yüzüne bakmamak.	ÇAŞD	461
8	“Yüze güler, halkın ekseriyeti, ”	Yüzüne gülmek.	PASM	94
27	“Evvel yüze güldün, karşı hilalin,”	Yüzüne gülmek.	PASM	107
23	“Otuz bir yıl hasret yârin yüzünü,”	Yüzüne hasret kalmak.	PASM	104
25	“Bu yollarda ne çok çektiler zahmet”	Zahmet çekmek.	GSBAKCH	244
6	“Yediğim, içtiğim sem oldu bana.”	Zehir olmak.	PASM	93
42	“Kuvveti var gelse sora”	Zora gelmek.	GSBAKCH	258
71	“O kimdir ki zuhûr etdi ‘Arabdan”	Zuhur etmek.	GSBAKCH	302
71	“Efendimiz zuhûr etdi ‘Arabdan”	Zuhur etmek.	GSBAKCH	302

11.) SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak, yüzyıllar boyu, sayısız savaş, istila, göç, zulüm gören; öte taraftan en küçük şeylerle bile mutlu olmayı bilen bir topluma mal olmuş âşıkların eserlerinde, içinde buldukları duygu ve düşünceleri en kısa yoldan en güzel şekilde verme çabası içinde atasözleri ve deyimlere düşen görevlerden bahsetmeye çalıştık.

19. yüzyıl Kars yöresi âşıklarının, Klasik Edebiyat ile Mahallileşme Akımı içerisinde dillerini kullanma çabaları sırasında başvurdukları atasözleri ve deyimleri tespit ettik. Az sözle çok şey anlatma gayreti ile bunu en iyi yapanların âşıklar olduğu düşüncesini ispat etmeye çalıştık.

Tespit ettiğimiz 29 atasözü ve 507 deyimde genellikle âşıklarımızın duygusal, kederli ve üzüntülü hallerini anlatmak için atasözleri ve deyimleri kullandığını görüldü. Mertlik, kahramanlık temalı hamasî şiirlerde daha az deyim kullanıldığını, içinde bulunulan durumu eskilerden örnek vererek anlatma ihtiyacı duyulduğunda atasözlerine başvurulduğu görüldü.

Atasözleri ve deyimlerimiz, dil açısından yadsınamayacak derecede büyük bir öneme sahiptir. Âşıklarımızın dilde sadeleşme, halka yaklaşma çabalarını “*Muamma*”, “*Varsağı*”, “*Taşlama*”, “*Kalenderi*”, “*Selis*”, “*Deyiş*”, “*Destan*”, “*Divan*”, “*Koşma*”, “*Tekellüm*”, “*Mani*”, “*Türkü*”, “*Semai*”, “*Satranç*”, “*Vezn-i Aher*”, “*Hikâye*” gibi birçok türde taradık. Âşık Şenlik, Âşık Zülâlî, Kağızmanlı Hıfzı, Kağızmanlı Cemal Hoca, Posoflu Sabit Müdâmî'nin eserlerinde tespit edebildiğimiz atasözleri ve deyimler, adı geçen âşıklarımızın eserlerindeki kurgu ve anlatım gücü ile dil öğelerinin zenginliğini pekiştirir niteliktedir. Az sözle içinde buldukları durumları, duygu ve düşünceleri atasözleri ve deyimlerimizle dile getirmişlerdir.

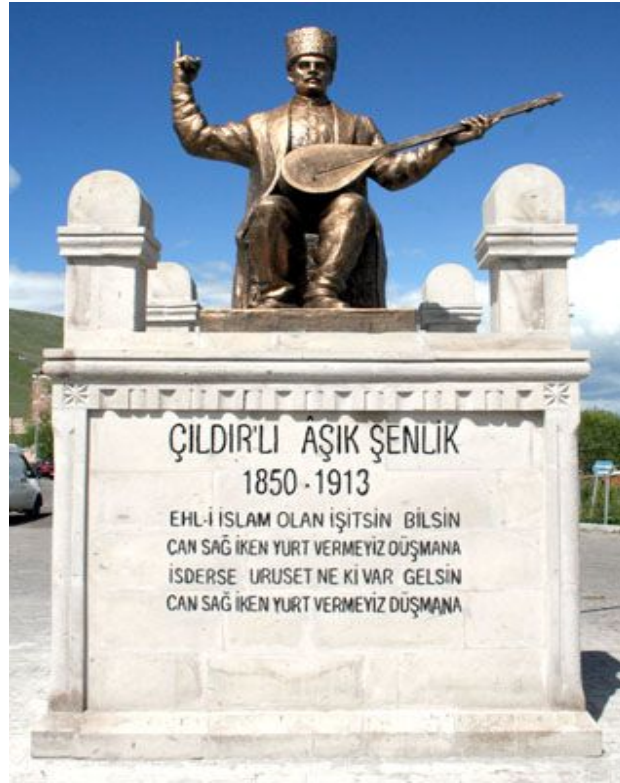
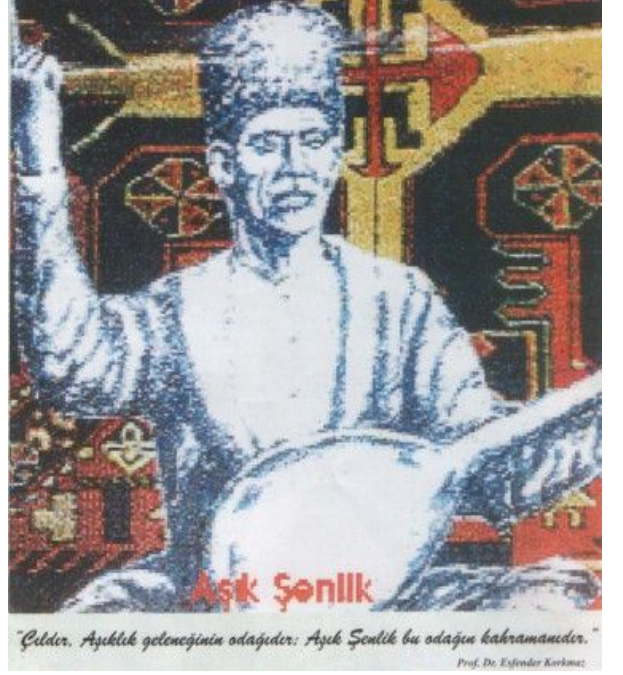
Âşık Şenlik, Âşık Zülâlî, Kağızmanlı Cemal Hoca ve Posoflu Sabit Müdâmî'nin eserlerinin bir kitapta toplanmış muhtelif eserlerin olduğunu fakat Kağızmanlı Hıfzı için

eserlerinin bir “*divan*” altında toplanmadığını gördük. Bundan sonraki dönemlerde Kağızmanlı Hıfzı için bir “*divan*” çalışması yapmayı tasarlıyoruz.

Gelişen Türkiye içinde geleneklerine bağlı, millî bilinç ile yoğrulmuş bir zihniyete sahip, halk edebiyatı ürünlerini okuyabilen, anlayabilen, onları kullanabilen, kendisini ve içinde bulunduğu ortamda atasözleri ve deyimleri kullanabilen ve atasözleri ve deyimleri içselleştirebilen bir gelecek ümit ediyoruz.

12.) RESİMLER

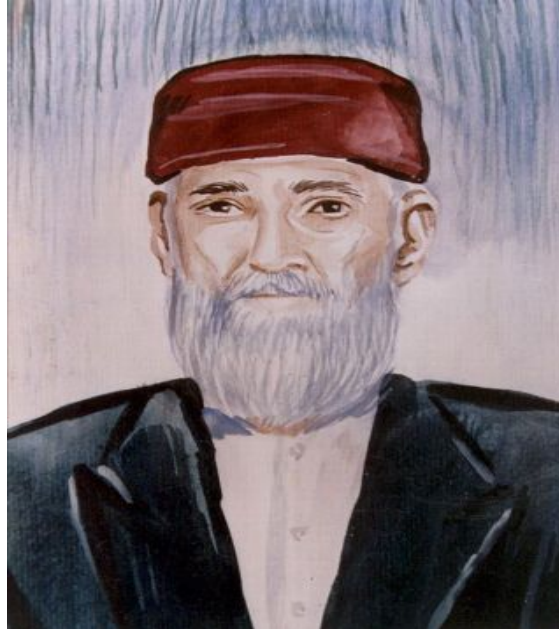
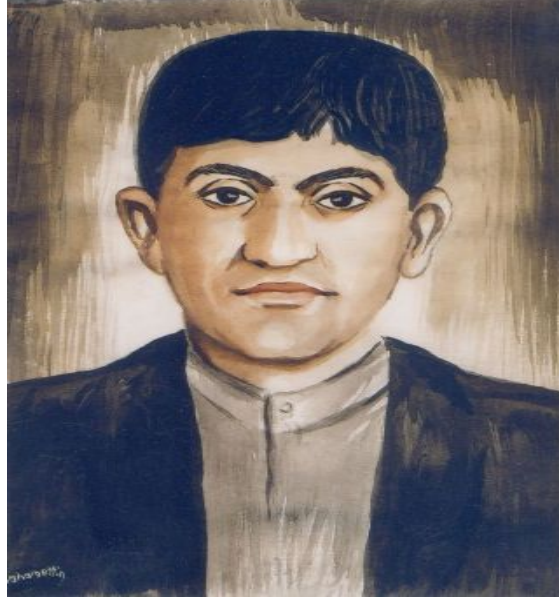
12.1.) Âşık Şenlik

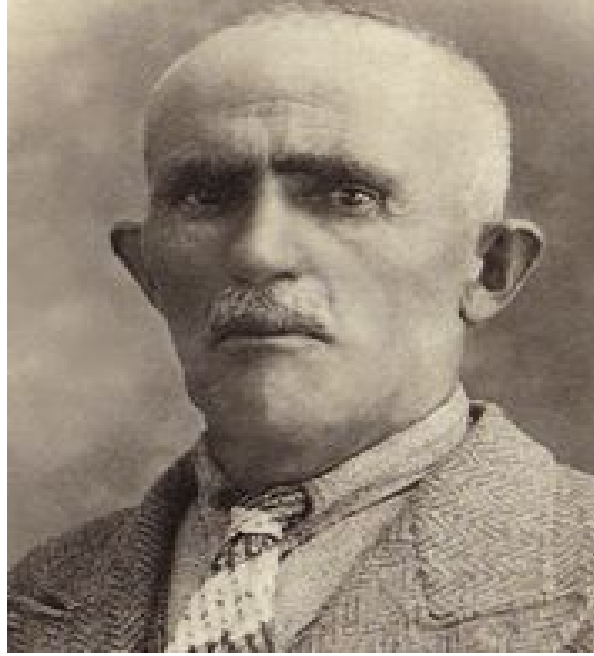
12.) Kağızmanlı Cemal Hoca

12.3.) Kağızmanlı Recep Hıfzı

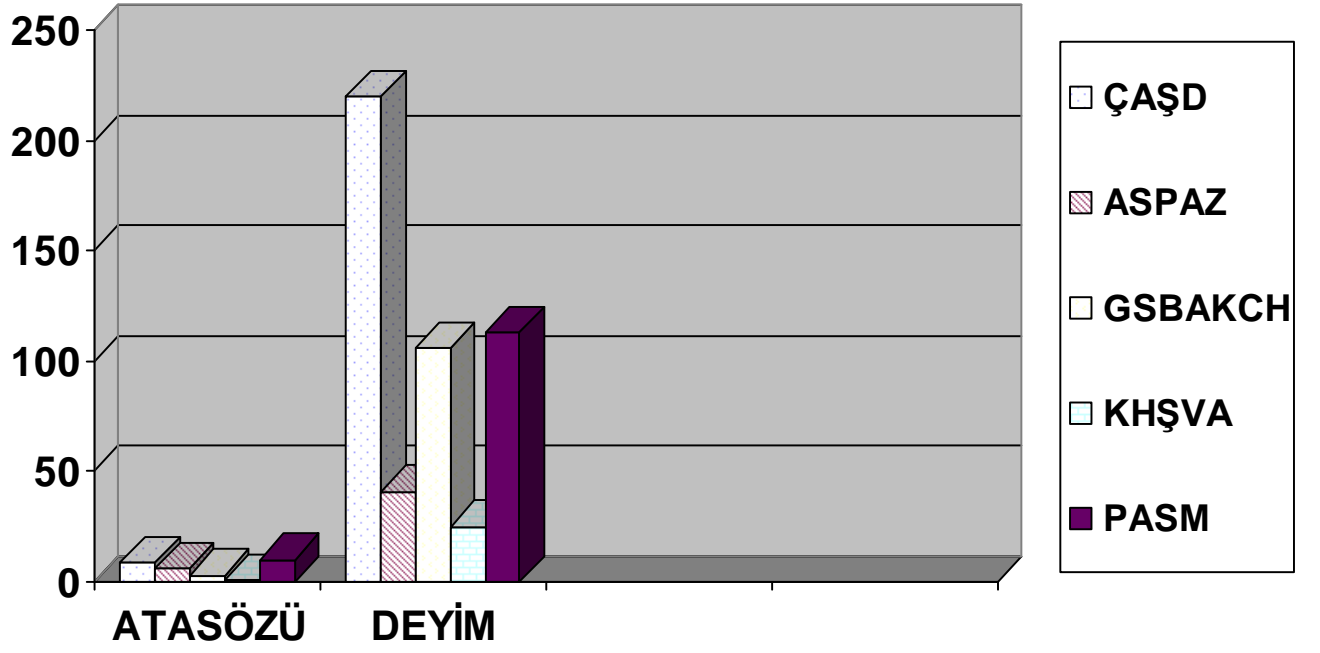
12.4.) Posoflu Âşık Zülâfî

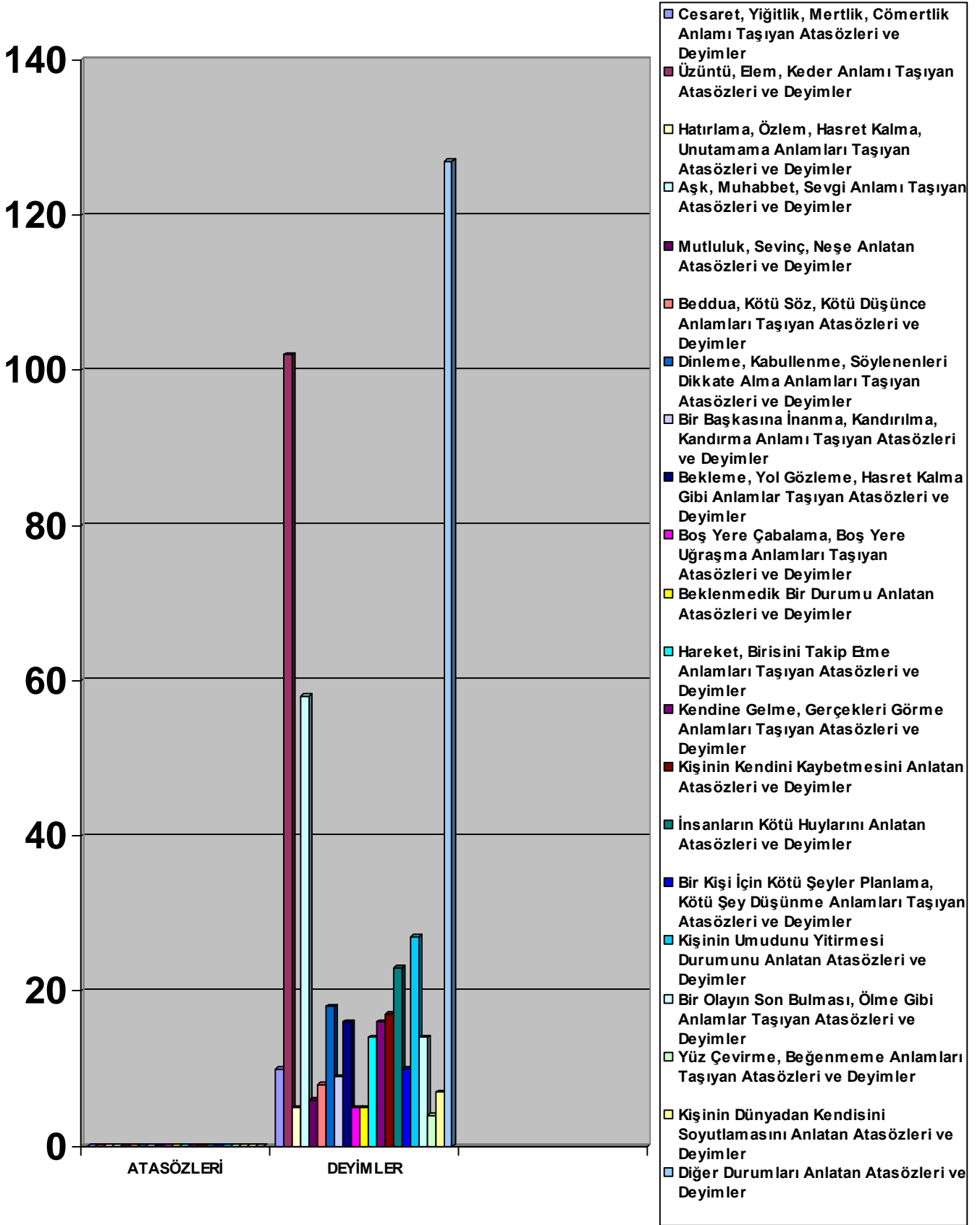
12.5.) Âşık Sabit Müdâmî

13.) GRAFİKLER

Grafik 1.) Âşıkların Kullandığı Atasözleri ve Deyimlerin Sayısal Dağılımı

Grafik 2.) Anlamlarına Göre Atasözleri ve Deyimlerin Dağılımı

KAYNAKLAR

ADIGÜZEL, Hüseyin, **Deyim Hazinemiz**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay. İstanbul 1990

AKBAY, Barış, **Kars Yöresi Bilmeceleri (Tapmacalar)**, Kafkas Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Lisans Tezi, Kars 1999

AKSAN, Doğan, **Türkçenin Gücü**, Bilgi Yay. Ankara 1993

AKSOY, Ömer Asım, **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II**, İnkılâp Kitabevi, Ankara

AKSOY, Ömer Asım, **Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler I-II**, TDK Yay. Ankara 2003

ALĞAN, Murat, **İğdir İli Ağzı (Ses Bilgisi)**, Kafkas Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans Tezi, Kars 2005

ALPTEKİN, Ali Berat, **Çıldırli Âşık Şenlik Bibliyografyası**, Ankara 1989

ALPTEKİN, Ali Berat, ALTINKAYNAK, Erdoğan, ASLAN, Ensar, ZEYREK, Yunus, YAKICI, Ali, **Âşık Şenlik Sempozyumu Bildirileri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000

ARAT, Reşid Rahmeti, **Eski Türk Şiiri**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991

ARISOY, Sunullah, **Türk Halk Şiiri Antolojisi**, Erzurum 1978

ASLAN, Ensar, **Çıldırli Âşık Şenlik Hayatı, Şiirleri ve Hikayeleri (İnceleme-Metin-Sözlük)**, Ankara 1975

ASLAN, Ensar, **Doğu Anadolu Saz Şairleri**, II. Kitap, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1978

ARTUN, Erman, **Dinî-Tasavvufî Halk Edebiyatı**, Akçağ Yayınları, Ankara 2002

AŞÇI, Gökmen, **Kars Yöresi Atasözü ve Deyimleri**, Kafkas Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Lisans Tezi, Kars 1999

AŞIKOĞLU, İsmail, “*Âşık Şenlik’in Şiirleri*”, **TFA** 8, 175 (Şubat 1964)

BABA, Mustafa Okan, **Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, Heyamola Yay. İstanbul 2007

BALCIOĞLU, N. R., “*Posoflu Müdami*”, **TFA** 7, 147 (Ekim 1961)

BALİ, Muhan, “*Doğuda Âşıklar Bayramı*”, **TFA** 11, 223 (Şubat 1968)

BANARLI, Nihad Sâmi, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi 1-2**, MEB Yayınları, İstanbul 2001

BEK, Kemal, **Metin İncelemeleriyle Sözlü Yazın Dönemi’nden Tanzimat Dönemine Eski Türk Yazını**, Donkişot Güncel Yayınlar, İstanbul 2007

BEYAZIT, Gülcan, **Iğdır Yöresinde Gelenek ve Görenekler**, Kafkas Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Lisans Tezi, Kars 2003

BORATAV, Pertev Naili, **Halk Edebiyatı Dersleri**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 2000

BOZYİĞİT, Ali Esat, “*Karşıt Anlamalı Atasözlerinden Örnekler*”, **TFA** 16, 1975

CAFEROĞLU, Ahmet, **Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar (Kars, Erzurum, Çoruh İlbaylıkları Ağızları)**, TDK Yayınları, Ankara 1995

Cumhuriyetimizin 75. Yılında Kars, Kars Valiliği, Ankara 1999

ÇETİNKAYA, Nihat, **Iğdır Tarihi**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1996

ÇELİK, M. Fahrettin, “*Posoflu Zülali*”, **Doğuş** S. 1 (Haziran 1939)

ÇELİK, M. Fahrettin, “*Ardahanlı Mahzuni*”, **Doğuş** S. 6, 11 (Nisan 1940)

ÇETİN, Kaya Haydar, “*Posoflu Zülali ile Şenlik Karşılaşması*”, **TFA** 13, 269 (Aralık 1971)

ÇINAR, Ali, **Deyimler ve Atasözleri Sözlüğü**, Yeni Çizgi Yay. Ankara 2000

ÇOBANOĞLU, Özkul, **Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü**, Akçağ Yayınları, Ankara 2000

ÇOBANOĞLU, Özkul, **Osmanlı Devletinde Türk Halk Kültürünün Değişim ve Dönüşüm Dinamikleri**, Osmanlı, Kültür ve Sanat C.9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999

ÇOBANOĞLU, Özkul, **Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları**, Akçağ Yayınları, Ankara 2003

ÇOTUKSÖKEN, Yusuf, **Atasözlerimiz**, Alaz Yayınları, İstanbul 1979

DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi, Ankara 2003

DİLÇİN, Dehri, **Edebiyatımızda Atasözleri**, TDK Yayınları, Ankara 2000

- DOĞUŞ** Dergileri, Kars Halkevi Yayınları, Kars
- ELÇİN, Şükrü, **Halk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yay. Ankara 2001
- ELÇİN, Şükrü, **Halk Edebiyatı Araştırmaları 1-2**, Akçağ Yayınları, Ankara 1997
- ERCİLASUN, Ahmet Bican, **Kars İli Ağzıları-Ses Bilgisi**, TDK Yayınları, Ankara 2002
- ERDENER, İslam, **Âşık Şenlik Divanı**, Kars 1960
- EREN, Bilâl, **Atasözlerimiz**, Cihan Yay. İstanbul 1983
- EREN, Hasan, **Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü**, Bizim Büro Basımevi, Ankara 1999
- EYUBOĞLU, İsmet Zeki, **Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü**, Sosyal Yayınlar, İstanbul 2004
- GÖKALP, Mehmet, “*Âşık Zülali, Şenlik’in Köyünde*”, **TFA** 3, 52 (Kasım 1953)
- GÖNEN, Sinem, **Kars İline Ait Halk Hikâyeleri**, Kafkas Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Lisans Tezi, Kars 2004
- GÜNAY, Umay, **Türkiye’de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi**, Akçağ Yayınları, Ankara 1992
- HENGİRMEN, Mehmet, **Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, Engin Yayınevi, Ankara 1999
- KROHN, Julius, KROHN, Kaarle, **Halk Bilimi Yöntemi**, Çev. Günsel İÇÖZ, TDK Yayınları, Ankara 2004

- KABAKLI, Ahmet, **Türk Edebiyatı 1-2-3-4**, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1965
- KAFESOĞLU, İbrahim, **Türk Millî Kültürü**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2006
- KAFKASYALI, Ali, **Âşık Murat Çobanoğlu Hayatı-Sanatı- Eserleri**, Ankara 1998
- KAPLAN, Mehmet, **Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 1**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2002
- KARAALIOĞLU, Seyit Kemal, **Edebiyat Terimleri Kılavuzu**, İnkılap ve Aka Yayınları, İstanbul 1975
- KARADENİZ, Bekir, **1900'den 2000'e Halk Şiiri**, Atılım Üniversitesi Yayınları, Ankara 2007
- Kars-Kağızman Camuşlu Köyü Kültür, Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği, **Mustafa Turan'ın Ardından**, Ankara
- KARSELİ** Dergileri, Kars Halkevi Yayınları, Özkent Matbaası, Kars
- KARTARI, Hasan, **Doğu Anadolu'da Âşık Edebiyatının Esasları**, Ankara 1977
- KAYA, Doğan, **Âşık Edebiyatı Araştırmaları**, Kitabevi, İstanbul 2000
- KAYA, Doğan, **Anonim Halk Şiiri**, Akçağ Yayınları, Ankara 2004
- KILIÇ, Neslihan (Yayına Hazırlayan), **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**, Üç Harf Yay. İstanbul 2008
- KIRZIOĞLU, M. Fahrettin, **Dede-Korkut Oğuznâmeleri**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000

KIRZIOĞLU, M. Fahrettin, “*Halk Edebiyatı Deyimlerimiz*”, **Türk Dili**, S.121, Ankara 1961

KIRZIOĞLU, M. Fahrettin, “*Halk Edebiyatı Deyimlerimiz*”, **Türk Dili**, S.128, Ankara 1962

KIRZIOĞLU, M. Fahrettin, **Edebiyatımızda Kars II. Kitap**, Işıl Matbaası, İstanbul 1958

KOCATÜRK, Vasfi Mahir, **Türk Edebiyatı Antolojisi**, Edebiyat Yayınevi, Ankara 1967

KÖKLÜGİLLER, Ahmet, **Açıklamalı Atasözleri ve Özdeyişler**, Bahçeşehir Yay. İstanbul 2008

KÖKTEN, Erdoğan, Zülâlf’den Parçalar

KÖPRÜLÜ, M. Fuad, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Akçağ Yayınları, Ankara 2003

KÖPRÜLÜ, M. Fuad, **Edebiyat Araştırmaları 1-2**, Akçağ Yayınları, Ankara 2004

KUDRET, Cevdet, **Türk Edebiyatından Seçme Parçalar**, Yelken Matbaası, İstanbul 1981

Millî Kütüphane Genel Müdürlüğü, **Türk Atasözleri ve Deyimleri I-II**, MEB Yay. İstanbul 1992

NASRATTINOĞLU, İrfan Ünver, **Posoflu Âşık Zülali**, Ankara 1987

OĞUZ, M. Öcal, EKİCİ, Metin, AÇA, Mehmet, ARSLAN, Mustafa, DÜZGÜN, Dilaver, AKARPINAR, R. Bahar, ÖĞÜT EKER, Gülin, ERCAN, Aktan Müge,

SALTIK ÖZKAN, Tuba, **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yayınları, Ankara 2005

OLCAY, Selâhattin, ERCİLASUN, Ahmet Bican, ASLAN, Ensar, **Arpaçay Köylerinden Derlemeler**, TDK Yayınları, Ankara 1998

ÖZBEK, Mehmet, **Folklor ve Türkülerimiz**, Ötüken Yayınları, İstanbul 1994

ÖZBEK, Orhan, **Âşık Şenlik**, Ankara 1969

ÖZDEMİR, Emin, **Açıklamalı Atasözleri Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1990

ÖZSOY, Bekir Sami, ATAMAN, Halil İbrahim, **Posoflu Âşık Sâbit Müdâmî; Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Eserlerinden Seçmeler**, Kayseri 1993

SAKAOĞLU, Saim, **Türk Saz Şiiri**, Türk Dünyası El Kitabı, 3. Baskı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1998

SERTKAYA, Osman Fikri, “*Eski Türk Atasözleri Üzerine*”, **Şükrü Elçin Armağanı**, Ankara 1983

SEVİM, Osman, **Açıklamalı Deyimler Sözlüğü**, Timaş Yay. İstanbul 2005

ŞAHİN, Salih, **Azeri ve Yöresel Kars Halk Türküleri**, Kars Halk Eğitim Merkezi Yayınları, İstanbul 1984

ŞENEL, Mustafa, “*Şarkı ve Türkülerdeki Atasözü ve Deyimlerin Çocukların Dil Gelişimine Kakısı*”, **Türk Xalqları Edebiyatı II, Beynelxalq Uşaq Edebiyatı Konqresi, Materiallar**, Qafkaz Universiteti, Bakı 2008, s. 352-364

TEMEL, Nurettin, **Kağızmanlı Halk Şairleri ve Âşıklar**, MEB Yayınları, Ankara 1988

TURAN, Mustafa, **Kağızmanlı Cemal Hoca (Hayatı ve Şiirlerinden Örnekler,** *Folklor Edebiyat Eki*, 2005/4, S.43, Ankara 2005

TURAN, Yasin Yaşar, **Kağızmanlı Cemal Hoca, Hayatı-Edebî Şahsiyeti-Şiirleri,** Aşık Ofset, Ankara 2007

Türkiye’de Halk Ağzından **Derleme Sözlüğü I-XI + EK-I,** TDK Yay. Ankara 1993

Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni Bildirileri, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000

Uluslararası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002

USLU, Necati Adım, **Türkçe’de Yalnız Göze Ait Deyimler ve Atasözleri,** Türk Dünyası Arş. Vakfı Yay. İstanbul 1985

ÜÇER, Müjgan, **Atalar Sözü Yerde Kalmaz,** İstanbul 1998

YARDIMCI, Mehmet, **Başlangıcından Günümüze Türk Halk Şiiri,** Ürün Yayınları, Ankara 2002

YENER, Cemil, **Türk Halk Edebiyatı Antolojisi,** İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1989

ZEYREK, Yunus, **Âşıklar Serdarı Posoflu Âşık Zülâlî,** MEB Yayınları, İstanbul 1990

ÖZ GEÇMİŞ

1984 yılında Kars'ta dünyaya geldi.

1999 yılında Kars Merkez İsmetpaşa İlköğretim Okulu'nda ilköğrenimini tamamladı.

2003 yılında Kars Merkez Cumhuriyet Lisesi (Y.D.A.)'nde ortaöğrenimini bitirdi.

2003 yılında Kars Kafkas Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü kazandı.

2007 yılında Kars Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden birincilikle mezun oldu.

2007 yılında Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalı'nda yüksek lisans öğrenimine başladı.